

27/7/2012

MASTERSCRIPTIE

AL LEZENDE LEERT MEN

MARIAN LEMMEN

VERTALEN VOOR LERENDE LEZERS

STUDENTNUMMER 3083365

SPAANSE TAAL EN CULTUUR, MASTER VERTALEN
AAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT
SCRIPTIEBEGELEIDER: DR. CEES KOSTER
2^E CORRECTOR: DR. DORIEN NIEUWENHUIJSEN

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

INLEIDING	5
1 DOELGROEP	12
1.1 Inleiding: Lasswell, functionalisme en lerende lezers.....	12
1.2 Do you read me? Zender-ontvanger	14
1.2.1 Wie is de zender? Auteur en vertaler	15
1.2.2 Ontvanger	16
Bemiddelaars	17
Kinders keuze? De ontvanger	18
1.3 Ontwikkelingsfasen, leesfasen en leesniveaus	18
Ontwikkeling van kinderen en leesfasen	19
Leesfase-indeling en lerende lezers	23
1.4 Indelingen naar leesniveau volgens de huidige leesdidactiek in Nederland	23
1.4.1 Leesfasen leesdidactiek	23
1.5 Taalgebieden	26
1.6 Afronding: doelgroeprofiel in Spaanstalige wereld en in Nederland	32
2 TEKSTEISEN	34
2.1 Inleiding	34
2.2 Wat is kinderliteratuur?	34
2.2.1 De wetenschappelijke visie.....	34
2.2.2 Boekjes voor lerende lezers: Didactische functie.....	38
2.3 Leesboekjes	38
2.4 Teksteisen teksten voor aanvankelijke en voortgezette lezers	40
2.4.1 Technisch lezen	40
2.4.2 Leesmotivatie	45
2.4.3 Begrijpend lezen	46
2.5 Teksten voor lerende lezers in de Spaanstalige wereld	47
2.6 Afronding	48
3 VERTALEN	49
3.1 Inleiding	49

3.2	Wat is vertalen?	49
3.3	Vertalen, welk model?.....	50
3.4	Vertaling van kinderliteratuur.....	52
3.5	Talenpaar : belemmeringen en mogelijkheden	56
	Syntaxis.....	60
4	CORPUS	61
4.1	Inleiding	61
I.	Bespreking van het corpus.....	62
4.2	Verantwoording.....	62
4.3	Overzicht vertalingen	63
4.4	Samenstelling corpus.....	65
4.5	Vertalingen om te leren lezen	65
4.5.1	Boekjes leesfase 0/2.....	65
4.5.2	Boekjes leesfase 1.....	66
4.5.3	Boekjes leesfase 2.....	67
II.	Vertalingen vergeleken.....	68
4.6	Verantwoording analyse	68
4.7	Boekselectie analyse	70
4.8	Vergelijking analyses	73
4.8.1	Leesfase 1 en Leesfase 2 : aanvankelijke lezers vs. gevorderde lezers (zie bijlage II en IV)	73
4.8.2	Lerende lezers vs. Leesfase 3 (zie bijlage II, IV en V)	75
4.8.3	Spaanse origineel + Nederlandse vertaling Leesfase 0	78
4.8.4	Vergelijking tussen originele teksten en vertalingen voor lerende lezers.....	80
4.9	Afronding	82
	CONCLUSIE	84
	LITERATUURLIJST.....	87
	BIJLAGEN	I
	LEESFASE 0 (136).....	XXVII
	LEESFASE 2 (26).....	XII
	LEESFASE 3 (68).....	XV
	LEESFASE 3 STRIPS (171).....	XXI

Opgedragen aan mijn vader, Paul Lemmen

INLEIDING

Vertaalmoelijk- en mogelijkheden voor lerende lezers

Onderwerp van deze scriptie is het vertalen voor kinderen die leren lezen. Vanuit de studie die ik volg, de master *Vertalen* van de opleiding *Spaanse Taal en Cultuur* aan de Universiteit Utrecht, richt ik mij uiteraard op het talenpaar Nederlands-Spaans. Uit eigen interesse en praktische overwegingen heb ik bovendien gekozen om alleen vertalingen van de Spaanse naar de Nederlandse taal te bestuderen. Het thema begon mij te interesseren toen het zoontje van mijn vriend ging leren lezen. Hij had gelijk moeite met lezen en liep al snel achter op de rest. De verhaaltjes op zijn leesniveau over beertjes, de aap en over Joep die soep eet, konden hem niet boeien. Om aan geschikt leesmateriaal te komen lag voor mij het meest voor de hand om zelf delen uit Spaanse kinderboeken in leesbaar Nederlands voor hem te vertalen. Bij dit vertalen liep ik tegen allerlei soorten vertaalmoelijkheden aan, die verschilden van wat ik tot nu toe tijdens mijn opleiding en daarbuiten was tegengekomen. Mijn interesse voor vertalen voor lerende lezers was gewekt. Wellicht was het al een onderwerp van studie voor de vertaalwetenschap en bestonden er al boeken die dit thema behandelden?

Secundaire en primaire bronnen: weinig te vinden...

Over de vertaling van kinderboeken is veel op papier gezet. Zo heeft de Finse kinderboekenvertaalster Riita Oittinen in 2000 zelfs een standaardwerk geschreven op dit gebied (*Translating for Children*) en besteedt de wereldwijd gerespecteerde Israëliëse Shavit Zohar in *The Poetics of Children's Literature* (1986) aandacht aan het onderwerp, hiernaast komen aspecten van de vertaling van kinderliteratuur regelmatig ter sprake in vertaaltijdschriften, boeken en op websites. Daarnaast zijn ook lerende lezers en de teksten voor deze doelgroep veelvuldig binnen en buiten de vakliteratuur bestudeerd en beschreven: een bekende naam op het terrein van lerende lezers is Jeanne Chall (*Learning to read: The great debate – 1967-*). In de jaren '70 van de vorige eeuw heeft de KPC groep een systeem ontwikkeld waarmee zowel de lerende lezers als de teksten die zij voorgeschoteld krijgen ingedeeld kunnen worden naar niveau: de Analyse van Individua-

liseringsvormen, ook wel AVI genoemd. Dit systeem is al enige decennia standaard in Nederland en Vlaanderen en ondertussen al aan verscheidene onderzoeken onderworpen. Kortom, het blijkt dat de onderwerpen 'vertalen voor kinderen' en 'lerende lezers' al uitgebreid aan bod komen binnen de vakliteratuur. Hoewel dit stuk voor stuk bekende en uitgewerkte thema's blijken, zijn de elementen echter nog niet bij elkaar gebracht en over de vertaling van dit type teksten en/of voor de doelgroep van lerende lezers heb ik dan ook niets, zelfs geen kleine verwijzingen naar een onderzoek, kunnen vinden in de Nederlandse, Spaanse of Engelse literatuur. Dit vindt ik nu niet echt verbazingwekkend aangezien na een korte speurtocht door bibliotheken en boekhandels al snel bleek dat, in tegenstelling tot andere kinderboeken, hier slechts zelden boeken voor lerende lezers worden vertaald. Ook in andere Europese landen is het in het algemeen geen geliefd genre om te vertalen.

Wat betreft de primaire bronnen voor lerende lezers, worden in Nederland de meeste boekjes die zijn bedoeld om het lezen te oefenen gepubliceerd door educatieve uitgeverijen als Zwijsen (Veilig leren lezen), Thieme-Meulenhoff (Leeslijn) of Malmberg (Leessleutel). Een klein onderzoekje onder deze uitgeverijen leerde dat dit type boeken inderdaad nauwelijks in vertaalde versie verschijnen. Zo zijn er in de tien jaar van 2001 tot en met 2010 bij uitgeverij Zwijsen 2214 boeken gepubliceerd, waarvan er nog geen tiental zijn vertaald: zes uit het Frans, twee uit het Duits, één uit het Engels en geen uit het Spaans. Van de van oorsprong Nederlandse boeken zijn 821 bedoeld voor lerende lezers (AVI boeken), van de vertaalde boeken geen één. Tegenwoordig worden er echter soms ook AVI-boeken gepubliceerd door literaire uitgeverijen van kinderboeken. Zo heeft uitgeverij Kluitman in deze periode in totaal 1146 kinderboeken uitgegeven, waarvan 75 boekjes voor lerende lezers. Twaalf van deze boekjes zijn uit andere talen vertaald: het betreffen

Figuur 1 *Maartje Meermin durft alles*, K. McKain, vert. door R. Hak, Alkmaar: Kluitman (2008) AVI-5

delen uit de van oorsprong Duitse AVI-reeks *Heksje Lilly* (Knister) en de Engelse AVI-reeks *Maartje Meermin* (Kelly MCKain). Het is duidelijk dat vertaalde boeken voor lerende lezers schaars zijn. Maar waarom?

Vertalen, waarom zou je?

Het vertalen van verhalen voor lerende lezers ligt niet voor de hand. Het wordt niet veel gedaan en wellicht om deze reden is het ook geen groot issue voor de vertaalwetenschap. Vertalen voor lerende lezers, waarom zou je? Er bestaat in Nederland geen traditie van Spaanstalige kinderboeken vertalen, zoals die wel bestaat vanuit het Zweeds of het Engels. In de Spaanstalige wereld zijn binnen het genre voor de lerende lezer echter zeer interessante boekjes uitgekomen die zelfs zijn bekroond met prestigieuze kinderliteratuurprijzen. Hoewel er sinds de jaren '70 ondertussen wel een aantal Spaanstalige kinderboeken zijn vertaald, bijna 300¹ boeken sinds 1970, valt dit in aantallen in het niet tegenover andere brontalen als het Zweeds (zo'n 1150, ongeveer het drievoudige), het Frans (bijna 7900: 20 keer zoveel) en het Engels (ruim 27700, bijna 70 keer zoveel!)². Het zijn eerder de voor volwassenen geschreven werken door 'grote namen' zoals Vargas Llosa, Pérez-Reverte, Cervantes of García Márquez, die worden gezien als vertaalwaardige literatuur. Desalniettemin, een groot taalgebied als het Spaanse, die naast deze meesterwerken voor het volwassen publiek bovendien veel inspirerende boekjes voor lerende lezers voortbrengt, zou ook de Nederlandse schrijvers van kinderliteratuur kunnen inspireren en een rijke aanvulling kunnen blijken op het huidige aanbod voor Nederlandse lerende lezers. Bovendien is de markt voor lerende lezers in Nederland nog niet verzadigd, zeker niet nu de laatste jaren zoveel aandacht wordt besteed aan dit genre. De houterige teksten van vroeger zijn nieuw leven ingeblazen en men is op zoek naar nieuwe creatieve, aansprekende en leesbare teksten voor deze doelgroep. Bovendien worden bij andere genres voor kinderen naast het grote aantal boeken die in eigen land worden geproduceerd ook nog een hoog, ja soms zelfs hoger, percentage vertaalde boeken uitgegeven. Waarom is dit dan niet het geval bij boeken voor lerende lezers?

¹ Met de stripboeken erbij gerekend komt dit op iets meer dan 500 exemplaren.

² Zie Koster, 2005.

Vertalen, waarom niet?

Ingewikkeld eenvoudig: een hypothese

Ik verwacht dat het antwoord ligt in de strenge eisen die in Nederland al enkele tientallen jaren gelden voor teksten voor deze doelgroep. De zogenaamde ‘AVI’ (*Analyse van Individualiseringsvormen*)³ vormen een zeer duidelijk omlijnd pakket van eisen waar een tekst voor lerende lezers aan dient te voldoen. Het is een systeem om teksten voor lerende lezers in te delen naar verschillende niveaus. Dit gebeurt op basis van het gemiddeld aantal letters en lettergrepen in een woord, het aantal woorden in een zin en de moeilijkheidsgraad van de grafeem-foneemkoppelingen in de tekst. AVI dient om goed leesbare teksten te kunnen creëren al naar gelang het niveau van het kind. Aan de andere kant dreigt de creativiteit van de ‘officiële’ leesboekjes – die ook op de scholen worden gebruikt – volgens verscheidene schrijvers en onderzoekers te worden gesmoord in het strakke korset van AVI-restricties. Teksten voor lerende lezers lijken vaak bedrieglijk eenvoudig, maar voor een eindresultaat van de ogenschijnlijk eenvoudige woorden en zinnen moet de vertaler achter de schermen juist een ingewikkelde klus klaren.

Ik denk dat zodoende de tekstsoort voor lerende lezers teveel belemmeringen oplevert voor de vertaler. Een vertaler van Spaanse leesboekjes dient met zoveel uiteenlopende zaken rekening moet houden dat er vermoedelijk voor creativiteit geen ruimte meer bestaat en er zo houderige, oninteressante teksten ontstaan. Aan de andere kant bestaan er wel degelijk leuke vertalingen voor lerende lezers vanuit het Engels die een waardevolle aanvulling vormen op het aanbod van Nederlandse oorsprong. Een verhaaltje met gemiddeld 4 á 5 woorden per zin kan al erg verrassend uitpakken, zoals blijkt uit dit fragment uit het boekje ‘Groene eieren met ham’ van de beroemde Amerikaanse kinderboekenschrijver Dr. Seuss, vertaald in 2004 door Bette Westera:

Ik ben Bram! (zegt Bram)

Wat Ik-ben-Bram! (zegt hond)

³ De AVI-normen worden uitvoerig behandeld in hoofdstuk 1 DOELGROEP en hoofdstuk 2 TEKSTEISEN.

Wie Ik-ben-Bram! (hond)

Ga weg, ik wil geen

Ik-ben-Bram!

Bram: En groene eieren met ham?

Hond: Groene eieren met ham? Nee, Ik-ben-Bram, daar houd ik niet van.

Bram: Je vindt ze heerlijk, dat zul je zien. Boven in een boom misschien?

Hond: Hou toch op. Wees toch stil. Ik zeg toch dat ik ze niet wil. Niet in het bos. Niet met een vos.

Niet in mijn huis. Niet met een muis.

Ik wil ze niet hier. Ik wil ze niet daar.

Ik lust ze niet. Neem jij ze maar.

Ik wil ze nergens, Ik-ben-Bram, jouw groene eieren met ham.

(Dr. Seuss, *Groene eieren met ham*, vertaling Bette Westera. Haarlem, Gottmer 2004)

Vragen

Voorgaande bevindingen wierpen bij mij verschillende vragen op.

- Is het ook mogelijk om de leesbaarheid en originaliteit van bovenstaand fragment te bereiken met de vertaling van Spaanstalige teksten voor lerende lezers of dat gewoonweg een teveel aan belemmeringen de creativiteit van de vertaler in de weg komt te staan?
- Ik vraag me af waarom er zo weinig boeken voor lerende lezers worden vertaald en waarom zo weinig uit het Spaans.
- Aan welke eisen moet een vertaling voor lerende lezers eigenlijk voldoen?
- Wat is belangrijker voor kinderen: het zonder al teveel problemen een tekst kunnen lezen of hoe leuk het is?
- Wat is er anders aan de vertaalproblemen bij teksten voor lerende lezers vergeleken met een gemiddeld kinderboek?

Ik denk dat het verschil in het kleine aantal vertalingen van boeken voor lerende lezers ten opzichte van het hoge percentage vertalingen bij het Nederlandse kinderboekenaanbod in het algemeen, bestaat uit de moeilijkheden die het vertalen van teksten voor lerende lezers oplevert om een aantrekkelijke doelttekst te vervaardigen. Wanneer kinderen geacht worden goed te kunnen lezen en er daarom niet zoveel aanpassingen meer nodig zijn, is er weer meer vrijheid voor de vertaler en wordt het opnieuw aantrekkelijk om vertalingen uit te geven. Deze visie op de ontwikkeling van het aandeel kinderboekvertalingen rond de leeftijd dat kinderen leren lezen wil ik in deze scriptie verder onderzoeken en heeft geleid tot de volgende onderzoeksvraag:

Is het vertalen van Spaanstalige kinderboeken voor lerende lezers naar het Nederlands wezenlijk anders dan het vertalen van Spaanse kinderboeken voor een nog niet zelfstandig lezende of een technisch zonder problemen lezende Nederlandse doelgroep?

Aan de hand van materiaal dat ik heb gevonden in het CBK (Centraal Bestand Kinderboeken) wil ik onderzoeken wat de verschillen zijn in de vertaling van andersoortige teksten voor kinderen. Om tot een antwoord te kunnen komen op de onderzoeksvraag, zijn onderstaande deelvragen van belang. In het eerste hoofdstuk *DOELGROEP* tracht ik helder te krijgen waaruit de doelgroep van kinderboeken voor lerende lezers bestaat:

1. A. Wat zijn lerende lezers?

B. Waarin verschillen lerende lezers van kinderen die nog niet zelfstandig kunnen lezen en hen die al technisch zonder problemen kunnen lezen?

Vervolgens onderzoek ik in het tweede hoofdstuk *TEKSTEISEN* welke eisen aan doeltteksten voor lerende lezers worden gesteld, met de volgende vragen:

2. A. Welke eisen worden gesteld aan boeken voor lerende lezers in Nederland en in Spaanstalige landen?

B. Waarin verschillen de eisen aan boeken voor lerende lezers met de eisen aan andere kinderliteratuur?

Het derde hoofdstuk *VERTALEN* dient om het vertalen vanuit het Spaans naar het Nederlands nader te beschouwen en in het bijzonder het vertalen van kinderboeken.

3. A. Wat is vertalen?

B. Welke belemmeringen bij het vertalen van het Spaans naar het Nederlands komen bij boeken voor lerende lezers naar voren?

Op deze wijze kan ik vervolgens het vierde en laatste hoofdstuk *CORPUS* wijden aan een vergelijking van vertalingen voor lerende lezers met vertalingen voor andere soorten kinderdoelgroepen, aan de hand van de laatste vragen:

4. A. Zijn er al Spaanstalige boeken voor lerende lezers naar het Nederlands vertaald en zo ja, welke?

B. Wat maakt een vertaling voor lerende lezers anders dan vertalingen voor niet-lezers en technisch ervaren lezers?

C. Wat maakt de vertalingen voor lerende lezers anders dan originele teksten?

Zodoende wijd ik een hoofdstuk aan elk van de vier deelvragen met bijbehorende deelvragen. Ieder hoofdstuk sluit ik af met een kort overzicht van de bevindingen en vanuit deze samenvatting formuleer ik in de eindconclusie een antwoord op de onderzoeksvraag van deze scriptie.

1 DOELGROEP

A. Wat zijn lerende lezers?

B. Waarin verschillen lerende lezers van kinderen die nog niet kunnen lezen en hen die al technisch zonder problemen kunnen lezen?

1.1 Inleiding: Lasswell, functionalisme en lerende lezers

Ondanks dat ik pas in hoofdstuk 3 VERTALEN de kwesties van het vertalen van boeken voor lerende lezers aan ga snijden, lijkt het mij toch al nodig om een zekere positie in te nemen ten opzichte van de verschillende vertaalmethoden in verband met het vertalen voor lerende lezers. De socioloog Harold Lasswell ontwikkelde eind jaren '40 van de vorige eeuw een formule met betrekking tot communicatie, de zogenaamde Lasswell-formule: "Who says what in which channel to whom with what effect?". Deze formule bewijst ook haar waarde binnen de vertaalwetenschap. Zodoende vertrekt Christiane Nord vanuit de Lasswell-formule bij het maken van een vertaalrelevante tekstanalyse in haar artikel *Tekstanalyse en de moeilijkheidsgraad van een vertaling* (1999). Bij een vertaling zijn immers de in de formule genoemde elementen de eerste zaken die een vertaler helder probeert te krijgen: de zender, bron- en doeltekst, het medium, het effect dat bereikt moet worden en de ontvanger, oftewel de doelgroep. Er bestaan verscheidene vertaalmethoden die elk de nadruk leggen op een ander element uit de formule. Tegenwoordig kunnen twee grote stromingen worden onderscheiden: methoden die zijn gericht op het overbrengen van de betekenis van de brontekst en methoden die zich richten op het functioneren van de doeltekst. De eerste groep wilt derhalve de lezers naar de brontekst toe leiden en is zodoende brontaalgericht, de laatste vormt de brontekst naar de lezers toe en is daarom meer doeltaalgericht. Lerende lezers hebben een nog onvolgroeide kennis van de wereld en hun leesvaardigheid is in ontwikkeling, waardoor de tekstschrijver extra moeite moet doen om deze doelgroep de geschreven tekst te kunnen laten begrijpen en/of ontcijferen. Om deze reden zijn lerende lezers meer gebaat bij een doeltaalgerichte vertaling, gericht op de functie die de tekst in de doeltaal zal gaan vervullen. Bij boeken voor lerende lezers gaat het er boven alles om dat de teksten functioneel kunnen zijn voor deze doelgroep, het moet hen immers helpen het lezen onder

de knie te krijgen. Een vertaling die de oorspronkelijke betekenis en waarde van de bron-tekst (bijna) volledig in ere houdt zonder de doelgroep in ogenschouw te nemen, zal hen geen soelaas bieden.

Functionalisme

Het functionalisme is een stroming waarbij men zich bovenal bekommert om de functie van de vertaling. Boegbeeld van het functionalisme is de eerder genoemde Duitse vertaalwetenschapster Christiane Nord. Nord (1999) geeft in haar artikel aan dat bij een functionalistische vertaling de doeltekst als uitgangspunt dient. Pas wanneer duidelijk is aan welke eisen deze moet voldoen (deze eisen worden opgesteld a.d.h.v. de opdracht, het doel van de tekst, de beoogde doelgroep, het beoogde effect, het medium dat gebruikt zal worden en de verdere context van de vertaling) wordt er gekeken hoe de bron-tekst te vertalen. Deze criteria maken hoe de vertaling er uit gaat zien en zodoende zal ik hier direct of indirect aandacht aan geven en niet al te veel aan de oorspronkelijke teksten en de zenders daarvan. In dit hoofdstuk ga ik daarom in op de ontvanger, de doelgroep van de vertalingen voor lerende lezers. Het antwoord op de vraag wat lerende lezers zijn is essentieel om de onderzoeksvraag van deze scriptie helder te krijgen.

Lerende lezers

Wanneer kunnen we spreken van een lerende lezer? Bij het doorzoeken van sites van basisscholen en nationale instanties die zich bezighouden met het leren lezen, zoals CITO (Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling) en SLO (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling), blijkt dat de groep lerende lezers niet homogeen is, maar dat deze kan worden verdeeld in lezers die zich in de voorbereidende (ontluikende), aanvankelijke of voortgezette fase bevinden. Om onderscheid tussen deze verschillende groepen lezers te kunnen maken is het van belang te weten welke vaardigheden een kind onder de knie dient te hebben om in één van deze groepen terecht te komen.

Bovendien is het de vraag wanneer het beschikt over genoeg vaardigheden en kennis om geen lerende lezer meer te zijn. In dit hoofdstuk tracht ik de doelgroep van lerende le-

zers af te bakenen met ervoor de fase waarin kinderen zich nog voorbereiden op het leren lezen en erna de fase waarin kinderen het lezen technisch machtig zijn.

Opbouw van het hoofdstuk

In de volgende paragraaf richt ik mij op de kwestie wie bij vertalingen voor lerende lezers zender en wie ontvanger genoemd kan worden. In paragraaf 3 worden aan de hand van de leesfasen van Jeanne Chall de grenzen afgebakend tussen doelgroepen van verschillende typen kinderboeken. In de vierde paragraaf bekijk ik wat er van deze leesfasen terug te vinden is in de leesdidactiek in Nederland en Spaanstalige landen, om in paragraaf 5 de hieruit voortkomende leesmethoden te onderzoeken. Op deze wijze is het mogelijk te zien met welke zaken rekening moet worden gehouden als het een doelgroep van lerende lezers aan gaat. Uiteindelijk beginnen in de zesde paragraaf de contouren van het kind dat leert lezen (in Nederland en in de Spaanstalige wereld) zich duidelijk af te tekenen. In de laatste paragraaf bespreek en verantwoord ik het in deze scriptie gebruikte taalgebied van het Spaans en het Nederlands.

1.2 Do you read me? Zender-ontvanger

Communicatie

Ieder communicatieproces verloopt eenvoudig gezegd op de volgende manier: een zender stuurt een boodschap naar een ontvanger, die de boodschap ontvangt. In het geval van literatuur betreft deze boodschap een verhaal die door een verteller wordt overgebracht op een doelgroep, of publiek. De Deense vertaalwetenschapper Cay Dollerup geeft dit proces weer in het volgende model:

VERTELLER -> VERHAAL -> PUBLIEK (Dollerup 2003)

Vertalen is ook een communicatieproces. Voor een doelgerichte vertaling is het, naast de boodschap/het verhaal, van belang te weten wie zender/verteller en wie ontvanger/publiek genoemd kan worden.

1.2.1 Wie is de zender? Auteur en vertaler

De situatie zoals hierboven wordt voorgesteld kan van nut blijken voor een eenvoudige definitie van kinderliteratuur, maar de zaken liggen niet zo simpel wanneer het de vraag is wie bij kinderliteratuur zender genoemd kan worden. Misschien is het juist om je af te vragen wie een zender is, want bij kinderboeken en zeker bij vertalingen kan er altijd meer dan één worden aangewezen. Wel bekeken kan bij een vertaling de oorspronkelijke auteur niet de enige zender zijn, want eerlijk is eerlijk: hoe welke mate zijn oorspronkelijke tekst ook is gevolgd, uiteindelijk komt de doelttekst van de hand van de vertaler. Daarentegen kan ook de vertaler niet alleen met de eer gaan strijken. Maar buiten deze 'co-zenders' spelen er meestal meer partijen mee die hun invloed uitoefenen op de tekst. Gaan bijvoorbeeld de illustraties mee naar de nieuwe tekst? Dan speelt de illustrator ook een rol.

Zender: illustrator, uitgever

Hoewel illustraties zelf zelden woorden bevatten die vertaald moeten worden, dient de vertaler minstens zoveel rekening met de tekeningen als met de tekst te houden. Bij het boekje *Sus en Jum* (2002) van Joke van Leeuwen zijn de illustraties zo geïntegreerd in de tekst dat zij onmisbaar worden voor het begrip ervan. Bij strips en sommige prentenboeken spelen de illustraties een nog prominentere rol bij het vertellen van het verhaal en kan de tekst als slechts ondersteunend worden gezien.

Figuur 2 soms zijn de plaatjes nauw verweven met de tekst, zoals bij *Sus en Jum* (2002) van Joke van Leeuwen

Een andere 'medezender' is de uitgever van de vertaling. De uitgever kan zijn invloed uitoefenen op een aantal fasen van het vertaalproces. Vooraf aan de vertaling kan een uitgever bepalen welke boodschap/verhaal rendabel is om over te brengen en gedurende en/of na de vertaling kan hij bovendien het vertaalde verhaal nog (laten) redigeren, de lay-out bepalen of bepalen op welke wijze de boodschap/het verhaal bij de ontvanger terecht kan komen, enzovoorts. In het geval van

boeken voor lerende lezers kan dit op een aantal manieren tot uiting komen. Gaat het om een educatieve uitgeverij die is gespecialiseerd in boeken voor lerende lezers en heeft het een naam hoog te houden op dit gebied? Wordt het boekje onderdeel van een bepaalde leesmethode? In deze gevallen zullen de leestechische eisen voor de vertaling gerichter en strikter zijn dan in het geval dat het boekje slechts een 'bijproduct' zal zijn voor de uitgeverij. Naast de illustrator en de uitgever spelen andere partijen geen grote rol. Zelfs de oorspronkelijke auteur, die bij andere soorten kinderboeken een belangrijke rol kan vervullen bij de vertaling (zij kunnen bijvoorbeeld worden geraadpleegd of anderszins invloed hebben op de vertaling of op de keuze van de vertaler, zoals bij bekende auteurs als Astrid Lindgren of Joanne Rowling) wordt als nauwelijks van belang geacht bij boeken voor lerende lezers. Auteurs voor lerende lezers bereiken zelden een heldenstatus (het komt wel voor, zoals bij Paul Verloon), worden niet of nauwelijks internationaal beroemd en nauwelijks vertaald (het komt sporadisch voor, zoals bijvoorbeeld de eerder genoemde, beroemde Dr. Seuss). Misschien wordt dit veroorzaakt door de wat lagere status van boekjes voor lerende lezers⁴. In ieder geval heeft het als gevolg dat de oorspronkelijke auteurs niet veel in te brengen hebben bij de vertaling van hun boeken.

1.2.2 Ontvanger

De weg van de zender naar de jeugdige lezer gaat nooit rechtstreeks. Het communicatieproces bij kinderboeken (en vertalingen hiervan) is complex. De bijzondere situatie van een volwassene die schrijft voor een doelgroep met veel minder leeservaring is nog vreemder als je bedenkt dat alle tussenpersonen en instanties ook weer uit volwassenen bestaan. Volwassenen, die hun stempel op het boek willen drukken en vaak zelfs een filter vormen voor het kind door te bepalen wat het leest. Wanneer kinderen nog heel jong zijn en niet kunnen lezen, is de tussenkomst van de volwassenen heel concreet. In die fase is een ouder persoon nodig die voor kan lezen. De vertaler is in deze situatie genoodzaakt om zijn vertaling niet alleen af te stemmen op de kinderdoelgroep, maar ook op de tussenpersoon die het verhaal voorleest, de zogenaamde "bemiddelaar" (Van Coillie 2007). Maar als kinderen zelf leren lezen, is er dan van een tussenkomst nog wel sprake?

⁴ Dit wordt mooi verklaard door de polisysteemtheorie van Itamar Even-Zohar.

Bemiddelaars

Er bestaan vele soorten bemiddelaars en andere instanties en hoewel het niet zo overduidelijk zichtbaar is, bevindt zich ook wanneer kinderen zelf leren lezen tussen zender en ontvanger nog steeds een bemiddelende groep die uit volwassenen bestaat en welke informeel of professioneel kan zijn. De informele groep bestaat bijvoorbeeld uit ouders of andere bekenden, die in de informele sfeer boeken aan kinderen (te lezen) kunnen geven. De professionele groep (docenten van de basisschool, bibliothecarissen, logopedisten, remedial teaching, enz.) laat de kinderen boeken lezen vanuit een professionele situatie. Niet de kinderen, maar de volwassenen uit de informele en de professionele sfeer kopen immers de boeken en bepalen voor een groot deel wat een kind te lezen krijgt. Zij zijn dus een serieuze groep waar bij de vertaling rekening mee gehouden dient te worden. Het kan bijvoorbeeld betekenen dat gedurende het vertalen sommige passages beter kunnen worden aangepast of weggelaten. In het kinderboek *Cuentos de la Selva* (1918) van de Uruguayaanse schrijver Horacio Quiroga wordt door de goede jager aan het kleine hertje als lekkernij enkele sigaren gegeven “die damherten graag eten en het doet hun geen kwaad”. In de huidige Nederlandse samenleving, waar een sigaar allicht met roken in verband wordt gebracht en waar roken wordt gezien als iets slechts dat uit een kinderleven moet worden geweerd, is het wellicht niet acceptabel om zo’n passage in een kinderboek te laten staan. In dit geval is het eenvoudig om de passage geheel te laten vervallen (weglating) of om het aan te passen (adaptatie) en het tabaksblad te vervangen voor een bananenblad of iets anders wat toch binnen de eisen van het verhaal valt.

Aangezien formele en informele bemiddelaars van kinderliteratuur gewoonlijk kinderen kennis willen laten maken met opvoedkundig verantwoorde boeken, worden ze ook wel aangeduid als “pedagogische bemiddelaars”. Van Coillie (2007) zegt hierover: “*Vaak laten deze bemiddelaars zich leiden door het oordeel van jury’s of van recensenten die in kranten of op websites ‘goede’ boeken in de kijker plaatsen.*”. Men is gevoelig voor prijzen, bekroningen en classificatiesystemen die de indruk geven dat het boek van kwaliteit is. Nog een element waar de uitgever én vertaler van het vertaalde boek mee rekening

kunnen houden. Het boek dient dus op de kaft, in een voorwoord, of anderszins aangeprezen te worden omdat het al een prestigieuze prijs heeft verdiend, of dat het werk al in verschillende talen is uitgebracht, of al in verschillende kranten hoog is aangeprezen, of bijvoorbeeld volgens de huidige normen is vertaald of uitgebracht. Zo zijn de boekjes van Dr. Seuss opnieuw vertaald naar aanleiding van de honderdste geboortedag van de auteur en zijn de eerder vertaalde verhalen weer “in een nieuw jasje gestoken”.

Kinders keuze? De ontvanger

En de kinderen dan? Zij zijn per slot van rekening de doelgroep waar het hier om gaat. De ouders zullen kijken naar het morele aspect: wil ik dat mijn kind dit leest, is het verantwoord? De school zal eerder de nadruk op het technische gedeelte leggen: kunnen de kinderen dit lezen en begrijpen? Al deze elementen zijn van belang, maar uiteindelijk geeft de eigen motivatie van het kind de doorslag of het zal gaan (leren) lezen of niet. Wetenschappers zijn het erover eens dat het proces van leren lezen niet natuurlijk is: het is geen natuurlijke behoefte, zoals leren lopen of praten. De meeste kinderen leren het lezen dan ook niet vanzelf. De tekst moet dus ook iets te bieden hebben, het kind als het ware verlokken om de moeite te nemen die rare tekens proberen te ontcijferen, om wat er staat écht te willen begrijpen. Kinderen kiezen een boek uit omdat ze het gewoon leuk lijkt: het onderwerp of het uiterlijk bevalt hen, het boek is onderdeel van een serie die ze lezen, of de hoofdpersoon spreekt ze aan (bijvoorbeeld bekend van tv). Maar het plezier in het lezen helpt het technische gedeelte onder de knie te krijgen en hiermee de tekst te gaan begrijpen.

Niet ieder kind is een lerende lezer. In de volgende paragrafen onderzoek ik de leeftijds-categorie, de leesfase en het leesniveau van deze doelgroep om als het ware een profiel te schetsen van de lerende lezer om te weten voor wie er vertaald gaat worden.

1.3 Ontwikkelingsfasen, leesfasen en leesniveaus

In deze paragraaf richt ik mij verder op de leesfase en het leesniveau van de doelgroep van lerende lezers. De indeling in leesfasen is bij kinderen en bij kinderliteratuur heel ge-

bruikbaar. Er zijn op deze manier meerdere classificaties ontwikkeld op basis van verschillende voorwaarden en vanuit diverse invalshoeken.

Ontwikkeling van kinderen en leesfasen

Rita Ghesquiere noemt in haar boek “Het verschijnsel Jeugdliteratuur” (2000) de voornaamste indelingen in leesfasen met betrekking tot kinderliteratuur. De indelingen zijn veelal gebaseerd op de ontwikkelingsfasen van kinderen. De voornaamste hiervan volgens Ghesquiere, is ontwikkeld door Charlotte Bühler. Zij deelt de ‘lees’fasen in volgens de behoeften van kinderen, boeken voorzien in deze volgens leeftijd ontwikkelende behoeften. De behoefte aan veiligheid en herkenbaarheid van peuters en kleuters is terug te vinden in de boeken voor die doelgroep: herkenbare en niet té spannende verhaaltjes over het potje, het spelen met vriendjes of bij oma op bezoek gaan. Jonge, schoolgaande kinderen gaan echter verder op ontdekkingstocht in eerste instantie door hun fantasiewereld dmv van sprookjes en fantasieverhalen en vervolgens gaat de ontdekkingstocht verder door de realiteit van hun omgevingen die van anderen, enz. De leesfasen lopen min of meer gelijk met de ontwikkelingsfasen van kinderen: zuigelingenfase, kleuterfase, schoolfase, pubertijd, etc. Het leren lezen valt echter buiten deze indeling daar het niet samenvalt met een natuurlijke behoefte, zoals praten of zindelijk worden. Er bestaat overigens wel een leeftijdsfase waarin een kind geacht wordt het gemakkelijkst deze vaardigheid onder de knie te kunnen krijgen.⁵ Hoe jonger de kinderen zijn, hoe gemakkelijker zij leren, maar er wordt vanuit gegaan dat de hersenen van een kind vanaf vijf á zes jaar pas genoeg zijn ontwikkeld om te kunnen begrijpen hoe het systeem van de geschreven taal in elkaar steekt en wat het leest. Het is wellicht om die reden dat het leesonderwijs bijna overal in zowel de Nederlandstalige als de Spaanstalige landen vanaf het zesde jaar aanvangt.

Leesfasen Jeanne Chall

Hoewel de indeling naar leesfasen van Bühler heel nuttig kan blijken voor een onderzoek naar genres in de kinderliteratuur, is het door het ontbreken van een fase van leren lezen ongeschikt om kwesties in verband met het proces van de alfabetisering te onderzoeken.

⁵ <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00763/>

Er bestaat echter ook een leesfase-indeling die juist het ontwikkelingsproces beschrijft die een mens doorloopt als het gaat over het zelf lezen van een tekst. In de jaren '50 van de vorige eeuw heeft de inmiddels wereldwijd erkende onderzoekster Jeanne Chall grootscheeps onderzoek verricht op een aantal Amerikaanse basisscholen. Hier kwamen een aantal interessante bevindingen uit die het hele systeem van leren lezen uit die tijd heeft omgegooid. Eén van deze bevindingen, die nu algemeen wordt gebruikt door scholen en ontwikkelaars van leessystemen, is dat het proces van leren lezen in 6 fasen verloopt. Deze 6 leesfasen van Chall worden ingedeeld naar competentie van de lezer. De leesfasen volgen elkaar in een vaste volgorde op, omdat je voor elke competentie weer voorgaande kennis en vaardigheden nodig hebt: om letters te kunnen leren lezen moet je eerst een klankbewustzijn hebben, bekend zijn met het bestaan van letters, etc. Je kan volgens haar niet eerst een woord leren lezen voordat je beseft hebt dat woorden uit verschillende klanken worden gevormd. De leesfase-indeling volgens Chall is als volgt:

Leesfase 0: voorbereidende fase. 0-5 jaar (t/m kleuterklas).

Leesfase 1: begin. 6-7 jaar (basisonderwijs: groep 3 t/m begin groep 4).

Leesfase 2: oefening. 7-9 jaar (basisonderwijs: eind groep 4 t/m 6).

Leesfase 3: lezen om te leren. 10-11 jaar (basisonderwijs: groep 7 en 8).

Leesfase 4: verschillende oogpunten. 12-16/18 (voortgezet onderwijs).

Leesfase 5: kritisch lezen. 17/19-18/24 (hoger onderwijs).

Leesfase 0 (deelfase 1)

Leesfase 0 vangt al aan in de babytijd. Dit is de fase waarin een kind de basisvaardigheden en –kennis verwerft wat als voorbereiding dient voor het werkelijk leren lezen. Geleidelijk gaat dit vrij impliciet gedurende de opvoeding thuis: al vanaf de babytijd maakt het kind kennis met verhaaltjes, het leert dat een boek bedoeld is om in te lezen en niet om op te kauwen en dat plaatjes een object uit de werkelijkheid kunnen afbeelden, maar ook gebeurtenissen uit het verhaal. Het Expertisecentrum Nederlands beschouwd deze periode tot vier jaar als een deelfase binnen Leesfase 0. Het is de periode waar vooral

mondelijke taalverwerving plaatsvindt en gedragscodes worden aangeleerd m.b.t. boeken en andere geschreven taal die nodig zijn voor het latere lezen. Dit wordt dan ook de ontluikende geletterdheid genoemd.

Leesfase 0 (deelfase 2)

De tweede periode binnen Leesfase 0 start vanaf het vierde jaar en duurt tot zes jaar. Deze periode wordt lerende geletterdheid genoemd en start wanneer kinderen naar de kleuterklas gaan. Eenmaal op school (maar soms ook al in de thuissituatie) wordt er vaak op een directere manier met het lezen aan de slag gegaan. Kinderen wordt geleerd dat woorden zijn opgebouwd uit verschillende klanken (klankbewustzijn) en dat deze klanken overeen komen met verschillende letters. Het alfabet wordt geleerd, vaak ook al enkele letters. Die vreemde tekens uit boeken blijken samen woorden, zinnen en zelfs hele verhalen uit te beelden.

Leesfase 1

In fase 1 vangt het werkelijke lezen aan waarin het kind leert klanken van woorden met de letters te verbinden (foneem-grafeemkoppeling) en op die manier nieuwe eenvoudige woorden te lezen. Het kind leert het alfabetisch principe van de eigen taal te begrijpen. In de klas krijgen ze instructies over het lezen en ze moeten eenvoudige tekstjes hardop lezen en schrijven. Piet Mooren (2001) schrijft over fase 1: *In tegenstelling tot de vorige fase is het lezen in deze fase allereerst gericht op het decoderen en daarna pas op de betekenis, meer op het medium dan op de boodschap (bottom-up)*. (Mooren, P. 2001) Kinderen leren de koppeling tussen klanken en het geschreven woord, maar hier gaat nog teveel energie naartoe om ook nog op begripsniveau bezig te zijn. Verderop schrijft Mooren: *Eveneens in tegenstelling tot de vorige fase is de leeromgeving doorgaans direct en gestructureerd, en is er doorgaans sprake van gestuurd leren*. In deze fase moeten kinderen vooral veel oefenen en duidelijke instructies krijgen in de klas over de letters en woorden.

Leesfase 2

Fase 2 dient om het in fase 1 geleerde te bestendigen. Het kind leert het lezen te automatiseren, woorden en vaste structuren sneller te herkennen en op deze wijze steeds vloeiender te lezen. De teksten worden langer en ingewikkelder en er wordt meer uitdaging gezocht wat betreft inhoud en leestechiek. Mooren (1998): *Ook nu is het lezen voor een deel nog gericht op het decoderen, op het medium in plaats van op de boodschap, maar met een overgang naar gerichtheid op de betekenis (van bottom-up naar top-down).*

Leesfase 3

Het technisch leren lezen is nu voltooid. In fase 3 kunnen gaan kinderen dan ook aan de slag met de inhoud: op school moeten ze bijvoorbeeld werkstukjes gaan schrijven op basis van gelezen teksten, en meer in het algemeen gaan de kinderen teksten nu vooral voor andere zaken gebruiken. Teksten krijgen een andere functie dan het leren lezen op zich: kinderen kunnen eens een boek pakken om een leuk verhaal te lezen, of geschreven spelregels gebruiken om erachter te komen hoe een nieuw spel werkt. Jeanne Chall noemde deze fase de overgang van het leren lezen naar het lezen om te leren (*learning to read ; reading to learn*).

Leesfase 4

Fase 4 komt meestal pas op de middelbare school aan de orde. De herkenbare, eenvoudige teksten van de basisschool worden verruild voor een grote diversiteit aan teksten, zoals poëzie, kritische stukken, krantenartikelen, wetenschappelijke artikelen, literatuur en lectuur, etc. Jongeren maken kennis met verschillende zienswijzen en perspectieven en leren deze te onderscheiden, herkennen en zelf op basis hiervan een mening te vormen.

Leesfase 5

De laatste fase, fase 5, wordt meestal in het hoger onderwijs betreden. In deze fase leert de lezer kritisch teksten te beoordelen en deze doelgericht te gebruiken in functie wat hij wil bereiken. Het soort teksten verschuift van concreet naar abstract en de lezer leert hieruit te selecteren wat hij nodig heeft om zich een mening te vormen, vaak in functie van de productie van een eigen tekst.

Leesfase-indeling en lerende lezers

Met behulp van de leesfase-indeling volgens Jeanne Chall wordt het onderscheid helder tussen lerende lezers, voorbereidende lezers en lezers die kunnen lezen om te leren. Bovendien wordt duidelijk wat de doelgroep van lerende lezers nodig heeft in de aan hen gerichte teksten en de kenmerken die deze teksten zodoende onderscheiden van andere kinderliteratuur. Kinderen in leesfase 1 en 2 kunnen worden beschouwd als lerende lezers. Een belangrijk onderscheidend kenmerk met leesfase 3 is het belang van de leesteknik in de eerste twee fasen. Een kind uit leesfase 1 of 2 is nog te druk bezig met het verwerven van deze leesteknik om, net als een kind uit leesfase 3, deze als middel te kunnen gebruiken om iets anders te bereiken ('reading to learn'), op dit punt kom ik in hoofdstuk 2 terug. Als we kijken naar de leesmotivatie betekent het wel dat een lerende lezer waarschijnlijk niet snel uit zichzelf in zijn vrije tijd een boek voor lerende lezers ter hand zal nemen. Dit type boeken passen beter in een professionele, educatieve sfeer als die van de school, de logopedist, enzovoorts. Desondanks is het boekje voor lerende lezers door de jaren heen steeds weer vernieuwd en verder ontwikkeld en heeft het sinds een aantal jaren de weg naar gewone boekhandels en naar de consument gevonden via vernieuwende boekjes en populaire reeksen.

1.4 Indelingen naar leesniveau volgens de huidige leesdidactiek in Nederland

1.4.1 Leesfasen leesdidactiek

De leesfasen van Chall zijn al jaren geleden doorgedrongen tot het educatieve systeem in diverse landen. Ook al verschillen lesmethoden soms enorm van elkaar, toch zijn Chall's

bevindingen over de leesfasen bijna altijd terug te vinden in de leesdidactiek. Vanaf het moment dat kinderen in de Nederlandstalige en Spaanstalige wereld leerplichtig worden is het leren lezen één van de eerste kerndoelen van het onderwijs. Het is een kwestie van maanden dat kinderen eenvoudige tekstjes kunnen ontcijferen. Als de basis is gelegd moet er veel geoefend worden en wordt de (technische) basiskennis uitgebreid. Bij deze gevorderde lezers (fase 2) groeit geleidelijk het belang van het begrip van de leesteksten, totdat uiteindelijk het omzetten van de letters naar de juiste klanken in allerlei soorten Nederlandse woorden geen problemen meer oplevert en snel en soepel verloopt. De kinderen uit deze laatste twee fasen zijn het lezen als technische vaardigheid aan het verwerven. Het betreft nog het functionele lezen: de complexe leesstrategieën, het begrijpend lezen om een tekst met al z'n aspecten werkelijk te doorgronden, de culturele geletterdheid zijn nog niet aan de orde, maar horen bij volgende fasen van het leesproces.

Kleuterklassen: voorbereidende leesfase, groep 3: aanvankelijk lezen

De meeste kinderen beginnen niet uit het niets wanneer ze zover zijn om in groep 3 te starten met het leren lezen. Vóór groep 3 hebben kinderen over het algemeen al met lezen kennisgemaakt en zijn ze thuis en/of op school al hierop voorbereid met de verwerving van eenvoudige vaardigheden en kennis zoals besproken in de vorige paragraaf. In groep 3 begint het zogeheten aanvankelijke lezen (en schrijven) en worden grafeemfoneemkoppelingen geleerd te maken, eerst gemakkelijke woordjes geleerd te lezen en later in groep 4 moeilijkere meerlettergrepige woorden. Volgens het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO) behelst de fase van het aanvankelijke lezen het lerende lezen in groep 3, waarbij de nadruk ligt op het leren verklanken van eenvoudige woorden (het toepassen van de elementaire leeshandeling) met als uiteindelijk doel het begrijpen van de gelezen tekst. (SLO, 2011) Dit komt overeen met leesfase 1 van Chall.

Groep 4 , 5 en 6: gevorderde lezers

In de tweede helft van groep 4 beginnen de meeste kinderen al met het voortgezette lezen, een fase die normaal duurt tot en met groep 6. De moeilijkere grafeemfoneemkoppelingen worden geleerd (leenwoorden of andere woordtypen, zoals politie

of toilet), woorden en zinnen worden langer en complexer. In groep 7 worden de kinderen geacht de fase van het leren lezen te hebben voltooid en wordt er meer aandacht gegeven aan andere zaken zoals het begrijpend lezen. Volgens de SLO is de fase van het voortgezet lezen de fase in het leesonderwijs die volgt op aanvankelijk lezen en waarin het vlot verklanken van woorden en zinnen (voortgezet technisch lezen), leesbegrip en leesmotivatie centraal staan. (SLO, 2011)

Een heel duidelijke en werkbare indeling naar leesniveau is de zogenaamde AVI die is ontwikkeld door de KPC groep en in de afgelopen jaren toegepast en gemoderniseerd door Stichting CITO. De Analyse van Individualiseringsvormen (AVI) is een aanduiding voor verschillende leesniveaus en kan, uitzonderingen buiten beschouwing gelaten, verbonden worden aan een leerjaar en leeftijdsgroep. Het is aan de ene kant een toetsmiddel om het leesniveau bij kinderen te meten en aan de andere kant wordt het door scholen en uitgeverijen algemeen gebruikt om de moeilijkheidsgraad van een leesboekje aan te duiden. Dankzij de AVI-aanduidingen is het mogelijk heel precies de doelgroep af te bakenen, nog preciezer dan met de twee leesfasen van Chall. AVI werkt met maar liefst negen niveaus, waar bij elk niveau het verwerven van bepaalde vaardigheden centraal staan. De niveau-indeling werkt op dezelfde manier als de leesfasen van Chall : wanneer een kind een vaardigheid onder de knie heeft kan het doorstromen naar het volgende niveau. De verwachte vaardigheden beginnen eenvoudig en worden steeds complexer. In AVI-1 wordt bijvoorbeeld van het kind verwacht dat het eenvoudige, korte zinnestelsels (één per tekstregel) van eenlettergrepige woorden hardop kan oplezen, maar wanneer het kind is aangekomen bij AVI-5 wordt het geacht vloeiend zinnen van meer dan 1 regel en alle soorten meerlettergrepige woorden, inclusief 'eenvoudige' leenwoorden, te kunnen lezen. In hoofdstuk 2 ga ik gedetailleerder in op wat deze vaardigheden inhouden. Voor nu volstaat de AVI-niveaus in verband te brengen met de groepen waarin deze gemiddeld worden gehaald. In de brochure 'Iedereen kan lezen' van de Nederlandse Inspectie van Onderwijs (2006) staat vermeld: *Leerlingen moeten aan het einde van groep 3 minimaal AVI-niveau 2 beheersen. Dit is voor bijna iedere leerling haalbaar en is echt het minimale streefniveau.* Even verderop wordt het dringende advies gegeven: *Er zijn concrete streefdoelen/streefniveaus per leerjaar nodig om de resultaten goed te kunnen*

beoordelen. De leraren moeten hoge verwachtingen hebben van de kinderen en ze zouden erop gericht moeten zijn om de streefniveaus te halen.

Deze streefniveaus zijn:

- Eind groep 3 minimaal: AVI 2
- Eind groep 4: minimaal AVI 5
- Eind groep 5/groep 6: AVI 8/9

(Verhoeven, L. et.al. 1999/2003)

Overigens wordt aan het begin van groep 3 gestart met het proces van leren lezen. Ongeveer halverwege groep 3 behalen de meeste kinderen AVI-niveau 1.

1.5 Taalgebieden

De Nederlandstalige wereld

In vorige paragrafen is al gesproken over de doeltaal en -cultuur en de brontaal en -cultuur. Met de Spaanse taal als brontaal en de Nederlandse taal als doeltaal liggen de zaken niet zo eenvoudig dat je automatisch alleen spreekt van Spanje en Nederland, aangezien de grenzen van beide taalgebieden een stuk ruimer kunnen worden getrokken, ver voorbij de grenzen van deze landen alleen. Het Nederlands taalgebied omvat naast Nederland ook Vlaams België en Suriname, desondanks richt ik mij uit praktische overwegingen in deze scriptie toch alleen op Nederland. Dit betekent: de Nederlandse normering en regelgeving, de Nederlandse context en situatie van de doelgroep. Uitbreiding met de rest van het Nederlandse taalgebied zou een te grote (onnodige) uitbreiding van deze scriptie betekenen, aangezien op het gebied van taal, cultuur en beleid de onderlinge verschillen tussen de landen toch net te groot zijn.

De Spaanstalige wereld

Hoewel ik uitga van een min of meer compacte doelcultuur, wordt er vanuit een breed spectrum aan Spaanstalige landen vertaald naar het Nederlands. Om open te staan voor Spaanstalige teksten van allerlei herkomst, wil ik de Spaanstalige wereld wel breed zien. Ik zal deze echter niet tot in detail bespreken en ook niet alle delen ervan,

want het Spaanstalige taalgebied is het grootste ter wereld en bestaat niet alleen uit het Europese Spanje, maar ook uit een groot deel van Zuid-Amerika, Midden Amerika, een deel van Noord-Amerika, en bovendien het Afrikaanse Equatoriaal Guinee en de Filippijnen in Azië. In het kaartje hiernaast staan de landen aangegeven die

Figuur 3 Spaanstalige landen op de wereld (met rood aangegeven) (Bron: <http://www.spaansinbergenopzoom.nl/>)

het Spaans als eerste officiële voertaal hebben. Er bestaan echter veel meer gebieden en landen, zoals de zuidelijke staten van de VS, waar grotere of kleinere Spaanstalige gemeenschappen wonen. Het Spaanstalige gebied wordt gevormd door honderden miljoenen sprekers in meer dan 20 verschillende (onafhankelijke) landen verspreid over alle delen van de wereld.

Spaanstalige doelgroep

Het is dus onmogelijk om van dé Spaanstalige doelgroep (of dé Spaanstalige cultuur) te spreken. Het valt wel op dat als er kinderliteratuur wordt vertaald uit het Spaans, dat deze meestal afkomstig is 'dicht bij huis' uit Spanje en verder wordt er ook vertaald uit Spaans-Amerika. Het is ook moeilijk iets te weten te komen over de doelgroep en tekstaanbod in Afrika en Azië, maar ik denk ook niet dat dit zo relevant is voor deze scriptie. Ik zal mij dus in ieder geval beperken tot het Spaans sprekende deel van Amerika en natuurlijk Spanje.

Spaanstalige en Nederlandse lerende lezers

In nagenoeg de gehele Spaanstalige en Nederlandstalige wereld heerst een schoolplicht vanaf zes jaar. Vanaf dat moment beginnen kinderen te leren lezen, maar bijna overal wordt vóór die tijd thuis of op school al begonnen met voorbereidingen en soms al met het echte leeswerk. In Nederland doorlopen kinderen in het algemeen het leesproces in drie jaar. De lerende lezers doorlopen de 1^e twee AVI-niveaus (oude stijl) gedurende het eerste leerjaar, volgens de onderwijsinspectie (2006). In datzelfde jaar en anders aan het begin van groep 4 bereiken ze het derde niveau. Deze periode komt overeen met leesfase 1 van Jeanne Chall. Leesfase 2 duurt iets langer: aan het eind van het tweede leerjaar (groep 4) moet minimaal AVI 5 zijn behaald. En in groep 5 behoren de kinderen AVI niveau 6, 7, 8 en eventueel 9 te doorlopen, met een uitloop naar groep 6. Idealiter moet aan het eind van groep 6 het AVI-lezen zijn afgerond.

Na groep 3 blijft onderwijs in technisch lezen noodzakelijk in de vorm van instructie en lees oefeningen. In groep 3 leren de kinderen eenvoudige woorden lezen. Bovendien wordt er instructie gegeven om de woordherkenning te versnellen. Dit laatste is één van de belangrijkste doelen voor het leesonderwijs in groep 4, 5 en 6 t/m 8. Leerlingen leren bepaalde patronen (spellingpatronen en letterclusters) sneller te herkennen. Kortom: ze leren snel woorden te herkennen. Dit is noodzakelijk om de steeds moeilijker wordende teksten met begrip te kunnen lezen. Naast het gericht oefenen op woordniveau, is het van belang dat kinderen deze vaardigheid toepassen bij het lezen op zins- en tekstniveau. (bron: 'Iedereen kan leren lezen' Inspectie van het Onderwijs. Inspectierapport 2006-27, september 2006)

Leesfase 0: Voorbereiding op het lezen in de Spaanstalige wereld

Spaanstalige kinderen doorlopen dit proces iets sneller: ook zij leren lezen binnen een jaar, maar vervolgens duurt de fase van het automatiseren één in plaats van twee jaar. Kinderen gaan in Spanje en Spaans-Amerika soms al op hun 3e naar school. Volgens een in opdracht van het Spaanse *Ministerio de Educación, Cultura y Deporte* [Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Sport] uitgevoerd onderzoek naar het aanvankelijke lees- en

schrijfonderwijs in de Europese Unie (Carmena, G & Sánchez, B et. al. 2002), wordt het leesonderwijs aangevangen tijdens de *Educación Infantil*. Deze onderwijsperiode wordt al aangeboden vanaf nul jaar, maar wordt wel verdeeld in twee fasen waarvan de eerste tot het derde jaar plaatsvindt en de tweede fase van drie tot zes jaar. Deze tweede fase kan worden vergeleken met de kleuterklas in Nederland. De kinderen zijn nog niet leerplichtig, maar praktisch 100% gaat op deze leeftijd naar school en er wordt bovendien al aangevangen met o.a. het leesonderwijs (Carmena, G., Sánchez, B. et. al. 2002). In Spanje wordt bij de aanvang van de schoolperiode ook direct gestart met het leesonderwijs en luidt dit de tweede fase van de *Educación Infantil* in. Tijdens deze periode begint spelenderwijs de voorbereiding op het lezen via de school: het klankbesef wordt gestimuleerd, het alfabet wordt geleerd en ook al losse letters. Vanaf vijf jaar begint men tegenwoordig op veel Spaanse scholen al met het 'echte' leren lezen, maar vanaf zes jaar is het pas verplicht door de wet.

Leesfase 1: Aanvankelijke lezers in de Spaanstalige wereld

Vanaf het zesde jaar geldt in Spanje en in Nederland de leerplicht en gaan de kinderen naar de eerste klas van de *Primaria* (lagere school). Net als deze fase in Nederland voltrekt de lagere schoolfase zich in drie etappes: van zes tot acht jaar, van acht tot tien jaar en van tien tot twaalf jaar. In de eerste etappe worden de Spaanse kinderen geacht het lezen onder de knie te hebben. Aan het eind van het eerste leerjaar, als de kinderen ongeveer zeven zijn, kunnen de meeste Spaanstalige kinderen al zonder problemen eenvoudige teksten lezen en begrijpen met alle soorten letters en lettergrepen die in het Spaans voor kunnen komen:

El conjunto de las actividades propuestas para el primer año está orientado a que los niños, al final del período, lean en forma independiente y comprensiva, textos breves y significativos, en los que aparezcan todas las letras del alfabeto y los diversos tipos de sílabas. [Het totaal aan activiteiten die voor het eerste jaar ten doel worden gesteld, zijn erop gericht dat de kinderen aan het einde van deze periode onafhankelijk en met begrip

korte en betekenisvolle teksten kunnen lezen, waarin alle letters van het alfabet en diverse soorten lettergrepen voorkomen.] (Ministerio de Educación de Chile, 2002)⁶

Leesfase 2: Gevorderde lezers in de Spaanstalige wereld

Het tweede leerjaar wordt gebruikt om het geleerde te consolideren door veel te oefenen en te lezen van langere en ingewikkeldere teksten met een bepaald doel voor ogen. Bovendien wordt er al geoefend met het begrijpend lezen.

En el segundo año, una vez dominado el código, el programa pone énfasis en el desarrollo de la lectura independiente a través de prácticas como lectura silenciosa autoseleccionada y la lectura en voz alta con propósitos claros y significativos, utilizando textos literarios y no literarios. Estas prácticas se complementan con la lectura guiada o apoyada de textos de mayor extensión y complejidad y con la enseñanza directa de habilidades o destrezas para desarrollar la comprensión lectora.

[...]

Durante el segundo año, el proceso de evaluación considera principalmente las evidencias de consolidación de los aprendizajes logrados en el primer año, en los cuatro ejes correspondientes al subsector. [In het tweede jaar, wanneer eenmaal de ‘code’ wordt beheerst, benadrukt het programma de ontwikkeling van het onafhankelijk lezen d.m.v. oefeningen als stil lezen van zelfgekozen teksten en het hardop lezen met duidelijke en betekenisvolle doelstellingen, terwijl er gebruik wordt gemaakt van literaire en niet-literaire teksten. Deze oefeningen worden aangevuld met geleid lezen of ondersteund door langere en meer complexe teksten en met het direct onderwijzen van vaardigheden om het leesbegrip te ontwikkelen. In het tweede jaar wordt er bij het evaluatieproces vooral gekeken naar hetgeen duidelijk is bestendigd van wat er in het eerste leerjaar met succes is geleerd binnen de vier kerndoelen die corresponderen met de subsector.]

http://www.curriculum-mineduc.cl/docs/fichas/1b02_lenguaje_.pdf

⁶ http://www.curriculum-mineduc.cl/docs/fichas/1b02_lenguaje_.pdf Primer Año Básico • Lenguaje y Comunicación •
Ministerio de Educación de Chile

In Chili wordt er na twee jaar leesonderwijs begonnen met begrijpend lezen:

Los Mapas describen el aprendizaje en 7 niveles, desde 1° Básico a 4° Medio,[...].Cada nivel está asociado a lo que se espera que los estudiantes hayan logrado al término de determinados años escolares. Por ejemplo, el nivel 1 corresponde al logro que se espera para la mayoría de los niños y niñas al término de 2° Básico; el nivel 2 corresponde al término de 4° Básico y así sucesivamente cada dos años. [De kaarten beschrijven onderwijs in 7 niveaus, vanaf niveau 1 (basisniveau) tot niveau 4 (midden), enzovoorts. Elk niveau wordt in verband gebracht met hetgeen er verwacht wordt dat de leerlingen zullen hebben bereikt aan het einde van de vastgestelde schooljaren. Bijvoorbeeld , niveau 1 correspondeert met wat men verwacht dat de meerderheid van de kinderen heeft bereikt na afloop van het tweede basisjaar; niveau 2 komt overeen met het einde van het vierde basisjaar en op deze manier geldt dit voor elke twee jaar.]

Leesfase 3: lezers in de Spaanstalige wereld

In het derde leerjaar (vanaf acht jaar) moeten Spaanstalige kinderen in staat zijn met goed gevolg de eerste toetsen begrijpend lezen af te leggen. Deze toetsen bestaan uit open vragen, die de leerlingen zelf (schriftelijk) moeten kunnen beantwoorden. De teksten die worden behandeld zijn kort en eenvoudig en geschreven in gewone taal, bijvoorbeeld adaptaties van sprookjes een andere bekende volksverhalen.

Spaanstalige wereld en Nederlandstalige wereld vergeleken

Wat opvallend is als je bij Google in het Spaans zoekt op ‘leren lezen’ (aprender a leer) en verwante zoektermen, dat je bijna uitsluitend op (vaak dubieuze) reclames en fora stuit over het vroegtijdig leren lezen: dus voor het zesde jaar, of zelfs voor het 3^e jaar! (“leer je baby lezen!” “Mijn kind van 5 kan nog steeds niet lezen, ze is vast dyslectisch!”)⁷. Bij dezelfde zoektermen in het Nederlands komt er een compleet ander beeld naar voren: se-

⁷ <http://pdf.rincondelvago.com/disenio-curricular-base-en-educacion-primaria.html>

rieuze websites van uitgeverijen en instanties die informeren over verschillende leesmethoden en/of hieraan verwante leesboekjes op de markt proberen te brengen. Ondanks deze verschillen, globaliseert de wereld meer en meer en lijkt het erop dat de moderne pedagogische modellen op het gebied van leesdidactiek ook aardig overeenstemmen in Europa en Spaans-Amerika. In de leesprogramma's van verschillende ministeries (Spanje, Nederland, Chili) komt terug dat het lezen wordt gezien als een onnatuurlijk proces dat moet worden begeleid en concreet uitgelegd aan de leerlingen. Bovendien wordt, na een periode van voorbereidend lezen, vanaf het zesde jaar begonnen met het leren lezen. Er wordt nadruk gelegd op het betekenisvol leren lezen met o.a. diverse eigen (meegenomen) teksten van de kinderen en vooral een grote diversiteit van teksten over de meest uiteenlopende onderwerpen en met verschillende functies. Het vertalen van buitenlandse teksten past goed binnen dit beleid, daar dit bijdraagt aan een vergroting van de tekstdiversiteit.

Leesfasen zijn universeel, volgens Chall zullen kinderen ook nooit een andere volgorde afwerken of fasen overslaan. De duur van de fasen is wel individueel: elk kind doorloopt de fasen op zijn eigen tempo. De ene fase kan langer duren dan de andere en ook tussen landen kan de tendens verschillen. Om allerlei redenen leren kinderen sneller lezen in Spanje. Een belangrijke oorzaak ligt in de taal zelf: in het Spaans schrijf je hoe spreekt. In hoofdstuk 3 ga ik hier verder op in.

1.6 Afronding: doelgroeprofiel in Spaanstalige wereld en in Nederland

Door welke kinderen wordt de doelgroep van teksten voor lerende lezers gevormd? Welk profiel kan ik geven? Het zijn allerlei soorten kinderen, met allerlei verschillende behoeftes op het gebied van literatuur, met allerlei verschillende redenen om een boek te willen pakken. Als het echter om boeken voor lerende lezers gaat, is reden een didactische: ze pakken een boek voor lerende lezers om te leren lezen, omdat deze overeenkomt met hun technische niveau en begripsniveau. Wat betreft het profiel: de doelgroep gaat naar school, ze volgen lees- en schrijfonderwijs en zijn leestechisch gezien nog niet in staat om iedere soort tekst te lezen. Eerst leert een kind technisch lezen en vervolgens

begrijpend lezen, wanneer het de techniek genoeg beheerst. Het doel van kinderen die leren lezen verschilt met die van kinderen die kunnen lezen om te leren (d.w.z. die al technisch zonder problemen kunnen lezen). Dit houdt in dat deze laatste groep een boek kan pakken als middel om iets anders te bereiken (zingeving, kennis vergroten, afleiding, etc.), terwijl lerende lezers een boek lezen om het lezen te leren voor hen is het lezen dus een doel op zich. Omdat voor kinderen die niet kunnen lezen de verhalen tot hun beschikking staan d.m.v. een bemiddelaar, is het boek net als bij de technisch volleerde lezers, enkel een middel om iets anders te bereiken dan het lezen op zich (ze lezen immers niet).

Kortom, het profiel van de doelgroep van lerende lezers is het volgende. Lerende lezers in Nederland en een groot aantal Spaanstalige landen zitten in het eerste leerjaar van de lagere school. In Nederland betekent dit dat het leerlingen betreft van groep 3 (leesfase 1 : aanvankelijke lezers) en groep 4 t/m 5 á 6 (leesfase 2: gevorderde lezers). Kortom: zes á zevenjarigen in leesfase 1 en ongeveer acht á negenjarigen in leesfase 2. In Spanje en Spaans-Amerika leren kinderen over het algemeen in twee jaar lezen, bovendien komt het daar vaker voor dat kinderen eerder aan dit proces beginnen, hoewel praktisch overal de leerplicht ingaat vanaf zes jaar. We kunnen ongeveer uitgaan van een doelgroep van zesjarigen (soms zelfs vijfjarigen) in leesfase 1 en zeven á achtjarigen in leesfase 2. De Spaanstalige doelgroep is dus over het algemeen iets jonger dan de Nederlandse doelgroep.

2 TEKSTEISEN

- A. Welke eisen worden gesteld aan boeken voor lerende lezers in Nederland en in Spaanstalige landen?*
- B. Waarin verschillen de eisen aan boeken voor lerende lezers met de eisen voor andere kinderliteratuur?*

2.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk heb ik antwoord gegeven op de vraag wat als de doelgroep voor teksten van lerende lezers kan worden beschouwd. Maar wat zijn nu de kenmerken van een tekst voor lerende lezers? Het is noodzakelijk om erachter te komen wat de eisen van dit genre zijn om in het volgende hoofdstuk de verschillen tussen de vertalingen van de diverse soorten teksten te kunnen onderzoeken. Niet alleen is het nodig om de eisen van teksten voor lerende lezers te onderzoeken, maar vooral ook wat dit type teksten onderscheidt van andere kinderliteratuur. In dit hoofdstuk zal ik deze vragen behandelen en onderzoeken in hoeverre de normen en eisen van teksten voor lerende lezers afwijken van andere kinderliteratuur voor kinderen die nog niet leren lezen en die het leren lezen al achter de rug hebben.

Echter, om te kunnen praten over de specifieke teksteisen van teksten voor lerende lezers en deze in een later stadium te kunnen vergelijken met andere kinderliteratuur, is het allereerst nodig om duidelijk omlijnd te hebben wat in het kader van deze scriptie als kinderliteratuur kan worden beschouwd. In hoofdstuk 1 is dit al enigszins aan de orde gekomen, maar in de volgende paragraaf komt dit uitgebreid aan bod.

2.2 Wat is kinderliteratuur?

2.2.1 De wetenschappelijke visie

De titel van deze paragraaf vormt een hele discussie op zich, die verscheidene disciplines overschrijdt. Iedereen heeft iets te zeggen over kinderen: over hun geestelijke en fysieke

ontwikkelingsfasen, opvoeding, belevingswereld, enzovoorts. Lezen en kinderliteratuur worden over het algemeen van groot belang geacht voor de ontwikkeling van kinderen en vanuit diverse hoeken van de wetenschap bestudeerd en beschreven. Het lezen wordt gedefinieerd en geordend naar de ontwikkelingsfasen van het kindbrein, de leesbehoeften per leeftijdsfase, de leesfasen naar capaciteit, enzovoorts. En zo wordt er ook vanuit verschillende perspectieven gekeken naar kinderliteratuur: bijvoorbeeld vanuit de pedagogische, literaire, vertaalkundige, psychologische of sociologische hoek. De term *kinderliteratuur* geeft zodoende verschillende aanleidingen tot discussie. Het woord herbergt in zich de vraag wat in deze context onder *kind* kan worden verstaan en wat onder *literatuur*.

'Literatuur'

De discussie rond het woord *literatuur* draait vaak om de vraag of er onderscheid moet worden gemaakt tussen *lectuur* en *literatuur* (zie de polisysteemtheorie, behandeld in hoofdstuk 4) of zelfs om wat er überhaupt allemaal mag worden beschouwd als tekst. Aan de ene kant van het spectrum van de ideeën over kinderliteratuur bevindt zich de mening dat alleen boeken 'van kwaliteit' literatuur genoemd mogen worden. Dit betreffen de boeken die op dit moment in de geschiedenis belangrijk worden geacht door personen die op dit moment als toonaangevend worden gezien. Dit resulteert in het officiële canon van kinderboeken, waar in Nederland anno 2012 titels in voorkomen als *Alice in Wonderland* (C.L. Dodgson), *Peter Pan* (J.M. Barrie) en *Jip en Janneke* (A.M.G. Schmidt). Het andere extreem wordt belichaamd door de Zweedse kinderboekenauteur Lennart Hellsing, die wordt aangehaald door Riitta Oittinen in haar boek *Het verschijnsel jeugdliteratuur* (2000). Volgens Oittinen beschouwt deze auteur alles wat een kind leest of hoort als kinderliteratuur (ook de ingrediënten op een pak koekjes, nummerborden of huisnummers...). Zijzelf filosofeert nog verder en merkt op dat eventueel alles wat een kind interessant vindt nog kinderliteratuur kan zijn (een blaadje, een schoenendoos, etc.). Dit idee over (kinder)literatuur gaat mij iets te ver en hoewel het filosofisch gezien een mooi punt lijkt, is het in mijn ogen onwerkbaar, zeker in het kader van deze scriptie. Niet alles wat een kind onder ogen komt is hier bruikbaar om onder de noemer kinderliteratuur samen te vatten.

Voor dit onderzoek ligt de waarheid ergens tussen deze uitersten in. Uiteraard ga ik bij een onderzoek naar vertalingen van het Spaans naar het Nederlands uit van geschreven tekst, maar hierbij richt ik mij bovendien uitsluitend op uitgegeven boeken (géén tijdschriften, bijsluiters, handgeschreven verhaaltjes of andere zaken). Aan de andere kant maak ik geen onderscheid tussen zogenaamde ‘goede’ of ‘slechte’ boeken. Kortom, een bruikbare definitie van *literatuur* binnen het woord *kinderliteratuur* wordt dan, heel kort: ‘elk uitgegeven kinderboek’.

‘kind’

Soms draait de discussie bij ‘kinderliteratuur’ rond het woord *kind*. Göte Klingberg omschrijft kinderliteratuur als *uitsluitend boeken waarbij kinderen de beoogde doelgroep van de auteur waren* (Göte Klingberg), wat inhoudt dat boeken die oorspronkelijk voor een volwassen publiek waren bedoeld buiten de boot vallen. Dit betekent dat (hertalingen van) kinderclassiekers bij uitstek, zoals *Baron van Münchhausen* of *Gullivers reizen*, niet als kinderliteratuur worden gezien en de vraag is of zelfs sprookjes, die oorspronkelijk voor een veel ouder publiek waren bedoeld, wel tot de kinderliteratuur mogen worden gerekend! Dit vind ik, in ieder geval in de context van deze scriptie, een onbruikbare definitie. Ik sluit mij aan bij een veel bredere definitie die tegenwoordig veel gangbaarder is: *boeken die voor en eventueel door kinderen worden geschreven en/of gelezen*. (Ghesquiere: 2000).

Kinderliteratuur vs. jeugdliteratuur

Er wordt gewoonlijk onderscheidt gemaakt tussen kinderliteratuur en jeugdliteratuur. Het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling schrijft op haar website:

De begrippen kinderliteratuur en jeugdliteratuur worden door elkaar gebruikt, al duidt kinderliteratuur meer op literatuur voor leerlingen in de basisschoolleeftijd, terwijl jeugdliteratuur vaak gereserveerd is voor twaalf- tot zestien/achttienjarigen.

Het begrip jeugdliteratuur of kinder- en jeugdliteratuur wordt ook wel als verzamelnaam gebruikt voor alle literatuur voor kinderen en jongeren.
(<http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00129/>)

Ik kies ervoor deze scheiding te handhaven en beschouw kinderliteratuur als teksten en boeken geschreven en gelezen voor en door kinderen van nul tot en met twaalf jaar: uit de basisschoolperiode en daarvóór. Kinderliteratuur voor lerende lezers is meestal gericht aan kinderen van zes tot maximaal negen jaar, hoewel er in die leeftijdsklasse ook nog veel boeken worden geproduceerd die bedoeld zijn om voor te lezen en soms ook boekjes die in officiële schooltermen 'AVI-uit' worden genoemd: voor de snellere lezers die alle AVI niveaus al hebben doorlopen. Vanzelfsprekend is kinderliteratuur die bedoeld is om voor te lezen voornamelijk gericht op de groep kinderen van nul t/m vijf jaar uit leesfase 0, de voorbereidende fase. De laatste groep van negen á tien t/m twaalf jaar wordt gevormd door kinderen uit leesfase 3, die het technische gedeelte van het lezen (en hiermee de AVI niveaus) met succes hebben afgerond.

Kinderliteratuur is...

Uit al deze informatie volgt logischerwijs de in deze scriptie gebruikte definitie voor *kinderliteratuur*. Het is eenvoudigweg elk uitgegeven boek dat wordt geschreven of gelezen voor en door kinderen tot en met twaalf jaar. En kinderboeken voor lerende lezers zijn dan boekjes gericht aan kinderen van ongeveer zes jaar tot en met ongeveer negen jaar in de leesfasen 1 en 2 van Jeanne Chall. Hoewel de hiervoor genoemde groepen vrij scherp op leeftijd lijken afgebakend, werkt het in de praktijk niet helemaal zo. Ook literaire uitgeverijen, die geen enkel boek voor lerende lezers verkopen, hebben een sectie voor kinderen van deze leeftijdscategorie. Sommige kinderen van deze leeftijd zijn immers al vroeger of sneller door de leesfasen gegaan en kunnen al moeilijkere boeken zelfstandig lezen en andere kinderen worden, naast dat ze zelf nog leren lezen, ook voorgelezen. Zoals al in het vorige hoofdstuk bleek, zijn er dus meer criteria voor teksten voor lerende lezers. Wat een tekst voor lerende lezers nu echt anders maakt, in het kader van het vertalen ervan, heeft mijns inziens met de functie ervan te maken.

2.2.2 Boekjes voor lerende lezers: Didactische functie

Van Coillie (2007) onderscheidt in zijn overzichtswerk *Leesbeesten en boekenfeesten* (2007) 6 leesfuncties bij kinderliteratuur op basis van de behoeften van de lezer: de ontspannende, creatieve, emotieve, informatieve, zingevende, of esthetische functie. Voor lerende lezers realiseren teksten echter geen van deze functies: ze lezen nog niet om zingeving, ontspanning of bijvoorbeeld informatie te verkrijgen, maar ze lezen om het lezen zelf. In mijn oogpunt bestaat er dus nog een zevende functie, die van toepassing is op teksten voor lerende lezers: een didactische functie. Volgens Chall lezen lerende lezers om te leren lezen (“learning to read”) en kunnen meer gevorderde lezers (vanaf leesfase 3) lezen om te leren (“reading to learn”). Het kenmerk dat teksten voor lerende lezers onderscheidt van andere kinderliteratuur, is dat de techniek belangrijker is dan de betekenis, ook meer dan het plezier van het lezen, of om iets met het lezen te bereiken. Dit ligt simpelweg in het feit dat het nog zoveel moeite kost om de tekens, de grafemen, te ontcijferen dat ze in het begin vaak niet eens toe komen aan het begrip van de tekst. Een algemeen erkend belangrijk kenmerk van lezers uit deze fasen, is dat zij vooral door veelvuldig oefenen vaardiger in het lezen kunnen worden. Voor het oefenen kan niet zomaar elke tekst worden gebruikt, maar zijn teksten nodig die speciaal zijn aangepast aan de ongeoefende lezers. Aangezien de functie van boekjes voor lerende lezers er uit bestaat om de lezers het lezen te leren, noem ik deze de *didactische functie*.

Hoewel andere functies altijd ondergeschikt zijn aan deze didactische functie, kunnen ze wel in dienst staan ervan. Je leert bijvoorbeeld sneller lezen als een tekst je aanspreekt, of als je het noodzakelijk vindt om de informatie uit de tekst te begrijpen.

2.3 Leesboekjes

De eerste leesboekjes

Tot ver in de 20^e eeuw was het leren lezen praktisch alleen een schoolaangelegenheid: boekjes en wandplaten e.d. werden alleen op school verspreid en gelezen. Boekjes voor lerende lezers werden niet geschreven door professionele schrijvers, maar door mensen uit het onderwijs, wat merkbaar was aan het gebrek aan creativiteit in de verhaaltjes... In de jaren zestig kwam hier verandering in met de blokboekjes van uitgeverij Ploegsma: de

verhalen waren beter toegespitst op de doelgroep, gevarieerder en beter vormgegeven. Het is opmerkelijk dat de serie uitsluitend vertalingen betrof van de Engelse reeks voor lerende lezers: *I can read* van Harper & Row. Met name populair werden de vertalingen van schrijvers als Lobel en Minarik (Dongelmans 2000) Ondanks het succes van deze serie, kwam er nog geen grote verandering in de rest van het aanbod voor lerende lezers.

De ommekeer

In de jaren '80 publiceerde A. Freeman-Smulders een vernietigend onderzoek, waarin werd geconcludeerd dat de huidige schoolboekjes geen leesplezier boden en een zeer matige inhoud. De nieuwe leesmethodes die opkwamen brachten ook weer hun eigen leesboekjes voort, waarin aandacht werd gegeven aan (uiteeraard) het technische lezen, het leesbegrip en ... het leesplezier. Boekjes van kwaliteit, met mooie illustraties en meer gevarieerde, uitdagender verhaaltjes. Met name uitgeverij Zwijsen heeft met leesmethode *Veilig Leren Lezen* het voortouw genomen in de vernieuwingen. Nu werd het leesproces stap voor stap gevolgd en moesten de boekjes aan strenge leestechnische eisen voldoen, maar werden aan de andere kant ook geschreven en geïllustreerd door gerenommeerde (Nederlandstalige) auteurs en tekenaars.

De auteurs kregen strikte richtlijnen over de beoogde leesniveaus [...]. Die richtlijnen betroffen onder meer woord- en zinslengte , de lengte van het verhaal , de structuur en de moeilijkheidsgraad van de woorden. (Van Coillie)

De boekjes werden ook beschikbaar voor de gewone consument en kwamen in de winkels te liggen, bovendien verschenen er ook steeds meer boekjes voor de aanvankelijke lezers die niet per se in een leesmethode vielen.

Leesboekjes anno nu

Tegenwoordig is het aanbod enorm uitgebreid: er bestaan reeksen voor kinderen die moeite hebben met lezen (Zoeklicht) toegespitst op de situaties en oorzaken van dit moeilijke lezen (verstandelijke handicap, dyslexie, meertaligheid, zintuiglijke handicap, etc.) en er bestaan reeksen voor hoogbegaafde kinderen en andere kinderen die snel kunnen lezen (Bolleboos). Om meer uitdaging en variatie te bieden aan de (moeilijke) le-

zers bestaan er nu ook *samenleesboeken*, waar een volwassene en het kind om beurten stukjes tekst in lezen, daarbij bestaan er *pictoboeken* met moeilijke woorden als pictogram uitgebeeld en bijvoorbeeld ook *groeiboeken* met verhalen van verschillende leesniveaus erin opgenomen. Op dit moment bestaan er in Nederland een aantal educatieve uitgeverijen die zich specifiek richten op boekjes en methodes voor lerende lezers. Zwijzen is toonaangevend, verder zijn Kluwer, Thieme-Meulenhof en Noordhof bekende namen. Aan de andere kant van de medaille bevinden zich de literaire uitgeverijen, zoals Querido, Gottmer, Fontijn of Christoffor, die deze doelgroep mijden en zich alleen richten op kinderen uit leesfase 0 en uit leesfase 3 en hoger. Er bestaat in Nederland een messcherpe scheiding tussen deze verschillende literatuur, die zich vooral duidelijk aftekent bij de uitgeverijen, maar ook op het gebied van literatuurprijzen (boeken voor lerende lezers dingen zelden tot nooit mee naar de kinderboekenprijzen in Nederland) waaruit blijkt dat er grote verschillen in kwaliteitsnormen bestaan tussen de teksten voor lerende lezers en 'andere' kinderliteratuur.

In de volgende paragraaf bespreek ik welke normen dit zijn.

2.4 Teksteisen teksten voor aanvankelijke en voortgezette lezers

2.4.1 Technisch lezen

Bij de eerste boekjes waar rekening werd gehouden met het niveau van lerende lezers kregen de schrijvers (en vertalers) zeer strenge richtlijnen voor het schrijven ervan. Waar vroeger bijna alleen werd gehamerd op het technische lezen, is de visie op wat leren lezen is en wat je moet leren bij het lezen, steeds breder geworden. Bij de nieuwe leesmethoden wordt naar een heel spectrum van eisen gekeken, zoals bijvoorbeeld LeesLAT (Leeservaringsschaal, AVI, Thema). Wat is de invloed van LeesLAT op de vertaling van kinderboeken voor lerende lezers? Het thema behandel ik overigens niet, aangezien ieder boek een thema heeft, zie ik dit niet als een onderscheidend element voor het vertalen van kinderboeken voor lerende lezers.

Leeservaringschaal

De leeservaringschaal loopt van A (zeer eenvoudig) tot H (complex: meerdere betekenislagen, abstracte begrippen, enz.) en is gebaseerd op het niveau van begrip voortkomend uit o.a. de leeservaring. Het ziet er naar uit dat vertalingen op z'n minst leeservaringniveau D of E zullen zijn, afhankelijk van de mate van afwijking van de Nederlandse cultuur en de setting. Een lager niveau lijkt erg moeilijk, omdat er bij Spaanse vertalingen in de praktijk altijd wordt uitgegaan van een buitenlandse brontekst, zodat er altijd voor de doelgroep vreemde elementen in voor zullen komen. Hoewel dit vermeden kan worden door middel van adaptatie of weglating van deze elementen. Wanneer er niet een specifiek leeservaringniveau voor de doelttekst wordt geëist, lijkt een indeling in de leeservaringschaal mij geen enkel probleem. Het ligt voor de hand dat het leeservaringniveau van de vertaling niet precies zal overeenkomen met de brontekst ervan. Zoals al bleek in hoofdstuk 1 lopen Spaanstalige kinderen met het lezen vaak iets voor op de Nederlandse kinderen en kunnen ze op die manier een wat hoger leeservaringniveau aan, bovendien genieten kinderen in verschillende landen hele andere voorkennis bij het lezen. Zo zal iets dat voor een kind in Uruguay als vanzelfsprekend wordt gezien, in Nederland een heel ingewikkeld begrip kunnen blijken en andersom (denk alleen maar al aan realia zoals een *piñata*, *paella*, Sinterklaas of Volendam). Ook op het gebied van literatuur zullen ze anders zijn ontwikkeld: bijna ieder Nederlands kind van zes zal bijvoorbeeld bekend zijn met de gekke en schattige kinderverhaaltjes van Annie MG Schmidt. Een kind in Uruguay zal in zijn literaire bagage hoogstwaarschijnlijk de verhalen van Horacio Quiroga over de harde en rechtvaardige wetten van de jungle meedragen. Dit zijn hele andere uitgangspunten, waardoor een vertaler te maken krijgt met verschillende onderliggende denkbeelden en gedachtegangen, vereiste voorkennis en realia. Of het mogelijk is om dit om te zetten naar een leeservaringniveau naar keuze lijkt mij een vraag die met ja kan worden beantwoord, of het echter wenselijk is... Zeker bij dit type teksten waar al zoveel eisen meespelen dat schrijvers in de eigen taal al in opstand komen zou ik aanraden gewoon het gezonde verstand te gebruiken en de flexibiliteit van kinderen niet te onderschatten. Een gekunsteld eindproduct zonder enig vreemd element voegt weinig toe, in ieder geval geen leesplezier om het leren lezen gemakkelijker te maken.

AVI

Een ander element van de LeesLAT is de Analyse van Individualiseringsvormen, waarmee het leestechische niveau van een tekst wordt aangegeven. De AVI is tegenwoordig standaard als het om leestechiek gaat. Andere systemen die het leestechisch niveau meten zijn in onbruik geraakt of worden op slechts kleine schaal gebruikt. In deze paragraaf leg ik uit wat AVI inhoudt in verband met de moeilijkheidsgraad van teksten en hoe ik het gebruik met betrekking tot de onderzoeksvraag van deze scriptie.

De fasen van Chall en andere wetenschappers komen tot uiting in verschillende methoden: zoals bijvoorbeeld in de Leeslijn of Veilig Leren Lezen. Al deze methoden maken gebruik van AVI. In Nederland en Vlaanderen is AVI het meest wijdverbreide systeem om leesteksten in te delen naar leesfase en ook om vast te stellen in welke leesfase kinderen zijn. Deze leesfasen zijn nog gedetailleerder dan die van Chall: hoewel Jeanne Chall er zes onderscheidt, bestaan er negen AVI-niveaus die zich afspelen binnen leesfase 1 t/m 3 van Chall. Het gaat erom of de tekst bedoeld is om te leren lezen of dat het de bedoeling is om te lezen om te leren. Kenmerken van dit soort teksten in Nederland zijn korte woorden met weinig lettergrepen, korte zinnen met één zin(sdeel) per regel, grote duidelijke letters, woorden en zinnen die een kind van de leeftijd 6 á 8 jaar kan begrijpen en eventueel verduidelijkende plaatjes. Het AVI-systeem volgt duidelijk omschreven regels voor het schrijven van deze teksten en een niveau-indeling. Bijna alle Nederlandse scholen maken hier gebruik van. Jaren geleden is de AVI leesindex ontwikkeld door de KPC groep: een soort formule waarmee a.d.h.v. de zinslengte en het aantal lettergrepen het AVI-niveau van een boek kon worden berekend. Stichting CITO zorgde voor de toetsing van deze AVI-niveaus en niet lang geleden heeft de stichting de AVI en alles wat erbij hoort overgenomen van de KPC-groep. Cito is de afkorting voor “Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling”: een instituut dat de kwaliteit van het onderwijs onderzoekt. Het is daarbij een raadgevend orgaan dat bovendien cursussen aanbiedt. De belangrijkste activiteit van stichting Cito is de ontwikkeling van toetsen om de capaciteiten van basisschoolleerlingen te meten: de leessnelheid, leestechiek en het begrip van de tekst.

Oude AVI

De 'oude' AVI-leesindex is gebaseerd op de formule *Leesindex A*, deze wordt berekend volgens het aantal woorden per zin en het gemiddeld aantal lettergrepen per woord:

$$leesindexA = 195 - 2l_{zin} - \frac{200}{3}l_{woord}$$

Hoe hoger de leesindex, hoe technisch gemakkelijker de tekst: korte zinnen en korte woorden. Dit is de oude manier van AVI berekenen, sinds 2008 bestaat er echter een nieuwe manier van berekenen: de 'nieuwe' AVI.

Nieuwe AVI

In 2010 heeft Stichting CITO de oude AVI definitief vervangen voor de nieuwe. Dit nieuwe systeem wordt berekend volgens een lijst met woorden die in 2007 is samengesteld. Deze lijst bevat alle woorden uit een selectie van teksten uit het jaar 2006, die waren bedoeld voor kinderen van zes jaar. Hoe frequenter een woord voorkwam in deze teksten, hoe hoger op de lijst het wordt geplaatst. Op deze manier bevatten de gemakkelijkste teksten meer woorden van het begin van deze lijst en hoe meer woorden van het einde van de lijst voorkomen, hoe moeilijker de tekst en hoe minder CILT-punten⁸. Daarbij wordt de gemiddelde hoeveelheid letters per woord berekend en niet meer het aantal lettergrepen. Deze twee elementen geven het AVI-niveau aan, bovendien komt bij de nieuwe AVI berekening van Cito nog een berekening voor het begrijpend lezen: "Cito LeesIndex voor het Basisonderwijs", de CLIB.

Van oud naar nieuw

Hieronder volgt een tabel om de oude AVI naar het nieuwe systeem om te rekenen. De AVI 1 t/m 9 (nieuw: Start t/m E6) worden geacht te worden doorlopen in de groepen 3 t/m 6.

Tabel 1 Van boek aanduiding AVI OUD naar boek aanduiding AVI NIEUW:

AVI OUD	AVI NIEUW
1	Start – M3

⁸ CILT staat voor "Cito Index voor de LeesTechniek"

2	M3 – E3
3	E3 – M4
4	M4 – E4
5	M4 – E4 – M5
6	E4 – M5 – E5
7	E5 – M6
8	E5 – M6 – E6 – M7
9	M6 – E6 – M7
> 9	M7 – E7 – Plus

(bron: *Conversietabellen AVI*, uitgegeven door Stichting CITO en geplaatst op de website: http://www.cito.nl/onderwijs/primair%20onderwijs/cito_volgsysteem_po/lvs_toetsen/vernieuwing_avi.aspx)

Het valt op dat het nieuwe AVI-systeem langer doorgaat dan het oude systeem: waar het oude systeem ophield ergens begin groep 6, gaat de nieuwe door tot groep 7 of zelfs groep 8. Hier is veel kritiek op. Enerzijds van de kant van de schrijvers: zij moeten allerlei kunstgrepen uithalen om de teksten aan de normen van de hoogste AVI te laten voldoen. Dit heeft vooral betrekking op de lengte van de zinnen, die op deze manier onnatuurlijk lang worden. Anderzijds zijn pedagogen, ouders en leerkrachten ook niet te spreken over het keurslijf waar de kinderen in worden gestopt. Een belangrijk punt is dat na al die jaren vastgezet te hebben aan de leestechische teksten, kinderen vrij teksten moeten kunnen lezen zonder de leestechische beperkingen van de AVI. De kinderen behoren de technische kanten van het lezen in groep 6 onder de knie te hebben en zij zouden zich na die tijd moeten kunnen richten op andere zaken, zoals leesbegrip en leesplezier⁹.

Oud of nieuw

Als vertaler valt er iets te zeggen voor het oude en het nieuwe systeem, of je kan ervoor kiezen de AVI-normering los te laten en gewoon je gezond verstand gebruiken. Hoe dan ook, de tekstsoort brengt wel een aantal spelregels met zich mee. Ondanks de omstredeheid van AVI ga ik in deze scriptie wel uit van een AVI-systeem, daar het beter meet-

⁹ De Werkgroep Jeugdboeken van de Vereniging van letterkundigen spreekt zelfs van AVI-terreur. Ze pleiten ervoor na groep 4 (AVI E4 nieuwe stijl, AVI 5 á 6 oude stijl) de AVI-aanduiding buiten school los te laten en de voorkeur en het leesplezier van het kind leidend te laten zijn.

<http://www.ouders.nl/mopi2008-kinderboeken-avi.htm>

baar is dan gezond verstand. Ik kies er bovendien voor om de oude AVI aan te houden, daar deze zich puur op de leestechiek richt en duidelijker is.

2.4.2 Leesmotive

Het is belangrijk dat kinderen ook plezier beleven aan het lezen, dat ze (op den duur) uit zichzelf een boek pakken en nut zien in het lezen ervan (zie leesfuncties Coillie). Bovendien hebben verschillende onderzoeken uitgewezen dat wanneer kinderen daadwerkelijk geïnteresseerd zijn in hun boek, zij gemakkelijker leren lezen. Omgekeerd kunnen boeken die niet bij de belevingswereld aansluiten het leesproces vertragen. Leesmotive is dan ook één van de kerndoelen van het Ministerie van Onderwijs en het hieraan verbonden Expertisecentrum Nederlands:

Boeken, digitale informatie, aantekeningen: geschreven taal neemt in onze samenleving een belangrijke plaats in. Voor kinderen is goed kunnen lezen belangrijk voor hun succes op school en het slagen in hun verdere leven. [...]Het Expertisecentrum Nederlands werkt aan goed leesonderwijs. Dit doen we vanuit onze visie dat je schriftelijke taal het beste leert door deze in een betekenisvolle context te gebruiken. Bevorderen van leesmotive en aanleren van leesstrategieën spelen daarbij een belangrijke rol.¹⁰

In een brochure van de Inspectie van het Onderwijs, gedownload van de officiële website van het Ministerie van Onderwijs, staat het volgende:

Naast de beheersing van de leestechiek is het ook belangrijk dat kinderen plezier beleven aan lezen. Om de leesmotive te bevorderen en vast te houden moet de school over een aantrekkelijk en ook breed boekenaanbod beschikken. Met 'breed' bedoelen we verschillende soorten boeken, zowel verhalende als informatieve. De boeken moeten aansluiten bij de leefwereld en interesses van de kinderen.¹¹

¹⁰ <http://www.expertisecentrumnederlands.nl/category/thema/lezen/>

¹¹ Inspectie van het Onderwijs, een orgaan van het Ministerie van Onderwijs (bron: 'Iedereen kan leren lezen' Inspectie van het Onderwijs. Inspectierapport 2006-27, september 2006)

Er worden in de brochure van de Onderwijsinspectie zelfs tips gegeven om de leesmotivatie te bevorderen en vast te houden: een school moet beschikken over *een aantrekkelijk en ook breed boekenaanbod*. Belangrijke elementen die een vertaling aantrekkelijk maakt voor kinderen liggen echter niet in handen van de vertaler: over het algemeen zal de uitgever het te vertalen boek uitkiezen, de lay-out bepalen, een illustrator kiezen, de voorplaat kiezen, etc. Een vertaler kan zijn bijdrage leveren door begrijpelijk te schrijven, aandacht te besteden aan de leesbaarheid van de tekst, het register en taalgebruik toe te spitsen op zijn doelgroep en ‘natuurlijk’ door het toepassen van creatieve, verrassende vertaaloplossingen.

2.4.3 Begrijpend lezen

Verder is een ander aspect van belang: het begrijpen van de tekst. In verband met het vertalen voor lerende lezers betekent dit dat het product wel min of meer binnen de belevingswereld van de doelgroep moet blijven, dat de woorden en concepten herkenbaar genoeg zijn. Als een boek teveel realia bevat wordt het erg moeilijk te begrijpen voor de lezers: gibbons, neusaapjes, toekans en tseetseevliegen, *cricket*, *zorbing* of *padel* liggen heel ver buiten de belevingswereld van de meeste Nederlandse kinderen. Bij het leren lezen staat het leren ontcijferen van de letters en woorden voorop en niet het proberen te ontcijferen van de inhoud. Dit zou een extra taak betekenen. Bovendien kan een kind dat nog niet (goed) kan lezen niet zomaar een woord opzoeken op internet of in een woordenboek. Aan de andere kant kan iets ‘geks’ de tekst ook juist weer interessant maken. Als een vertaler een boek met erg veel realia in handen heeft gekregen is aan hem/haar de taak om hier een juiste balans in te vinden. In de eerder genoemde brochure ‘iedereen kan lezen’ staat:

*Bij het lezen gaat het uiteindelijk om het begrijpen van de informatie.*¹²

CLIB is net als de AVI-index een meetinstrument voor lezers en tegelijkertijd geeft de index het niveau van een tekst aan. Als leesvaardigheidindex meet de CLIB het niveau van

¹² Brochure “Iedereen kan leren lezen”

leesbegrip bij kinderen en als leesbaarheidsindex de graad van begrijpelijkheid van teksten. In totaal zijn er acht CLIB-niveaus: het laagste niveau is Start.¹³

Ook zonder een CLIB-index kan de vertaler rekening houden met het begripsniveau van een lerende lezer: het gebruik van het juiste register toegespitst op de doelgroep, de lengte van de zinnen, de complexiteit van het verhaal, een logische structuur, de chronologie van het verhaal (tijdssprongen of niet) zijn elementen waar een vertaler van literatuur voor lerende lezers rekening mee dient te houden. Bovendien is het gebruikelijk dat AVI-teksten, óók de hoogste AVI, worden geschreven op het begripsniveau van een zesjarige.

Techniek, begrip en motivatie: wat is belangrijker?

Het technisch kunnen lezen van een boek is de eerste stap van het leren lezen, het einddoel is het begrijpen van de tekst die er staat. Plezier in het lezen, of de leesmotivatie, is het middel die het hele proces door helpt om deze doelen te bereiken. Alle drie aspecten hebben gevolgen voor het vertalen van een leesboek voor aanvankelijke en gevorderde lezers.

2.5 Teksten voor lerende lezers in de Spaanstalige wereld

Het Spaanstalige gebied is groot, maar alleen al in Spanje zijn al veel boekjes te vinden voor de lezersgroep uit de eerste twee fasen van Jeanne Chall. Sommige van dit soort boekjes worden zelfs bekroond met prestigieuze kinder- en jeugdliteratuurprijzen, zoals de *Alfaguara Infantil*. Maar hoe kan je een Spaans boekje voor lerende lezers herkennen? Welke systemen en criteria bestaan er in Spaanstalige landen ten aanzien van teksten voor lerende lezers? Er bestaan boeken waarop aangegeven staat dat ze bedoeld zijn voor “los primeros lectores” [aanvankelijke lezers], enkele educatieve uitgeverijen in de Spaanstalige wereld gebruiken bovendien een kleurensysteem om leesniveaus mee

¹³ De CLIB is behalve een leesvaardigheidindex óók een leesbaarheidsindex. Zoals leesvaardigheid een eigenschap is van lezers, zo is leesbaarheid of vereiste leesvaardigheid een kenmerk van teksten (Staphorsius, 1994). <http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/tg/8.pdf>

aan te geven. In Spanje en de Spaanstalige wereld komt de kinderboekenuitgeverij Alfabara Infantil met een systeem van kleuren van: limoengroen (voorbereidende lezers, vanaf drie jaar); groen (aanvankelijke lezers: vanaf vier jaar), geel (lerende lezers, tweede niveau: vanaf zes jaar); bruin (lezers vanaf acht jaar); oranje (lezers vanaf 10 jaar); blauw (lezers vanaf 12 jaar); rood (lezers vanaf 14 jaar) en daarna komen de “gewone volwassenen” boeken van grote schrijvers als Cortázar, Donoso etc. Het systeem is niet zo ver uitgewerkt als hier in Nederland en België: met de eerste vier niveaus volgt het eenvoudigweg leesfase 0 t/m 3 van Chall.

2.6 Afronding

Normen voor teksten voor lerende lezers verschillen van de normen voor andere kinderlandliteratuur. In het volgende hoofdstuk ga ik in op de vertaling van deze teksten.

Drie punten zijn van cruciaal belang bij teksten voor lerende lezers: leestech-niek, leesplezier en leesbegrip. Wat boeken voor lerende lezers onderscheid van andere soorten kinderlandliteratuur, is dat deze boeken draaien om de verwerving van de leestech-niek. Op deze wijze wordt het lezen van deze boeken een doel op zich en wordt de functie didactisch. Dit heeft als gevolg dat de vorm van de tekst aan belang wint. In Nederland bestaat een systeem dat exact voorschrijft aan welke regels met betrekking tot de vorm en leestech-niek een tekst voor lerende lezers moet voldoen. Het plezier in het lezen, of de leesmo-tivatie, is belangrijk om het proces van leren lezen vol te houden en te versnellen, bo- vendien is het belangrijk lezen leuk te (blijven) vinden om ook daarna genoeg te blijven lezen en op die manier steeds verder te blijven ontwikkelen. Echter, het uiteindelijke doel van het leren lezen is te begrijpen wat er geschreven staat. Het leesbegrip speelt daarom een belangrijke rol. Kinderen moeten niet alleen leestech-nisch gezien de teksten kunnen begrijpen, maar de er mogen ook niet te moeilijke woorden in staan. De leeftij- den van de Nederlandse doelgroep zijn zes á zeven jaar (leesfase 1) en zeven tot onge- veer negen jaar (leesfase 2). Dat betekent voor een vertaling dat het begripsniveau ge- schikt moet zijn voor deze leeftijd.

3 VERTALEN

A. Wat is vertalen?

B. Welke belemmeringen bij het vertalen van het Spaans naar het Nederlands komen bij boeken voor lerende lezers naar voren?

3.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 is bepaald wat teksten bedoeld voor kinderen om te leren lezen onderscheidt van teksten voor nog niet lezende kinderen of kinderen die juist het technische lezen al met succes hebben afgerond. Hiervoor heb ik gekeken welke eisen worden gesteld aan teksten voor lerende lezers en in dit hoofdstuk zal ik onderzoeken of deze eisen belemmeringen veroorzaken voor de vertaling ervan. Ik start met de betekenis te bepalen van het begrip vertalen in het kader van deze scriptie en vervolgens onderzoek ik het verschil in structuur tussen de Spaanse en de Nederlandse taal. Tenslotte komen in de afronding deze twee visies samen, zodat in het laatste hoofdstuk concreet kan worden onderzocht hoe dit eruit ziet in de praktijk van vertalingen van boeken voor lerende lezers in de afgelopen dertig jaar.

3.2 Wat is vertalen?

De vraag wat een vertaling genoemd mag worden komt regelmatig binnen (en soms buiten) de vertalerswereld naar boven. Ik kan mij goed vinden in de visie van Roman Jakobson (1896-1982), de Russische taalwetenschapper die belangrijke bijdragen heeft geleverd aan de taalkunde, maar ook aan de vertaalkunde. Jakobson vat het begrip vertalen heel ruim op en onderscheidt zo drie vormen: intralinguaal, interlinguaal en intersemiotisch¹⁴. Intralinguale vertalingen, ook wel herformuleringen genoemd, geschieden binnen

¹⁴ Shavit Zohar ziet het in *Poetics of Children's Literature* (1986) nog breder, zij merkt op dat de vertalingen die zij onderzoekt : *do not include only what has been traditionally discussed as translated texts, but abridgments and adaptations as well. The primary condition for their inclusion in this study is that they claim some sort of relationship between themselves and the original.* ([Zohar Shavit](#), 1986)

een taal zelf en worden regelmatig toegepast bij de productie van kinderliteratuur. Een bekend voorbeeld hiervan is *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* van Miguel Cervantes Saavedra. Dit voor volwassenen geschreven Spaanse meesterwerk is in Spanje veelvuldig geadapteerd voor een kinderpublik. Losse episodes uit het omvangrijke verhaal worden in een voor kinderen aantrekkelijke en begrijpelijke taal herschreven en eventueel van nieuwe illustraties voorzien. Een aantal bronteksten uit het door mij samengestelde corpus dat in het volgende hoofdstuk wordt beschreven, is op deze wijze tot stand gekomen: *Don Quijote, de Baron von Münchhausen*, maar ook bijvoorbeeld verhalen uit de bijbel. Het tweede vertaaltype, interlinguaal vertalen, is wat men gewoonlijk beschouwt als het 'echte' vertalen: het omzetten van een tekst (op welke wijze dan ook) in een andere taal. Intersemiotische vertalingen vinden plaats tussen tekenstelsels. Dit kunnen vertalingen tussen verschillende media zijn of het omzetten van gesproken woord in schrifttekens of van woord in beeld, zoals gebeurt bij illustraties in een boek waarmee beschreven personages of situaties worden afgebeeld. Een voorbeeld in het corpus van intersemiotische vertalingen zijn de boeken die afleveringen van tv-series verbeelden. Zo zijn er strips geproduceerd naar het komische duo *Laurel & Hardy* of boeken met afleveringen van tekenfilmseries (*Alleen op de wereld, Sindbad*). De drie manieren van vertalen staan niet altijd op zichzelf maar kunnen elkaar tevens overlappen: een vertaling kan bijvoorbeeld een tekst compleet herformuleren in een andere taal. Zo kan de oorspronkelijke 'Quijote' bijvoorbeeld worden geadapteerd voor een Nederlands kinderpublik: een manier van werken die bij de vertaling van kinderliteratuur heel acceptabel is. Hoewel ik met Jakobson intralinguale vertalingen en intersemiotische vertalingen ook als vertalingen beschouw ga ik in deze scriptie vanzelfsprekend uit van een vertaling van de ene taal in een andere taal: van het Spaans naar het Nederlands. Niettemin neem ik Nederlandse adaptaties en samenvattende vertalingen van de Spaanstalige teksten ook op in het corpus.

3.3 Vertalen, welk model?

Iedere vertaalstroming benadert het proces van een tekst naar diens vertaling op eigen wijze en geeft aandacht aan verschillende elementen van dit proces. De verschillende zienswijzen, doelen en interesses vormen de basis voor diverse vertaalmodellen: linguï-

tische, literaire, filosofische, communicatie- en pragmatische modellen. Hieronder volgt een eenvoudig overzicht van vertaalmodellen waarbij ik gebruik heb gemaakt van de van het overzicht van Willy Vandenweghe in *Duoteksten: inleiding tot vertaling en vertaalstudie* (2005). Ik tracht hiermee te laten zien dat elke vertaalmethode zo z'n waarde kan hebben voor bepaalde teksten en te onderzoeken welk model geschikt is om het vertalen van lerende lezers mee te onderzoeken.

Linguïstische modellen richten zich op de taalstructuren van talen. Er wordt hiervoor gebruik gemaakt van taalonderzoek. Het basisidee is dat er van een taaluiting in de ene taal equivalenten bestaan in een andere taal. Het is een vrij technische aanpak, bij uitstek het uitgangspunt voor vertaalmachines, geschikt voor teksten die vaste woordbetekenissen en vaste structuren hanteren, zoals bijsluiters of juridische teksten. Niet geschikt voor teksten met originelere uitingen of meerdere betekenislagen, oftewel literaire teksten. Hoe eenvoudig verhalen voor lerende lezers ook lijken, ze zijn al te ingewikkeld en de creatieve standaard is te hoog om met behulp van een linguïstisch model te kunnen worden vertaald.

De literaire modellen vormen een benadering van het vertalen vanuit het literaire veld. De polisysteemtheorie is een literair model en op zich een zeer interessante benadering van teksten. Het legt de hiërarchische indeling tussen teksten onderling bloot. In de vorige paragraaf heb ik net uitgebreid de plaats van teksten voor lerende lezers binnen het corpus van teksten voor kinderen onderzocht. Het blijkt dat d.m.v. deze benadering bepaalde regels aan het licht komen die speciaal voor de vertaling van teksten voor lerende lezers gelden.

Bij het communicatiemodel, ook wel sociolinguïstische equivalentie genoemd, wordt vaak uitgegaan van klassieke communicatiemodellen : zender – boodschap – kanaal - ontvanger. Dit type model richt zich vooral op het vertaalproces en leent zich zeer goed voor het onderzoeken van verschillende zenders en ontvangers binnen een vertaalsituatie. Een voorbeeld hiervan zijn voorleesboeken waarbij een bemiddelende agens optreedt in de vorm van een volwassene (of ouder kind) die het verhaal (de boodschap) voorleest aan een kind, waardoor de voorlezer tegelijkertijd de rol van medeontvanger én medezender toebedeeld krijgt en zo een *narrative contract* creëert. Hoewel bij leren-

de lezers er wel een soort bemiddelaars optreden in de vorm van ouders of leerkrachten die kunnen sturen of bepalen welk boek een kind te lezen krijgt (zie hoofdstuk 1) is er bij het lezen zelf normaliter geen sprake van bemiddeling. Dit maakt het communicatiemodel niet het geschikte model voor de bestudering of vertaling van teksten voor lerende lezers.

Filosofische modellen richten zich op de interpretatie van de betekenis van de brontekst. De hermeneutiek is een filosofisch model. De waarde van deze benadering zit in het begrijpen, het interpreteren van een tekst. Dit kan zijn nut doen blijken bij moeilijke, voor meerdere interpretaties vatbare teksten zoals de Bijbel of filosofische werken waar alles draait om het begrip van de brontekst en het overbrengen van een visie of betekenis. Dit zou een overschatting betekenen voor de bescheiden teksten voor lerende lezers.

Echter, de pragmatische modellen lenen zich bij uitstek voor een diversiteit aan teksten. Een voorbeeld van een pragmatisch model is het functionalistische model. Zoals al werd besproken in hoofdstuk 1 wordt hierbij het vertalen een stuk ruimer benadert: de opdracht, de functie, de zender, bron- en doeltekst, het medium, het effect dat bereikt moet worden en de doelgroep zijn zaken waarnaar gekeken wordt. Deze benadering past als een jas voor teksten voor lerende lezers, waar de aandacht voor en een duidelijke bepaling van de doelgroep zo belangrijk is naast de functie van de doeltekst.

3.4 Vertaling van kinderliteratuur

Nu duidelijk is wat hier onder vertalen kan worden verstaan gaan we door naar het vertalen voor lerende lezers. In de vorige hoofdstukken is bepaald wat de doelgroep van deze vertalingen zal zijn, de onderscheidende tekstkenmerken van de tekstsoort zijn besproken en de context waarin de vertalingen terecht zullen komen. Deze paragraaf vormt een introductie voor het kinderboekvertalen in het algemeen. Te beginnen met één van de belangrijkste theorieën m.b.t. kinderliteratuur: de polisysteemtheorie.

Polisysteemtheorie

Binnen de polisysteemtheorie kan literatuur kan worden gezien als een systeem met eigen regels dat in verbinding staat met weer andere systemen zoals film, of de schilderkunst. Binnen het literaire systeem bestaan subsystemen als “literatuur voor volwassenen”, “kinderliteratuur”, “vertaalde literatuur”, “originele literatuur”, enzovoorts. Dit web van met elkaar in verbinding staande systemen en hun subsystemen wordt een polisysteem genoemd. De bedenker van de polisysteemtheorie, de Israëliische taalwetenschapper Itamar Even-Zohar (1974), heeft onderzocht wat de invloed van de positie van kinderliteratuur heeft op de vertaling ervan. Dit laatste is wat de polisysteemtheorie interessant maakt voor de vertaling van kinderliteratuur. De polisysteemtheorie werkt met machtsstructuren tussen het bepalende centrum en de ondergeschikte periferie. De positie van een literair werk binnen het systeem is bepalend voor de wijze waarop ermee wordt omgegaan. Bovendien werken de invloeden van het hele systeem waar het werk onderdeel van uitmaakt erop in. En net zoals het literaire systeem haar invloed uitoefent op de literaire werken binnen haar systeem en op de naburige systemen wordt zij zelf ook weer beïnvloed. Zo ondergaat het literaire systeem de invloeden die op de hele kunstsector inwerken. Een voorbeeld hiervan zijn de kunstsubsidies waar tegenwoordig in Nederland op wordt gekort. Dit heeft ook weer zijn uitwerking op het literaire systeem. Het economische systeem heeft invloed op het kunst-systeem en daarmee ook op het literaire systeem. Aangezien het economische systeem vandaag de dag door leidende personen als zeer belangrijk wordt gezien, ondergaat ook het systeem van de kunst (dat als ondergeschikt wordt beschouwd) de invloed van het economische denken. En wordt de markt, de verkoopbaarheid van een boek belangrijk. Dit betekent dat de uitgever en daarmee ook een vertaler, (vertaal)keuzes moet maken ten gunste van de verkoopbaarheid. Dit uit zich allereerst in de keuze van het te vertalen boek. In het geval van de boekjes voor lerende lezers wordt bijvoorbeeld gekozen voor reeksen en niet voor losse boekjes waarbij iedere keer opnieuw het risico bestaat dat het niet aanslaat. Verder dient de vertaler de vertaling zo aantrekkelijk mogelijk te maken voor de lezer, maar moet met name de bemiddelaar niet worden vergeten, die het boek uiteindelijk zal kopen. Dit gebeurt meestal door AVI-niveaus op de kaft te vermelden, die de volwassen bemiddelaars kunnen herkennen en waarschijnlijk zullen vertrouwen (het is een bekend

en erkend systeem). De AVI-boekjes staan in het centrum van het perifere sub-systeem van boeken voor lerende lezers.

Normen kinderliteratuur: centrum vs. periferie

Binnen een polisysteem draait alles om de verhouding tussen het centrum en de periferie: wie en wat zich in het centrum bevindt bepaalt wat als belangrijk wordt gezien en wat niet. Personen die binnen het systeem belangrijk worden geacht bepalen de waarden en normen waarmee teksten moeten worden beoordeeld en kiezen welke werken tot het canon kunnen worden gerekend en welke worden geacht 'lectuur', oftewel onbelangrijk, te zijn. Kinderliteratuur wordt door volwassenen (die mogen bepalen wat belangrijk is en wat kwaliteit bezit) als inferieur gezien aan literatuur voor volwassenen. Verder bepalen volwassenen de normen voor 'goede' en 'niet-goede' kinderliteratuur. Dit geldt extra sterk voor teksten voor lerende lezers, die voornamelijk door de didactische normen worden bepaald. Deze normen kunnen hemelsbreed verschillen van de kwaliteitsnormen voor kinderliteratuur. Tegenwoordig worden kinderboeken volgens literaire (tekst), pedagogische (lezer) of ideologische (inhoud) normen beoordeeld. Boeken voor lerende lezers worden tegenwoordig steeds vaker volgens literaire criteria bekeken maar in eerste instantie blijven de pedagogische normen van belang. Zo voldoet de tekst uit *Alik de Eskimo* "Daar is geen ijs. Daar ligt geen sneeuw. Daar is veel groen. Daar zijn bloemen." wellicht niet aan literaire normen, maar didactisch gezien is het een geweldige tekst. Zoals alle normen evolueren de normen voor kinderboeken door de jaren heen: tot en met de eerste helft van de vorige eeuw was vooral de opvoedkundige waarde van kinderboeken van belang. Vanaf de jaren '60 á '70 werd de literaire waarde, de creativiteit belangrijker met boeken van bijvoorbeeld Annie MG Schmidt. De AVI-boekjes daarentegen, geïntroduceerd in de jaren '70, waren juist sterk didactisch van aard met weinig aandacht voor de literaire waarde. De laatste tien jaren komen de systemen weer dichterbij elkaar enerzijds onder invloed van de laatste bevindingen dat leesplezier grote invloed heeft op het leerproces en anderzijds omdat de uitgeverijen zich met de AVI-boekjes nu ook op de consumentenmarkt hebben gestort. Zachtjesaan komen de boekjes voor lerende lezers uit de perifere uithoek waar ze zich tot dat toe be-

vonden. Een systeem is dan ook niet statisch, maar een dynamisch geheel waarin het canon van vandaag de periferie van morgen is.

Het literaire systeem

Tijdens het vertalen houdt een vertaler gewoonlijk rekening met de tekstnormen die in het eigen land gelden voor het gebruikte type doeltekst. Even-Zohar constateert binnen het subsysteem van vertaalde teksten twee zaken: de doelcultuur kiest de te vertalen teksten en bepaalt hiermee welke vertalingen deel uit zullen maken van het corpus van de doelcultuur. Ten tweede neemt hij waar dat vertaalde werken onafhankelijk van de oorspronkelijke tekst een geheel eigen leven gaan leiden: als een origineel.

De perifere positie van kinderliteratuur heeft volgens Even-Zohar gevolgen voor de vertaling ervan: wanneer er meer belang wordt toegedicht aan de brontekst, des te trouwer de vertaling hoort te zijn aan de brontekst en hoe strenger de vertaling zal worden beoordeeld. Vele recensies, artikelen en boeken worden gewijd aan de vertalingen van een klassieker als 'de Don Quijote', maar over de kinderboekvertalingen uit mijn corpus is bijna geen informatie te vinden. Kortom, een vertaler van kinderliteratuur geniet meer vrijheid dan een vertaler van teksten uit een meer centraal gelegen systeem. Deze vrijheid is echter ook maar relatief. Met de doelgroep zelf dient wel degelijk rekening te worden gehouden, veel meer dan met een volwassen publiek. Door het gebrek aan leeservaring en algemene ontwikkeling van de doelgroep, worden kinderboeken worden daarom bijna vanzelfsprekend naturaliserend vertaald. De Finse Riita Oittinen (2000) houdt zich onder andere met deze kwestie bezig. Zij haalt Peter Hunt aan, die stelt dat kinderliteratuur kan worden gezien als "a species of literature defined in terms of the reader rather than the author's intentions or the texts themselves". Zij concludeert daaruit "Thus it seems that compared to literature written for adults, children's literature tends to be more directed to its readers" (Oittinen 2000).

Vrijheid van vertaling

Geldt deze vrijheid ook voor kinderliteratuur voor lerende lezers? Feit is dat kinderliteratuur voor lerende lezers in Nederland zelden tot nooit in de prijzen valt, omdat het andere doelen heeft dan andere kinderliteratuur wordt het ook bijna alleen op de didactische waarde en slechts zelden op de literaire waarde beoordeeld (een belangrijke norm voor de huidige kinderliteratuur), kortom, het boek voor lerende lezers geniet weinig status. En hoewel het AVI-boek uit het besloten wereldje van school is gebroken en tegenwoordig ruim voorhanden is bij de (betere) boekhandels, moet het zich toch rekenen tot de periferie van de kinderliteratuur. Bovendien is het interessant te zien dat aan de andere kant de eisen voor aanpassing aan de doelgroep nog strikter en dwingender zijn dan bij andere soorten kinderliteratuur (op het gebied van vorm, begrip, normen en waarden, paratekstuele laag, enzovoorts.). Er moet dus bij vertaling voor lerende lezers nog meer worden genaturaliseerd en aan de andere kant hoeft de vertaler nog minder rekening te houden met de brontekst. Er bestaan dus in eerste instantie verschillen tussen de zaken waar vertalers van kinderliteratuur voor lerende lezers rekening mee moeten houden in vergelijking met literatuur voor ander kinderpublik en schrijvers van bronteksten in de eigen (Nederlandse) taal. In de volgende twee paragrafen wordt deze kwestie meer vanuit voorbeelden uit de teksten zelf benadert.

3.5 Talenpaar : belemmeringen en mogelijkheden

Taalspecifieke eigenschappen kunnen onderling sterk verschillen. Op die manier levert het vertalen van en naar de verschillende talen ook eigen, specifieke moeilijkheden op. De verschillen tussen de taalstructuren van het Spaans en het Nederlands veroorzaken een aantal 'typische' probleemgebieden die tot uiting kunnen komen bij de vertaling voor lerende lezers. Voorbeelden hiervan zijn de relatie tussen letters en klanken (leenvoorden, verschillende uitspraak van de klinkers, al naar gelang de plaats in het woord), de lengte van de zinnen of het gebruik van bepaalde lettercombinaties. Over het algemeen maakt het niet uit welke woorden er worden gebruikt in het origineel, omdat bij vertaling altijd een ander woord wordt gekozen en er bestaat geen één op één relatie tussen gemakkelijke woorden in het Spaans en gemakkelijke woorden in het Nederlands. Het in het Spaans eenvoudig te lezen (en begrijpen) woord '*pulpo*' wordt in het Nederlands het moeilijkere woord 'octopus', aan de andere kant levert het uiterst ingewikkelde

woord 'güegüecho' weinig problemen op in het Nederlands: 'kalkoen'. Voor sommige realia bestaat er echter geen equivalent in het Nederlands: *flamenco, chachacha, tortilla, Rio Marañón*. In de boeken voor oudere lezers, zoals *Manolito* (vanaf 10 jaar) wordt hierbij eerder geneigd naar exotiserende vertaalstrategieën waarbij de realia worden behouden, terwijl in de boeken voor leesfase 0 t/m 2 veelal naturaliserende strategieën worden gebruikt. In *Het verwaande Muisje* wordt "el mal de San Vito" (een bepaalde ziekte die veel voorkwam in het Venezolaanse plaatsje San Vito) vervangen door een aanval van vlooien. Bij de boeken voor lerende lezers worden deze keuzen gemaakt op basis van het leesbegrip en de leestechische toegankelijkheid van de tekst.

Spelling

De Spaanse spelling is nogal rechttoe rechtaan, transparant: de klinkers spreek je altijd op dezelfde wijze uit, en behalve de *c* en de *g*, de medeklinkers ook. Dus als het kind letters met de juiste klanken heeft leren verbinden, kan het kort door de bocht, in principe lezen. Ook het systeem van maar 1 medeklinker aan het begin en/of 1 aan het einde van een lettergreep en daartussen meestal 1 en maximaal 2 klinkers, helpt bij het leren lezen. Er staan dus in de regel nooit meer dan twee klinkers achter elkaar en nooit meer dan twee, maximaal drie, medeklinkers volgen elkaar op. Dit is in het Nederlands helemaal niet het geval. In het Nederlands zijn 3, 4 medeklinkers (herfst, schrik) achter elkaar geen uitzondering, net als 2 of 3 klinkers (eeuw, feeëriek, etc). Bovendien is het Nederlands werkelijk doorspekt met leenwoorden uit het Frans, Engels, Duits, etc. Eigenlijk zegt het al genoeg dat het Nederlands zo'n 34 fonemen kent, die verdeeld moeten worden over maar 26 letters. Daarom worden in het Nederlands de fonemen in grafemen genoteerd: dit is dan een letter, of lettercombinatie, zoals de *ou*, *ch*, of *ui*. Bovendien verandert de spelling praktisch elke 20 jaar. Op deze manier zijn de Nederlandse spreektaal en schrijftaal flink uit elkaar gegroeid in de loop der jaren. Ter vergelijking: in Spanje is de spelling al eeuwen niet aangepast. Het aantal fonemen van het Spaans verschilt per land en zelfs per gebied, overzee zijn een groot aantal taalkenmerken bewaard gebleven van vóór de grote taalverandering in de zestiende eeuw. Het huidige Spaans, of eigenlijk Castiliaans, in Spanje telt 19 consonantfonemen en 5 vocaalfonemen.

Linn en Slager (2007) hebben een boek geschreven waarin zij de talen Spaans en Nederlands contrastief met elkaar vergelijken. Met gebruik hiervan kan ik de vertaalbelemmeringen bij teksten voor lerende lezers naar boven halen, die worden veroorzaakt door het verschil tussen het Spaans en het Nederlands. Hieronder behandel ik puntsgewijs een aantal veelvoorkomende vertaalmoeilijkheden van dit talenpaar aan de hand van het boek van Linn en Slager.

Register

In verband met het register wijzen de auteurs erop dat in Spaanse teksten die bedoeld zijn voor een breed publiek vaak vaktermen voor kunnen komen, zeker op medisch gebied. Daarbij worden vaak woorden/vaktermen gebruikt met een Latijnse oorsprong, die in het Nederlands gelijk tot een zeer formeel register behoren. Dit kan ook voorkomen bij teksten voor kinderen. (p. 198)

Realia

Realia zijn “cultuurbepaalde termen en uitdrukkingen” zoals Diederik Grit (De vertaling van realia, 1997) het zo bondig beschrijft. Er bestaan verschillende categorieën realia, hieronder staan een aantal weergegeven die veelvoorkomend zijn in kinderliteratuur.

Persoonsnamen

Van een aantal persoonsnamen bestaat er een vaste vertaling in het Nederlands, zoals de namen van (internationaal) bekende sprookjesfiguren. Zo is *Repelsteeltje* het Nederlandse equivalent van *El enano saltarín [de ongedurige dwerg]*, *Pinocho* wordt *Pinokkio*, enzovoorts. Of bij namen: een Nederlandse versie van Susana is Suzanne, of met een beetje fantasie: Paquito, het verkleinwoordje van *Paco*, is een afkorting van Francisco en zou dan Fransje worden. Soms is de reale echter zo landspecifiek dat er geen equivalent bestaat in Nederland: in Spanje geven de drie koningen pakjes aan de kinderen en niet Sinterklaas, voor de *Chachacha* hebben Nederlanders nog geen naam bedacht en sommige typisch Spaanse volkssprookjes zoals bijvoorbeeld *La ratita presumida* [het verwaande ratje] zijn hier niet bekend. (p.194)

geografische namen

Internationaal bekende geografische namen, zoals *Groenlandia* [Groenland] of *Paris* [Parijs] hebben uiteraard hun Nederlandse equivalent, maar als het op gebergtes, dorpsnamen, of meren aankomt waarvan de bekendheid niet tot aan onze landsgrenzen reikt (en dat is al snel het geval), dan moeten we het doen met de Spaanse benaming.

uitroepen, verwensingen, etc.

De sterkte van dit soort uitroepen komt eigenlijk zelden overeen. Om al deze landen maar even over een kam te scheren: in praktisch alle Spaanstalige landen wordt veelvuldig gevloekt, gescholden en uitgeroepen. Vaak klinken de letterlijke vertalingen van de verwensingen in het Nederlands wat heftiger dan ze in het land van origine worden ervaren. Dit heeft ook al gauw te maken met wat men gewoon is: in Nederland vloeken we met ziektes en in Spanje vooral met alles wat met het bedrijven van de liefde te maken heeft. Zodat we bij een letterlijke vertaling vaak tegen een groot taboe aanlopen. Uitroepen zijn ook zeer cultureel en tijdsbepaald: wat vijf jaar geleden hip was is dat nu zeker niet meer en er ontstaan voortdurend nieuwe woorden die ook weer tussen de verschillende klassen bewegen. Aan de andere kant blijven de 'gouwe ouwe' in gebruik (olé). "¡cómo mola!" wordt iets als "te gek". Voordeel is dat tot ongeveer 12 jaar er niet zo'n uitgebreid en gevarieerd vocabulaire van uitroepen en vloeken wordt gebezigd. (p.193)

Samengestelde woorden

Een samengesteld woord is een woord dat in het Spaans uit meerdere losse delen bestaat, kan in het Nederlands één lang samengesteld woord worden: *arritmía de corazón* - > hartritmestornis. (p.188)

In het algemeen veranderingen van orthografie

In het Spaans wordt aan het begin van een vraagzin een omgekeerd vraagteken geplaatst en aan het begin van een uitroep een omgekeerd uitroepteken. Verder is het gebruikelijk om bij opsommingen puntkomma's te gebruiken in plaats van komma's en komt het ook vaak voor dat voor het laatste element van een opsomming een (punt)komma wordt geplaatst, terwijl wij in Nederland het woordje 'of' of 'en' zouden plaatsen.

Syntaxis

“De vertaler Spaans-Nederlands is dikwijls gebaat bij mogelijkheden om zinnen te splitsen.”, dit heeft als oorzaak dat Spaanstalige schrijvers, óók die van kinderboeken, de neiging hebben zeer lange zinnen te vormen. Aangezien deze zinnen vaak opgebouwd zijn uit meerdere bijzinnen is het vaak eenvoudig de zin ergens te onderbreken met een punt. (p. 214)

Afronding

Een vertaling kan binnen een taal, tussen verschillende talen of tussen verschillende media geschieden. Binnen het kader van deze scriptie beschouw ik vertalingen als vertalingen tussen twee verschillende talen: het Spaans en het Nederlands. Hoewel er natuurlijk een verband moet bestaan tussen de brontekst en de doelttekst, beschouw ik een vertaling niet eenvoudig als omzetting van een brontekst naar een andere taal. Afhankelijk van het doel en de functie kan een (kinder)boek zeer vrij worden vertaald, dit geldt nog sterker voor teksten voor lerende lezers. Zodoende zijn samenvattende vertalingen of andersoortige adaptaties ook opgenomen in het corpus.

De belemmeringen die naar voren komen bij het vertalen van het Spaans naar het Nederlands bestaan vooral op woordniveau en zinsniveau en hebben bij boeken voor lerende lezers vooral te maken met de strenge eisen van de AVI. Hoewel bij de vertaling van dit type boeken door de perifere positie in het systeem nog minder rekening gehouden hoeft te worden met de brontekst dan bij andere kinderliteratuur, zijn de eisen voor de doelttekst des te strenger. Het didactische doel van teksten voor lerende lezers is hier de oorzaak van.

4 CORPUS

A - Zijn er al Spaanstalige boeken voor lerende lezers naar het Nederlands vertaald

en zo ja, welke?

B - Wat maakt een vertaling voor kinderen die leren lezen anders dan vertalingen voor kinderen die niet kunnen lezen en kinderen die al kunnen lezen?

C - Wat maakt de vertalingen voor lerende lezers anders dan de originele teksten?

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wil ik het onderscheid tussen de vertaling van boeken voor lerende lezers en de twee andere doelgroepen in de praktijk onderzoeken door een selectie van teksten uit een corpus te analyseren met het oog op de eerder besproken theorie en de verschillen tussen de vertaling van deze teksten voor de drie lezersdoelgroepen (in leesfase 0, 1-2 of 3). Het corpus wordt gevormd door uit het Spaans vertaalde kinderboeken die binnen een periode van vijfendertig jaar (1977-2011) in Nederland en Vlaams België zijn uitgegeven.

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen: deel I onderzoekt het corpus in antwoord op deelvraag A van dit hoofdstuk. Ik bekijk welke en hoeveel kinderboeken in de leeftijdsfase van het leren lezen zijn vertaald, waarna ik deze algemene empirische uitkomsten aan een analyse onderwerp. Na deze voorbereiding, wordt in deel II een selectie van vertalingen uit het corpus vergeleken en hoop ik op deze wijze deelvraag B te beantwoorden. Dit vergelijken geschiedt tussen vertaalde teksten voor lerende lezers en vertalingen die op doelgroepen zijn gericht in leesfase 0 of in leesfase 3. Bovendien onderzoek ik of de vertalingen er heel anders uitzien dan originele Nederlandse boeken voor lerende lezers (deelvraag C). Hieronder volgt de algemene bespreking van het corpus.

I. Bespreking van het corpus

4.2 Verantwoording

Nieuwe AVI

Met behulp van het Centraal Bestand Kinderboeken op de website van de nationale bibliotheek van Nederland, de Koninklijke Bibliotheek, heb ik een corpus samengesteld van alle kinderliteratuur die in de laatste decennia vanuit de Spaanse taal naar het Nederlands is vertaald. Ik heb onderzocht of er vertalingen bij zijn waarvan het AVI-niveau concreet wordt aangeduid, en zo ja: welke AVI-niveaus worden er dan vertaald? Het corpus vormt de kern van deze scriptie, het bevat vanaf het jaar dat de AVI werd ontwikkeld en ingevoerd alle van het Spaans naar het Nederlands vertaalde kinderboeken in de periode 1977-2011. Vóór die tijd en ook binnen deze periode zijn er uiteraard wel boekjes vertaald die ook geschikt lijken voor lerende lezers, maar die geen AVI-keuring hebben gekregen. Waar het ondanks het ontbreken van een AVI-aanduiding door andere aanwijzingen toch overduidelijk om een leesboekje ging, heb ik deze boekjes ingedeeld bij de leesfasen voor lerende lezertjes. In het schooljaar 2006-2007 is het AVI-systeem drastisch veranderd. Hoewel ik heb besloten om in het overzicht zowel het 'oude' AVI-type als het nieuwe op te nemen, bleek de keuze niet nodig omdat er geen vertalingen volgens de nieuwe AVI zijn gemaakt.

Volledig?

Hoewel de Koninklijke Bibliotheek het meest volledige overzicht van in het Nederlands uitgegeven kinderboeken verschaft en ernaar streeft elk boek dat in Nederland is uitgegeven in het bestand op te nemen, is helaas niet van elk uitgegeven boek een exemplaar bewaard en in het depot van de KB terechtgekomen. Dit geldt met name voor de boeken uitgegeven vóór 1987, bleek in een telefoongesprek met Jeannette Kok, Conservator Kinderboeken Collecties bij de Koninklijke Bibliotheek. Ik heb dan ook een paar gaten gevonden in de lijst die ik met behulp van het KB heb samengesteld. Het betreft een serie

prentenboekjes uit de reeks “Dierenverhalen”¹⁵ waarvan maar een deel in de lijst is opgenomen, terwijl er minstens vier delen zijn uitgegeven zoals bleek uit een internetadvertentie waarin een verkoper deel 1, 3 en 4 uit de reeks aanbood (met foto’s en titels erbij). Waarschijnlijk zou de lijst iets uitgebreid moeten worden, het is echter geen doel van mij om een uitputtend corpus samen te stellen van alle Spaanse kinderboeken die in deze periode van 35 jaar zijn vertaald. Ik ga hier verder dus ook geen onderzoek naar verrichten, mede omdat ik niet verwacht nog nieuwe leesboekjes aan te treffen.

Toch Vlaanderen

Een ander praktisch euvel waar ik tegenaan gelopen ben, is dat de zoekmachine van het Centraal Bestand Kinderboeken geen onderscheid maakt tussen boeken die in Vlaanderen (en in het Vlaams) zijn gepubliceerd en die in Nederland werden uitgebracht. Om deze reden en omdat de Nederlandse en Spaanse exemplaren van de boeken veelal schaars zijn heb ik mijn oorspronkelijke plan om mij alleen te richten op kinderboeken die in Nederland zijn uitgegeven, laten varen.

4.3 Overzicht vertalingen

Bij een zoekactie via het Centraal Kinderboeken Bestand met als brontaal Spaans en als doeltaal Nederlands, verschijnen er voor de periode 1977-2011 521 hits. Hier zijn ook exemplaren in opgenomen die niet voldoen aan mijn criteria. Dit kunnen boeken zijn met als doeltaal het Frans, Duits of zelfs Noors. Daarbij komt het voor dat boeken met als brontaal het Catalaans in deze lijst zijn opgenomen of prentenboeken die via Franse of Engelse versies in het Nederlands zijn vertaald. Aan de andere kant bestaan er wellicht ook vertalingen van boeken uit andere talen die via een Spaanse versie tot stand zijn gekomen. Deze boeken zijn niet opgenomen in de lijst, maar ik acht dit aantal verwaarloosbaar klein. Hoe dan ook, in de vijfendertig jaar van 1977 tot en met 2011 zijn er in totaal 403 kinderboeken zonder omwegen uit het Spaans naar het Nederlands vertaald. Dit corpus van Nederlandse vertalingen zal ik hieronder toelichten.

¹⁵ Uit 1995, geschreven en geïllustreerd door J. Fenosa en M. Montaná.

In eerste instantie heb ik de teksten grofweg ingedeeld naar doelgroep. Hierbij heb ik de leesfasen van Jeanne Chall gevolgd en zo de vaardigheid in het lezen onderscheidend laten zijn. Op deze manier ben ik op drie categorieën uitgekomen:

1. Prentenboeken en knutselboeken bedoeld voor nog niet lezende kinderen (leesfase 0);
2. AVI-boekjes en andere boekjes bedoeld voor lerende lezers (leesfase 1 en 2);
3. Leesboeken, instructieboeken en strips voor wat oudere kinderen die al zonder problemen kunnen lezen (leesfase 3).

Al doende bleek echter dat de scheidslijn tussen (prenten)boeken voor nog niet lezende kinderen en de boeken met een al lezende doelgroep niet zo scherp is. Uit de NBD/Biblion-recensies¹⁶ bleek dat een deel van de prentenboeken die bedoeld zijn voor een publiek van voorbereidende lezers (leesfase 0) ook geschikt wordt geacht voor lezers uit leesfase 3 van Jeanne Chall (vanaf ongeveer tien jaar). Omgekeerd bestaat er ook een reeks sprookjesboeken van uitgeverij de Ruiter, getiteld “Oude Sprookjes Opnieuw Verteld”, die vertaald is voor kinderen na ongeveer een jaar leesonderwijs maar welke ook kan worden voorgelezen aan kleuters. Biblion-recensent Jos Weinberg schrijft bijvoorbeeld over het deel dat verhaalt van de Rattenvanger van Hamelen: *In deze opnieuw vertelde versie van het wereldberoemde rattenvangerverhaal is de tekst geschreven om aan het eind van groep 4, begin groep 5 zelf te lezen. Men zou het een lees-prentenboek kunnen noemen...*, even verderop schrijft hij: *“De tekst kan zeker ook aan jongere kinderen worden voorgelezen en met behulp van de platen worden ‘herlezen’. Dat maakt het boekje ook voor gebruik in kleutergroepen geschikt...*

¹⁶ NBD/Biblion is een Nederlands bedrijf dat diverse producten en diensten levert aan bibliotheken en mediatheken. Eén van deze diensten bestaat uit het uitbrengen van recensies en samenvattingen van boeken door specialisten. <http://www.nbdbiblion.nl/?pagina=1500>

Voor de duidelijkheid heb ik in de gevallen waarbij er sprake is van deze dubbele functies, bij al deze boekjes de hoofdfunctie aangehouden bij de indeling ervan in de leesfase-groepen.

4.4 Samenstelling corpus

Van het corpus van 403 kinderboekvertalingen bestaat meer dan dertig procent uit voorleesboeken voor voorbereidende lezers (leesfase 0). Bijna zestig procent is gericht op negen- tot twaalfjarigen die al goed kunnen lezen (leesfase 3), ongeveer driekwart hiervan zijn strips. De overige zes-en-een-half procent is gericht aan voortgezette lezers (leesfase 2), waarvan de helft tevens is bedoeld voor voorbereidende lezers. Er is zijn slechts twee boekjes -een half procent- bij voor aanvankelijke lezers (leesfase 1).

Doelgroep:	Aantal:	procent:
Leesfase 0	136	33,7 %
Leesfase 1	2	0,5 %
Leesfase 2	26	6,4 %
Leesfase 3	239	59,4 %
Totaal	403	100%

Figuur 4 Corpus: doelgroep leesfasen in procenten

Het grootste gedeelte van het boekencorpus bestaat uit fictie, maar er is ook een klein aantal instructieve boeken, zoals spelletjes- en knutselboeken voor allerlei leeftijden en informatieve boeken over judo, het verzorgen van huisdieren of koken. Daarbij zijn er een aantal pedagogische boekenreeksen vertaald over de wijze waarop men met elkaar om dient te gaan (*De kinderen van mijn school* door Flora Fiacre), of over allerlei maatschappelijke problemen die worden behandeld in de reeks *Laten we praten over...* (Jennifer Moore-Mallinos) waarin handicaps, ziekte, discriminatie, enz. bespreekbaar worden gemaakt.

4.5 Vertalingen om te leren lezen

4.5.1 Boekjes leesfase 0/2

Van de zesentwintig boekjes voor lerende lezers hebben er vijfentwintig een AVI-aanduiding, vierentwintig ervan behoren tot een reeks van sprookjesboeken "Oude sprookjes opnieuw verteld" één tot een reeks van wereldverhalen "Kinderen van de hele wereld". Enkel dit laatste leesboekje heeft als enige functie het leren lezen, de vierentwintig sprookjesboeken zijn in eerste instantie bedoeld voor voortgezette lezers, maar zijn tevens prentenboeken die zijn geschikt om voor te lezen. Van het laatste boekje is

niet zeker of het volgens de AVI normen is vertaald, maar het betreft wel een deeltje uit een serie voor lerende lezers van zeven tot tien jaar: “Het Leeshoekje”. In bovenstaand schema heb ik deze boeken daarom bij de boeken voor leesfase 2 ingedeeld.

Bij een vijfde deel van de boeken voor leesfase 0 wordt in de Biblion-recensie aangegeven dat deze boekjes geschikt zijn voor kinderen t/m acht of negen jaar. Hierbij is echter sprake van instructieve boekjes over knutselen of het verzorgen van huisdieren. Het praktische doel, waarbij het boek echt als middel moet worden gebruikt om iets te kunnen doen en leren (lezen om te leren) maakt de boekjes bij voorbaat al ongeschikt voor lerende lezers. Dit betekent dat de boekjes onder begeleiding van een ouder iemand moeten worden gebruikt en er geen sprake is van zelf lezen.

4.5.2 Boekjes leesfase 1

AVI-reeks 1 : Kinderen van de hele wereld

De twee boekjes voor aanvankelijke lezers zijn delen van de reeks *Kinderen van de hele wereld* die begin jaren '80 geschreven en vertaald. Tot deze reeks behoren drie boekjes, het derde boekje is vertaald in AVI-4 (leesfase 2). Vertaler van de reeks is schrijver-vertaler Rik van Dam, die ook boeken voor lerende lezers heeft vertaald uit het Engels. Bovendien heeft hij zelf boekjes voor deze doelgroep in het Nederlands geschreven binnen de serie *Lees Maar Door*, met een reeks over een kabouter, *Puk*, en over een haas die *Lap* heet.

De delen *Lamta de kleine Indiaan (AVI 4)*, *Alik de jonge Eskimo (AVI 3)* en *Sambi en de krokodil (AVI 3)*, elk uitgebracht in 1982, bieden kinderen een (voor die tijd) verantwoorde kijk op andere culturen. De Biblion-recensies (door verschillende recensenten) zijn over het algemeen positief. Over *Sambi en de krokodil* wordt bijvoorbeeld geschreven: “In vergelijking met andere boekjes die over een Afrikaans negerdorp gaan springt dit boekje er duidelijk uit in de positieve zin”.

De reeks “Kinderen van de hele wereld” is een vertaling van de Spaanse reeks “Niños de todos los países”, uitgegeven begin jaren '80 door uitgeverij Pomaire S.A. te Barcelona. Net zoals een groot deel van de naar het Spaans vertaalde kinderboeken is de serie af-

komstig uit deze stad in de Noord-Spaanse provincie Catalonië. In het laatste kwart van de vorige eeuw is hier een rijke kinderboekentraditie opgebloeid en de kinderliteratuur uit deze streek heeft in Spanje de naam vernieuwend van hoge kwaliteit te zijn. Vandaar dat een aantal Spaanse boeken uit het corpus, waaronder de reeks “Niños de todos los países”, vertalingen zijn van Catalaanse edities.

4.5.3 Boekjes leesfase 2

AVI-reeks 2 “Oude sprookjes opnieuw verteld”

Oude sprookjes opnieuw verteld is een serie moderne navertellingen van klassieke sprookjes van Grimm, Andersen en Perrault, door Spaanse auteurs. Deze reeks is in eerste instantie voor een lezend publiek bedoeld. In de Biblion-recensie wordt vermeld dat de delen zelfstandig kunnen worden gelezen vanaf ca. 8 jaar. Bij *De rattenvanger van Hamelen* staat vermeld dat het verhaal in eerste instantie is “geschreven om aan het eind van groep 4, begin groep 5 zelf te lezen. Men zou het een lees-prentenboek kunnen noemen” (Jos Weinberg).

Het uiterlijk van het boek doet wel vermoeden dat het bedoeld is voor iets oudere kinderen, de plaatjes zijn niet zo kinderachtig en de hele lay-out en sfeer van het boek geven aan dat het om een boek voor iets gevorderde lezers gaat. Dit wordt ook weergegeven in de AVI-niveaus, die allen hoog zijn: AVI-6 (“Assepoester”), AVI-7 (“Pinokkio”), enzovoorts. De serie boekjes *Oude sprookjes opnieuw verteld* zijn bedoeld voor lerende lezers, uit leesfase 2 van Jeanne Chall.

De vierentwintig leesboekjes uit de serie zijn in vier reeksen vertaald door Jennine Staring: reeks 1 en 2 zijn in 1988 uitgekomen, reeks 3 en 4 in 1990. De serie is oorspronkelijk in het Spaans geschreven en in Barcelona uitgegeven. Het is te merken dat “Oude sprookjes opnieuw verteld” ruim tien jaar later op de markt is gekomen dan “Kinderen over de hele wereld”: de boekjes ogen moderner en het taalgebruik is iets frisser dan de verhalen van deze laatste reeks.

II. Vertalingen vergeleken

4.6 Verantwoording analyse

Er worden in totaal vijf boeken geanalyseerd. De analyse bestaat uit vertaalde boeken uit leesfase 0, 1, 2 en 3 van Jeanne Chall. Van elk vertaald boek, met uitzondering van één ervan, is ook het Spaanse origineel geanalyseerd. Ter vergelijking volgt tevens een analyse van een boek met Nederlands als brontaal dat is bedoeld voor kinderen in leesfase 1. Met behulp van deze analyses tracht ik een vergelijking te maken om erachter te komen of er daadwerkelijk verschil zit in de vertaling van de verschillende soorten teksten.

Als kapstok en theoretisch kader voor de vergelijking van de vertalingen maak ik gebruik van het model dat Cay Dollerup heeft ontwikkeld om bronteksten en vertalingen van kinderboeken te bespreken. Dollerup (1999/2003) onderscheidt zes lagen in een kinderboek.

1. De *structurele* laag geeft de tekstuele volgorde van elementen, passages en episodes binnen het verhaal weer.
2. De *linguïstische* laag bevat natuurlijk de tekst- en taalelementen inclusief woordvolgorde, zinnen en de 'stijl'.
3. De derde laag betreft de *inhoud* die Dollerup omschrijft als “voor interpretatie openstaande ‘feiten’ en punten in de structurele en linguïstische lagen” (Dollerup 2003).
4. In de *intentionele* laag is te zien wat de zender bij de doelgroep wil bereiken. Een voorbeeld van een intentionele laag is ‘de moraal van het verhaal’.
5. De tijdsgeest van een boek uit zich binnen de *chronologische* laag in de vorm van (doorschemerende) politieke ideeën of bijvoorbeeld religieuze verwijzingen in de tekst.
6. De *paratekstuele* laag betreft alle niet-talige elementen van het boek, zoals natuurlijk de plaatjes in het verhaal, maar ook de vormgeving van de kaft of de layout van de tekst.

Dit zijn de elementen waar ik mij op richt tijdens de vergelijking van de verschillende teksten. Waar mogelijk bekijk ik elke laag met het oog op de leestechneik, leesbegrip en leesplezier. Deze gezichtspunten vertaal ik naar drie niveaus. Het eerste is het didactische niveau, toegespitst op de leerzaamheid met betrekking tot het leren lezen. In het tweede niveau richt ik me op de bijdrage aan de begrijpelijkheid van het verhaal voor de doelgroep. Het derde niveau heeft betrekking op de bijdrage aan het leesplezier: heeft de auteur of de vertaler aandacht geschonken aan de schoonheid van de schrijfstijl, zullen de plaatjes aanspreken bij de doelgroep, enzovoorts. De belangrijkste titelgegevens worden genoemd en het boek wordt ingeleid met een korte, praktische beschrijving

As a whole, a picture book is a text, a totality or iconotext, where the verbal and the visual are woven into one entity. It is this unique relationship of the verbal and the visual that translators need to be aware of.

(Oittinen: 2003)

waarin ik het in een bescheiden context plaats. Tevens volgt een korte beschrijving

van de hoofdpersonen het verhaal. Vervolgens geef ik bij de inhoudslaag de belangrijkste gebeurtenissen en acties weer per hoofdstuk of verhaaleenheid. Bij de structurele laag kijk ik hoe de leestechneik, het begrip en eventueel het leesplezier door de structuur worden ondersteund. Dit doe ik door de algehele structuur van het boek, het verhaal en de verhaaleenheden te ontleden o.a. met behulp van de leeservaringschaal (zie H2) en te onderzoeken via welke elementen deze structuur tot uiting komt. Ik beschouw de linguïstische laag op woordniveau en zinsniveau met het oog op leestechneik, begrip en leesplezier, o.a. gebruik makend van de AVI-indeling. Bij de paratekstuele laag wordt gekeken naar de kaft, illustraties, lay-out en bovendien het materiaal. Al deze paratekstuele elementen kunnen het boek al dan niet aantrekkelijker maken voor de beoogde lezer, maar vooral ook het tekstbegrip en leestechneik ondersteunen. De chronologische laag komt tot uiting in ouderwets taalgebruik (leesbegrip, leesplezier), maar ook bijvoorbeeld oude spelling (leestechneik) of doorschemerende ouderwetse ideeën die invloed kunnen hebben op de drie niveaus. Volgen hieruit eventueel problemen voor de lezer, of niet? Bij de intentionele laag worden de al dan niet didactische of andere doelstellingen van de zender nagegaan.

Boekenkeuze : speld in een hooiberg

Binnen het corpus heb ik gezocht naar geschikte boeken om te kunnen analyseren. Dat bleek nog niet zo gemakkelijk. Het meest recente boekje voor lerende lezers (leesfase 1 en 2) dat uit het Spaans naar het Nederlands is vertaald is nu al 22 jaar geleden gepubliceerd (geen herdrukken). Doordat zowel de Spaanse als de Nederlandse boekjes zo zijn verouderd, is een groot aantal zelfs niet meer in de bibliotheken van Spanje of Nederland te vinden. Alleen enkele prentenboeken en een aantal boeken uit leesfase 3 zijn in de afgelopen tien jaar nog in herdruk verschenen in Spanje en/of in Nederland. Op deze manier wordt de keuze beperkt. Desondanks heb ik uit de beide reeksen voor lerende lezers boeken kunnen vinden. Uit de reeks “Kinderen van de hele wereld” volgt zo een analyse van het tweede deel: *Alik de jonge Eskimo* (AVI 3, leesfase 1) en uit de reeks “Oude sprookjes opnieuw verteld” heb ik *Het verwaande muisje* (AVI 6, leesfase 2) gebruikt. Ter vergelijking volgen nog een analyse van een prentenboek uit leesfase 0 van Jeanne Chall: *De maan van Pim* en een boek uit leesfase 3 van Chall: *Manolito*. Bovendien heb ik nog een Nederlands AVI 3 boek kunnen bemachtigen van de hand van de vertaler van “*Alik*”: *Lap de haas en de vier haasjes*. Van drie boeken heb ik tevens de Spaanse originelen kunnen vinden, maar dit is helaas niet het geval bij *Alik de jonge Eskimo*. De analyse van deze Nederlandstalige versie heb ik echter wel opgenomen, daar het mijns inziens toch inzichten heeft kunnen verschaffen die van nut kunnen blijken bij de beantwoording van de onderzoeksvraag. De genoemde analyses zijn opgenomen als bijlagen bij deze scriptie.

4.7 Boekenselectie analyse

LA LUNA DE JUAN / DE MAAN VAN PIM (bijlage I)

La Luna de Juan werd in 1982 uitgegeven door de Catalaanse (Catalonië is één van de meest noordelijke provincies van Spanje) uitgeverij Hymosa. Het boek verscheen eerder dat jaar óók bij uitgeverij Hymosa in de oorspronkelijke Catalaanse editie onder de titel *La lluna d'en Joan*. Deze eerste Catalaanse versie is geschreven en geïllustreerd door Carme Solé Vendrell, waarop deze naar het Spaans is vertaald door Fabrici Caivano. Vervolgens

is het in datzelfde jaar verschenen in het Nederlands bij kinderboekenuitgeverij Casterman. In Spanje was het boek een groot succes, het is in verschillende talen vertaald, het verschijnt nog regelmatig in herdruk en er is zelfs een succesvolle kindertheatervoorstelling op gebaseerd. De Nederlandse versie is enkele malen in herdruk verschenen.

Meest gebruikte vertaalstrategieën: Sterk naturaliserend, voornamelijk veranderingen in de vorm (syntactische strategieën, zoals verandering in de structuur van een constituent), maar ook enkele grote betekenisveranderingen (verandering van abstractieniveau, interpersoonlijke verandering)

Er is voornamelijk getracht een sfeer over te brengen in een voor de doelgroep herkenbare vorm.

ALIK DE JONGE ESKIMO (bijlage II)

Alik de jonge eskimo is een boekje voor aanvankelijke lezers op AVI-leesniveau 3 en is de vertaling van *Nualik, el niño de Alaska* [Nualik, de jongen uit Alaska]. Het verhaal is in 1982 geschreven door Elisenda Santaularia, geïllustreerd door Isidre Mones en in datzelfde jaar vertaald uit het Spaans door Rik van Dam. *Alik de jonge Eskimo* is onderdeel van de reeks *Kinderen van de hele wereld*, verschenen in Nederland en België bij uitgeverij Deltas.

In de vertaling is sterk voorrang verleend aan de leestechiek. Over alles is nagedacht: zinslengte, foneem-grafeemkoppelingen, woordlengte, enz. Het taalgebruik doet soms een tikkeltje gedateerd aan, zoals de uitroep “Blijf eraf, lelijk dier!”.

LA RATITA PRESUMIDA / HET VERWAANDE MUISJE (bijlage III)

In 1988 werd *La ratita presumida* [het verwaande ratje] uitgegeven in Barcelona. Het verhaal betreft een oude Spaanse volksvertelling die door Eduard José is geadapteerd voor een kinderpúblic van moderne, lerende lezers. Het boek is geïllustreerd door Agustí Asensio en uitgebracht door uitgeverij Multilibro S.A. te Barcelona, binnen de serie ‘Cuentos Clásicos’ [klassieke vertellingen].

Meest gebruikte vertaalstrategieën: sterk naturaliserend en vooral pragmatisch van aard (culturele filtering, verandering in coherentie, parafrase, soms zelfs gedeeltelijke vertaling, verandering van stijlfiguur en in explicietheid). Belangrijk in de vertaling is het gebruik van natuurlijke taal, vlotte leesbaarheid en het leesbegrip van de doelgroep.

MANOLITO GAFOTAS / MANOLITO (bijlage IV)

De figuur van *Manolito Gafotas* is in Spanje zeer populair. Ondanks (of juist dankzij) de typisch Madrileense realia heeft het boek z'n weg naar de rest van de Spaanstalige wereld en zelfs naar meer dan twintig anderstalige landen gevonden. En zoals wel meer succesvolle kinderboeken heeft het boek enkele jaren geleden geïnspireerd tot het maken van een film en televisieserie. *Manolito Gafotas* is het eerste boek in een reeks over dit gelijknamige jongetje uit de Madrileense volkswijk Carabanchel en werd in 1994 bedacht en geschreven door Elvira Lindo en geïllustreerd door Emilio Urberuaga. Het boek dat is gebruikt voor de analyse is alweer de 47e editie, uitgebracht in 2008 te Madrid door uitgeverij *Alfaguara Juvenil*. De Vlaamse vertaling is uitgekomen in 1999 en één keer in herdruk gegaan in 2003.

Meest gebruikte vertaalstrategieën: vaak exotiserend met veranderingen op syntactisch gebied (vorm) en op semantisch vlak (betekenis): met name veranderingen in de structuur van zinnen en clausen, leenvertalingen, verandering van informatie, synonymie, verandering van troep. Er is veel energie gestoken in het gebruik van natuurlijke en vlotte taal, net als in het origineel.

LAP DE HAAS EN DE VIER HAASJES (bijlage V)

Het boek is in 1980 als deel 4 in Nederland verschenen binnen de reeks "Lap de Haas": een serie realistische, informatieve boekjes voor lerende lezers over een vrouwtjeshaas, genaamd Lap. De reeks maakt weer onderdeel uit van de serie "Lees maar door". Dit is één van de eerste series voor lerende lezers waarbij gebruik werd gemaakt van de AVI-richtlijnen. De serie liep van 1977 tot 1990 en werd gepubliceerd door uitgeverij Deltas te Aartselaar (België) en Harderwijk (Nederland). Alle delen over Lap zijn geschreven door Rik van Dam (pseudoniem) en getekend door de twee Vlaamse illustratrices Patricia

Hautekeete en Hilde Neetesonne. Het boekje werd door professionals speciaal ontwikkeld voor lerende lezers, dit is duidelijk te merken aan de tekst. Het onderwerp is zeer verantwoord en leerzaam (leefwijze en anatomie van hazen) en er is op alle mogelijke manieren rekening gehouden met de leestechiek en het leesbegrip van de doelgroep.

4.8 Vergelijking analyses

4.8.1 Leesfase 1 en Leesfase 2 : aanvankelijke lezers vs. gevorderde lezers

(zie bijlage II en IV)

Titel	<i>Alik de jonge Eskimo</i>	<i>Het verwaande muisje</i>
Auteur/vertaler	Rik van Dam	Jennine Staring
Leesfase	1	2
AVI	3	6
Doelgroep	6-7 jaar	8-9 jaar

In een jaar hebben de gevorderde lezers op AVI-6 leesniveau (groep 5) al flink kunnen oefenen met lezen. Er is een groot onderscheid met de AVI-3 teksten die ze aankonden toen ze in groep 4 nog aanvankelijke lezers waren. Er bestaan daarom verschillen tussen de boekjes voor deze lezers zoals tussen *Alik, de jonge Eskimo* en *Het verwaande muisje*, maar er zijn ook overeenkomsten die deze boekjes voor lerende lezers onderscheiden van de boeken uit de andere leesfasen.

verschillen

De lezers in leesfase 2 kunnen meer aan dan die in leesfase 1, dat is te merken aan *Het verwaande muisje*, dat bijvoorbeeld 26 pagina's telt -tegenover de 16 pagina's van *Alik de jonge Eskimo*-, het dubbele aantal woorden per bladzijde, een half zo groot lettertype, gemiddeld meer lettergrepen per woord. Ook wordt er weinig rekening gehouden met de contrastwerking van de letters: zo wordt de tekst soms binnen een prent geplaatst. Het verhaal is bovendien geschreven in de verleden tijd i.p.v. de tegenwoordige tijd en waar bij "*Alik*" één gedachte-eenheid en één regel per zin wordt gebruikt, is dit bij *Het verwaande muisje* al verder uitgebreid.

overeenkomsten

Iedere kinderboekvertaling past de tekst aan de doelgroep aan. De aanpassingen die worden gemaakt voor lezers in leesfase 1 en 2 staan echter in de eerste plaats in dienst van het leren lezen en zijn voornamelijk leestechisch van aard. De inhoud heeft één betekenislaag en de tekst

“Syntactische strategieën beïnvloeden de vorm van de boodschap, semantische de betekenis ervan. Pragmatische strategieën beïnvloeden de boodschap zelf.” (Chesterman 1997).

hoeft nauwelijks geïnterpre-

teerd te worden. De structuur van beide teksten is duidelijk en overzichtelijk en ondersteunt het leesbegrip en de leestechiek. Op linguïstisch niveau komen bijzinnen zelden voor en zijn de zinnen nergens langer dan 10 woorden. Bij beide teksten komen metaforen of vergelijkingen niet of sporadisch voor en het aantal synoniemen is beperkt, waardoor meer aandacht naar de leestechiek kan gaan. In *Alik* worden bepaalde lettercombinaties niet gemaakt: waar voor een variant zou kunnen worden gekozen die natuurlijker zou klinken, is een keuze gemaakt ten gunste van de leestechiek. De beer is aan het “wuiven” in plaats van “zwaaien”, Alik “blaast uit” in plaats van “ademt uit” en Ippie zegt “Treuze niet!” terwijl “Treuze niet zo!” natuurlijker zou zijn. Net als alle AVI-teksten zijn de verhalen ruim op het begripsniveau van een zesjarige geschreven, ook het register komt overeen met de wijze waarop de doelgroep de taal zou gebruiken (standaard spreektaal), met maximaal twee- en drielettergrepige woorden. In *Het muisje* is er gekozen voor eenvoudige vertaalopties die de lezer de kans geven woorden te oefenen door herhaling. Zo wordt in de vertaling stevast gekozen voor de optie “kat” terwijl het dier in het origineel vier verschillende namen toebedeeld krijgt: *gato, minino, novio, pérfido felino*. Op paratekstueel niveau zijn bij beide boeken de prenten functioneel voor het begrip van de tekst. De intentie van de zender van de twee teksten is didactisch: bij *Alik* is het meer toegespitst op het introduceren van nieuwe woorden, bij *Het muisje* vooral op het oefenen en herhalen.

Vertaalstrategieën

De gehanteerde vertaalstrategieën zijn dan ook naturaliserend, in functie van een doelgroep van lerende lezers. De vertalers van beide teksten hebben geen woorden uit de

oorspronkelijke tekst laten staan, zelfs de namen zijn vertaald of aangepast aan het leesniveau: *Nualik* wordt *Alik*, *Don Braulio* wordt *mijnheer Knoop*. Beide teksten geven zo de indruk een origineel te zijn. Dit is noch helemaal het geval bij het boekje voor leesfase 0 of het boek voor leesfase 3.

Ik gebruik de termen zoals Chesterman ze benoemt in Vertaalstrategieën: een classificatie (zie figuur). Bij de teksten voor lerende lezers is de didactische functie voor de doelgroep zo doorslaggevend dat zowel de vorm, de betekenis als de boodschap zelf sterk kunnen worden aangepast.

4.8.2 Lerende lezers vs. Leesfase 3 (zie bijlage II, IV en V)

Titel	<i>Het verwaande muisje</i>	<i>Manolito</i>
Auteur/vertaler	Jennine Staring	Karen de Meyere
Leesfase	2	3
AVI	6	-
Doelgroep	8-9 jaar	10+

Overeenkomsten

Tussen *Alik de jonge Eskimo* en *Manolito* bestaat een wereld van verschil, tussen *Manolito* en *Het verwaande muisje* zijn, na eventjes zoeken, iets meer overeenkomsten. Het taalgebruik van het laatste boekje is bijvoorbeeld relatief gevarieerd, modern en vlot.

Verschillen

Buiten dat de bronteksten al enorm afwijken (zie bijlagen), begint het verschil al bij het doel van de vertaling.

Hoewel vertalers van kinderboeken altijd wel een zekere vrijheid genieten, dit is te zien bij alle vertalingen, volgt de vertaalster van de tekst voor de lezers vanaf tien jaar (*Manolito*) het meeste de brontekst. Bij de vaak voorkomende realia wordt meestal gekozen om deze op één of andere manier te behouden, namen van mensen en geografische plaatsen worden zelfs letterlijk overgenomen of er wordt een leenvertaling bedacht. Voor uitdrukkingen, woordgrappen, gezegdes, metaforen of uitroepen wordt meestal een equivalent in het Nederlands (of Vlaams, in dit geval) gezocht waarmee er toch zo-

veel mogelijk van het origineel behouden blijft. Als voorbeeld: “¡Molaba tres kilos!” wordt “keitof!”, een *tortilla* (een omelet met gefrituurde aardappels) wordt een aardappelomelet. Ook in de vertalingen van de namen van de personages wordt deze strategie heel duidelijk. De meeste namen zijn samengesteld uit een voornaam met bijnaam, waarbij de persoonsnaam behouden blijft en voor de betekenisvolle bijnaam een zo letterlijk mogelijk equivalent wordt gevonden, zo wordt *Manolito Gafotas* (*Gafotas* betekent letterlijk: *grote bril* en is een scheldnaam voor iemand met een bril) op z’n Vlaams: Manolito Brillenkas. Er wordt, kortom, vooral gekozen voor exotiserende strategieën. Als je de vertaalde tekst bekijkt lijken belangrijke doelen bij het vertalen het overbrengen van de humor en de vlotheid van de tekst in soepel Vlaams te zijn geweest. Er wordt in de Nederlandstalige versie dan ook volop gebruik gemaakt van de taal: dubbele bodems, woordgrappen (*De Minnekes* in plaats van *Las Meninas*), idiomatische uitdrukkingen en verschillende registers worden gebezigd. Er komen lange en moeilijke woorden in voor, zoals “samenlevingsperikelen” of “Velociraptor-dinosaurus”, buitenlandse woorden met van het Nederlands afwijkende uitspraak: “Spiderman”, “Mota del Cuervo” en hier en daar wat onoverzichtelijke zinnen zoals de volgende: “Hoewel Flappie soms een verrader en een varken is, en af en toe een verraderlijk varken, is hij gaaf en mijn beste vriend.”. Menig woordgrap of onderliggende bodem zal de doelgroep niet begrijpen en zal meer de interesse wekken bij volwassenen, maar er zit genoeg in de tekst om de kinderdoelgroep te vermaken. De vertaling heeft zoals we hebben kunnen zien sterk in het teken van de ontspannende functie gestaan. Op paratekstueel vlak zijn er geen speciale aanpassingen nodig geweest: de tekst loopt gewoon door en hoeft niet binnen een vooraf bepaalde ruimte te worden gepast, de lettergrootte is niet groot, de illustraties zijn bij de tekst gemaakt, daar er voor gekozen is om de oorspronkelijke niet te behouden.

Vertaalstrategieën

De vertaalster van *Manolito* heeft nauwelijks gekozen voor pragmatische vertaalstrategieën, ze heeft getracht het humoristische effect, de (Spaanse) sfeer, de vlotheid, de karaktertekening van de personages te behouden en over te brengen. Hiervoor bleek het nodig met name exotiserende strategieën toe te passen. De teksten uit leesfase 3 zijn moeilijk te vergelijken met die voor lerende lezers. De teksten voor deze lezers zijn veel

oppervlakkiger: de lezers moeten niet afgeleid worden van het eigenlijke doel, dat leren lezen is. Een tekst voor kinderen die leren lezen is niet de plek om diepe filosofische vragen aan te roeren of ingewikkelde grappen uit te halen. Realia kunnen zeker voorkomen, zoals Alik en Lap bewijzen, maar woorden die niet in het Nederlands voorkomen werken verwarrend voor iemand die de foneem-grafeemkoppelingen van de eigen taal nog niet helemaal machtig is. Zo is te zien dat bij de teksten voor lerende lezers alle realia zowel op leestechisch niveau als op begripsniveau zijn aangepast aan de doelgroep.

Verder zijn de stijlfiguren die van *La ratita* een echte voorleestekst maken (alliteratie, metrum) verloren gegaan in de vertaling ervan, maar waar deze stijlfiguren de leesbaarheid versterkten zijn ze juist aangedikt. Zo wordt de steeds terugkerende afwijzing door het muisje in de vertaling steeds exact herhaald (“Je denkt toch zeker niet dat ik met je wil trouwen!”), terwijl in het origineel steeds een kleine verandering wordt aangebracht. Bij *Manolito* is van verandering van stijlfiguur nauwelijks sprake, de strategieën bewegen zich hier eerder op andere vlakken. Buiten de strategieën zoals verandering van distributie, of in de structuur van een zin, die zich gewoonlijk voordoen bij een vertaling van een Spaanse tekst naar het Nederlands, worden er bij *Manolito* vrij veel leenvertalingen gebezigd, synonymie en verandering van troep (er komen buitengewoon veel uitroepen, uitdrukkingen, spreekwoorden etc. in de brontekst voor).

Het is duidelijk dat de vertaalster van *Manolito* een ander doel voor ogen heeft gehad dan de vertalers van de teksten voor lerende lezers. Vertaaldelen worden uitgedrukt in vertaalstrategieën die zich op hun beurt manifesteren in de doelteksten. Het spreekt voor zich dat als men het vertaaldelen verandert er een ander eindresultaat wordt gewenst en andere strategieën nodig blijken. Op die manier is te zien dat de vertalers van de twee boeken voor lerende lezers hebben gekozen voor naturaliserende technieken om de tekst op begripsniveau en leestechisch niveau naar de doelgroep toe te brengen. Terwijl er bij de tekst voor lezers uit leesfase 3 alle middelen, met name op semantisch vlak, zijn ingezet om op een soepele manier het karakter van de brontekst aan de lezer te tonen, een zeer Spaans karakter overigens.

4.8.3 Spaanse origineel + Nederlandse vertaling Leesfase 0

Titel	<i>Het verwaande muisje</i>	<i>De maan van Pim</i>
Auteur/vert.	Jennine Staring	?
Leesfase	2	0
AVI	6	-
Doelgroep	8-9 jaar	5-8 jaar

Overeenkomsten

Op het eerste gezicht vertonen er zich veel overeenkomsten tussen de vertalingen van boeken voor lerende lezers en prentenboekvertalingen. Bij zowel de verhalen voor lerende lezers als bij boeken voor kinderen in leesfase 0 wordt meestal een deel van het verhaal in prenten verteld. Als gevolg daarvan moet de vertaler ook rekening houden met deze paratekstuele laag en in vergelijking met boeken voor kinderen in leesfase 3 is er weinig tekst. Andere paratekstuele elementen spelen ook een rol, zo maakt men bij prentenboeken meestal gebruik van een groot lettertype net als bij teksten voor lerende lezers. De verhalen voor de wat oudere kinderen in leesfase 0 (4-6 jaar: beginnende geletterdheid) zijn, net als *De maan van Pim*, geschreven op het begripsniveau van een zesjarige. Al deze overeenkomsten zijn ook terug te vinden in *De maan van Pim* en de teksten voor lerende lezers. Het doel van de teksten verschilt echter en dit is te merken.

Verschillen

Bij "*Pim*" nemen de prenten een voornamere plaats in, ze vertellen het verhaal en functioneren als sfeertekening -Het is te zien dat de schrijfster een schilderes is-. Bij teksten voor lerende lezers is de tekst belangrijk en wat betreft de paratekstuele laag zijn illustraties en lay-out ondersteunend. De criteria die zijn aangehouden voor de vertalingen zijn heel verschillend. *Pim* is tot stand gekomen volgens overwegend esthetische criteria: het boekje ziet er mooi uit, maar niet functioneel. Soms wordt de tekst bovenaan de pagina, en soms middenin of onderaan geplaatst, wat de bladspiegel onoverzichtelijk maakt. Bij *Alik* en *Het muisje* waren de criteria vooral functioneel -in functie van een betere leesbaarheid- en pragmatisch -keuzes gemaakt uit plaatsgebrek bijvoorbeeld-.

De taal zelf is ook anders, in *La luna de Juan* wordt gebruik gemaakt van metaforen en stijlfiguren als alliteratie of metrum. Boeken voor leesfase 0 zijn bedoeld om voor te le-

zen, om te vertellen, dus worden meestal vertaald volgens esthetische criteria omdat klank en sfeer van groter belang is dan begrip bij de doelgroep -van leestechiek is helemaal geen sprake-. Desondanks, hoewel de doelgroep vaak jonger is, kan ze meer aan dan de doelgroep van lerende lezers omdat ze zich helemaal op de klank en betekenis van het verhaal kunnen richten, terwijl lerende lezers hun aandacht nodig hebben voor het vertalen van de letters en woorden en het verkrijgen van soepelheid bij het lezen.

Vertaalstrategieën

Bij *Pim*, verandering van distributie: soms laat de vertaler zinnen weg, maar meestal worden er meer woorden gebruikt om hetzelfde weer te geven. *Alik* is, zoals teksten uit deze leesfase, juist heel beknopt van taal terwijl *Het muisje* echter te sterk is geparafraseerd, er is veel nieuwe informatie toegevoegd en veranderd om het duidelijk te kunnen zien. Verandering in explicietheid is een tweede strategie waar regelmatig gebruik van wordt gemaakt: het verhaal van *Pim* wordt aangevuld met informatie die de verta(a)l(st)er in de prenten vindt, verandering van sfeer, soms wordt zelfs de betekenis veranderd: “salud” [gezondheid] wordt “ziel” en in de Spaanse versie huilt de jongen alleen wanneer hij de maan ziet maar in de Nederlandse versie “deed hij snikkend zijn verhaal”.

De strategieën bij het prentenboek zijn naturaliserend, net als bij de boekjes voor beginnende lezers: de vorm is aangehouden van een typisch Nederlands verhalenboek: de verleden tijd is gebruikt, het ritme van een voorleesboek, er is gekozen voor bepaalde woorden als “veilig in zijn bedje” of “leefden gelukkig”. In de tekst komen niet zoveel realia voor: de mand, zee, zeemeewen zelfs de inktvis zijn ook in Nederland te vinden. Misschien kan de cipres onbekend zijn, maar de prenten staan vol met realia: de hoge rot-sen, de typisch Menorcaanse mand, de grote witte inktvis, het witte Spaanse vissershuis. Hier heeft de vertaalster niets aan kunnen veranderen, semantische strategieën zijn gebruikt zoals verandering van troop en van stijlfiguur en parafraze en pragmatische strategieën als verandering in explicietheid en informatie, zelfs interpersoonlijke verandering wanneer in de vertaling meer afstand wordt gecreëerd met de lezersdoelgroep. Ik wil tot slot opmerken dat sommige strategieën die zijn gebruikt bij deze vertaling tegenwoordig niet of anders zouden worden gebruikt. De vertaler had blijkbaar hele duidelijke ideeën

over de tekst en de doelgroep en heeft grote (al eerder genoemde) veranderingen aangebracht waar ik zelf niet direct de noodzaak van inzie. Echter, de strategieën in het algemeen zijn heel gebruikelijk voor dit type tekst.

4.8.4 Vergelijking tussen originele teksten en vertalingen voor lerende lezers

Titel	<i>Alik de jonge Eskimo</i>	<i>Lap de haas en de vier haasjes</i>
Auteur/vertaler	Rik van Dam	Rik van Dam
Leesfase	1	1
AVI	3	3
Doelgroep	6-7 jaar	6-7 jaar

Overeenkomsten

Er bestaan hele grote verschillen tussen de vertaling van *La ratita presumida* en de tekst van *Lap de Haas*. Niet alleen zitten er ongeveer tien jaren tussen de uitgaven er zitten ook drie AVI-leesniveaus tussen. Bovendien verschilt de stijl en het karakter van de verhalen flink: de vertalingen zijn dan wel beide in AVI, maar met hele verschillende opvattingen over dit type teksten gemaakt. Ik ben van mening dat het interessant is om daarom alleen de verschillen te bestuderen tussen *Alik de jonge Eskimo* en *Lap de haas en de vier haasjes*, die beiden door de zelfde uitgever, in dezelfde tijd, in een zelfde soort uitgave en zelfs door dezelfde persoon zijn geschreven (Rik van dam). Op het eerste gezicht lijken er maar weinig verschillen te zijn. Afgezien van de illustraties is de paratekstuele laag geheel in dezelfde lijn, tot aan de papiersoort en lettertype aan toe. Beide teksten bevatten realia. *Lap de haas* bevat “realia” uit de wereld van de hazen, dit te zien aan bepaalde gewoontes en gedragingen die de doelgroep vreemd zijn (het krijgen van meerdere worpen per jaar, het wonen op een nest, enzovoorts) en aan de gebruikte terminologie met betrekking tot hazen (zo wordt Lap een “moerhaas” genoemd en haar oren “lepels”). *Alik* bevat realia uit de wereld van de Eskimo's: er worden woorden geïntroduceerd als “iglo”, “bijt” en “Groenland” en bepaalde gewoonten als het vissen in een wak en het varen in een kajak. De schrijver doet dit bij beide boeken op dezelfde wijze: door het woord te introduceren, expliciet uit te leggen, te herhalen en het uit te beelden op een prent. De boekjes komen dan ook sterk overeen in opbouw, lay-out, de beknoptheid van de zinnen, enzovoorts, maar toch zijn er verschillen.

Verschillen

De verschillen die ik kan vinden liggen op woord- en zinsniveau. De taal in de boeken van Lap is gevarieerder door meer afwisseling van het verhaal met vragen en opdrachten en minder nadrukkelijke herhalingen van woorden en zinsconstructies. Dit maakt de taal in de boeken van Lap net iets natuurlijker en net iets vlotter leesbaar.

Aan de andere kant geven fantastische elementen in *Alik* extra kleur aan het verhaal: zo is er een “taal van de dieren” waarin de hond Ippie met de beer praat en gaan de jongen, de hond en de wilde beer gezellig picknicken. Bovendien is er geprobeerd spanning in het verhaal te brengen, iets waar bij *Lap* juist voor een meer neutrale vertelwijze is gekozen. Bij Lap is er dynamiek gebracht d.m.v. opdrachten, vragen aan de lezer en afwisseling van korte (1 woord) en langere (max. 8) zinnen en leestechnische oefeningen “Rep, Rits, Ras en Ros”.

Hoewel *Alik* zich afspeelt in een voor de doelgroep vreemd land, biedt het verhaal veel mogelijkheden om zich in te leven in de hoofdpersoon: een jongen van dezelfde leeftijd als de doelgroep met herkenbare emoties als boosheid en blijheid en een hond als huisdier. *Lap* daarentegen gaat over een (weinig vermenselijke) hazenfamilie. Wanneer haar man niet meer terugkeert na een ontmoeting met een vos volgt bijvoorbeeld de opmerking “Mist Lap hem? Wie weet? Een haas denkt niet. Lap leeft door.”. Bij *Lap* ligt een grotere nadruk op de informatieve functie en bevat daardoor gek genoeg meer vreemde elementen en nieuwe woorden dan *Alik*.

Beide boeken zijn duidelijk gericht op het verwerven van leestechniek bij de lezersdoelgroep, ook speelt de informatieve functie een rol. Buiten dit feit bestaat er een nuanceverschil in de intenties van de zenders. Bij “*Alik*” is meer aandacht gegeven aan het leesplezier, te zien aan de uitgewerkte illustraties, de manier waarop kleur wordt getracht te geven aan het verhaal en de grotere mogelijkheid tot inleving in het hoofdpersonage. Bij “*Lap*” wogen de didactische en informatieve functie zo zwaar dat er veel minder ruimte over is gebleven voor het leesplezier in de vorm van een ontspannende functie.

Op paratekstueel vlak zijn bij *Lap de haas* de hoeveelheid tekst en de illustraties beter op elkaar afgestemd. Het lettertype en de grootte van de letters zijn hetzelfde, maar bij “*Lap*” is meer ruimte genomen om de tekst in alinea’s te verdelen en ook rond de titel (die groter is afgedrukt) is meer witruimte, waardoor het geheel overzicht biedt en be-

hapbaar en daardoor meer uitnodigend oogt voor de onervaren lezer. De levendige en sfeervolle platen in “Alik” ogen echter aantrekkelijker voor de doelgroep dan die van “Lap”. De nostalgische sfeer zou ook de volwassen bemiddelaars aan kunnen spreken en overhalen het boek te kopen. De (wat stijfjes ogende) hazen in “Lap” zijn stevast op een steriele witte achtergrond geplaatst. Dit is functioneel voor de leesbaarheid van de tekst welke soms in de illustraties is geplaatst. Echter geeft de overzichtelijke verdeling van tekst (linkerpagina) en illustratie (rechterpagina) in “Alik” weer meer rust en duidelijkheid.

Ik verwacht dat “Alik” de beoogde doelgroep eerder zal verlokken het boek te pakken en uit te lezen, dan het serieuze en pragmatische “Lap”. Leestechisch gezien is Lap beter te behappen voor de doelgroep: de zinnen en alinea’s zijn vaak korter, er is meer witruimte rond de titels, er zijn leestechische oefeningen en er zijn zelfs opdrachten in het verhaal verwerkt om te testen of de lezer de tekst begrepen heeft.

4.9 Afronding

Hoewel op sites die het lezen met AVI promoten, zoals *avilezen.nl*, de AVI boeken worden aangeprezen met “oefenen mag ook leuk zijn!” en men er tegenwoordig naar streeft om leuke oefenboekjes aan de kinderen aan te bieden, is het leesplezier nooit het hoofddoel. Dit geldt dan ook voor de boekjes voor lerende lezers uit het corpus. Dit is heel anders bij veel leesboeken uit leesfase 3, die als eerste functie één van de zes leesfuncties Coillie hebben, zoals ontspanning (*Manolito*) of emotie (*De maan van Pim*).

Het doel is anders bij literatuur voor lerende lezers, dat is het grootste verschil. Christiane Nord: het doel van de vertaling is de eerste en belangrijkste stap. Dit doel wordt in eerste instantie geformuleerd/gevormd aan de hand van het type doelgroep. Lerende lezers hebben als doel het leren ontcijferen van een tekst en het oefenen hiermee, zoals al eerder besproken. Het blijkt uit de analyse van de teksten dat hier andere strategieën uitvloeien dan bij de vertaling van boeken voor leesfase 0 of 3. In eerste instantie zijn de strategieën voor dit type teksten naturaliserend van aard, zo naturaliserend dat de tekst gaat functioneren als een brontekst in de doeltaal. Dit wil niet zeggen dat er geen realia kunnen voorkomen in de vertalingen, mits de realia leestechisch geen problemen ople-

veren. Aanpassingen vinden op elk niveau plaats, maar met name syntactische strategieën gericht op de verandering van zinsstructuur (zinnen worden ingekort, bijzinnen vermeden) en distributie (het benofter weergeven van de tekst voor een betere leesbaarheid en begrip), semantische strategieën als synonymie (om leesbare equivalenten te vinden voor een woord) of zelfs parafrase (dit is geen probleem: alles staat in dienst van het doel en de doelgroep). De belangrijkste pragmatische strategie is al genoemd: naturalisering, of culturele filtering, ook wordt verandering van explicietheid gebruikt om het begrip te vergroten en daardoor de leestehniek te vergemakkelijken, op de structurele laag kan met hetzelfde doel worden gekozen voor verandering in coherentie om meer duidelijkheid te scheppen voor de lezer.

CONCLUSIE

Is het vertalen van Spaanstalige kinderboeken voor lerende lezers naar het Nederlands wezenlijk anders dan het vertalen van Spaanse kinderboeken voor een nog niet zelfstandig lezende of een technisch zonder problemen lezende Nederlandse doelgroep?

Vertaalwetenschapster Christiane Nord maakte al gebruik van de Lasswell-formule “Who says what to whom with what effect?”. Om te weten welke strategieën een vertaler zal gebruiken bij de vertaling van een tekst is het noodzakelijk er achter te komen voor wie hij vertaalt en welk effect hij wil bereiken bij deze doelgroep: welk doel/skopos heeft hij? De doelgroep is van bijzonder groot belang bij de productie van kinderliteratuur, daarom heb ik het onderscheid tussen de vertaling van deze teksten hierop gebaseerd.

Leesfase 0

Ik heb kunnen constateren dat binnen het polisysteem van Itamar Even-Zohar de literatuur voor lerende lezers een aparte plaats inneemt. Het bevindt zich in de marge van de kinderliteratuur, wat betekent dat het een vertaler zich nauwelijks gebonden hoeft te voelen aan de brontekst bij een mogelijke vertaling van deze tekstsoort, met slechts beperkingen m.b.t. de ruimte en illustraties. Dit geldt in de praktijk echter vaak ook voor prentenboeken voor leesfase 0, het verschil begint pas wanneer we kijken naar de doelgroep en de doelen van de auteur/vertaler voor deze groep. Waar prentenboeken worden voorgelezen en hierdoor de klank, sfeer en bemiddelaar (degene die voorleest) van belang worden, wordt er een heel ander doel beoogd voor de doelgroep van lerende lezers.

Leesfase 1 en 2

Lerende lezers lezen zelf de tekst, de bemiddelaars hebben slechts een indirecte rol, en hun beperkingen op het gebied van leestechiek en daardoor leesbegrip maken dat er afwijkende aanpassingen nodig zijn. Sfeer en klank zijn van ondergeschikt belang, maar de vorm van de tekst eens te meer. Dit uit zich in de lengte van de zinnen, woorden en

gebruikte grafemen en leestekens. De zes leesfuncties van Coillie, die van toepassing zijn op kinderliteratuur, geven het doel van teksten voor lerende lezers dan ook niet weer. Dit doel en ook de functie zijn didactisch: erop gericht kinderen te helpen leren lezen en de geleerde leestechiek te oefenen. De gebruikte strategieën zijn sterk naturaliserend en de strenge regels van de AVI moeten worden gevolgd in de doeltekst, daarbij heeft de vertaler de taak een geheel te creëren waarin de structuur, lay-out, illustraties en register bijdragen aan het leesbegrip.

Leesfase 3

Tijdens de vertaling van teksten voor leesfase 3 heeft de vertaler meestal minder of niet te maken met illustraties, de teksten steunen zwaarder op de tekst en zijn hierdoor meestal niet gebonden aan paratekstuele beperkingen. Door de hogere status bestaat er echter minder ruimte om af te wijken van het origineel, in combinatie met een doelgroep die leestechiek en begripsmatig meer aankan, komt dit erop neer dat er bij deze vertaling veelal wordt gekozen voor exotiserende strategieën. De situatie is dus tegenovergesteld aan die van de teksten voor lerende lezers waar m.b.t. de brontekst juist veel vrijheid bestaat, maar m.b.t. de doelgroep zeer weinig.

Vertaling vs. origineel

Eén boek is te weinig om een hele theorie op te baseren, maar te zien is aan het boek van Lap de Haas dat de auteur zich iets vrijer voelde in het schrijven ervan dan bij de vertaling van *Nualik, el niño de Alaska*. Het is natuurlijk een bekende valkuil voor een vertaler om niet genoeg los te kunnen komen van de brontekst en op deze manier geen natuurlijke taal te kunnen creëren bij de doeltekst. Toch zie ik dat dit heel relatief is: de ene persoon voelt zich meer thuis in het maken van een vertaling, de ander creëert liever helemaal zelf een tekst, verder hoort deze moeilijkheid bij elk type tekst thuis en behoort deze niet specifiek tot het terrein van de vertaling van boeken voor lerende lezers. Aan de andere kant is met de vertaling een toch wel aantrekkelijk en leerzaam boekje gecreëerd voor de doelgroep en zal het overgebrachte verhaal en paratekstuele aspect voor veel kinderen zelfs aantrekkelijker zijn dan de Nederlandse tekst. Hoewel de serie “Kinderen van de hele wereld” waartoe de vertaling behoort, (overigens net als de Neder-

landse serie van *Lap de Haas*) flink is gedateerd, is de waardevolle bijdrage ervan te zien in de vertaling *Alik, de jonge Eskimo*.

In de toekomst zou er nog onderzoek kunnen worden gedaan met een groter corpus, hoewel ik denk dat het Spaans-Nederlandse corpus weinig mogelijkheden meer te bieden heeft.

Vertalen of niet?

Voor bijvoorbeeld een educatieve uitgeverij valt iets te zeggen voor het laten schrijven van teksten voor lerende lezers door Nederlandse auteurs, maar is de optie van de vertaling van dit type boekjes het overwegen waard. Natuurlijk levert de vertaling van deze tekstsoort moeilijkheden op, maar voor een vertaler met een beetje ervaring op het gebied van teksten voor lerende lezers hoeft dit geen probleem te zijn. Het hangt af van de mate van vrijheid die de vertaler voelt ten opzichte van de brontekst. En deze vrijheid is groot, zelfs groter dan bij andere kinderliteratuur, door de lage status van teksten voor beginnende lezers. In de teksten van de hand van Rik van Dam is waar te nemen wat een vertaling te bieden heeft. Ondanks de overduidelijke gedateerdheid van het boek is het verschil te zien in sfeer, de kwaliteit van de illustraties en het leesplezier dat het verhaal te bieden heeft. Het biedt kortom iets nieuws, een verrijking. Misschien bestaat er de moeilijkheid dat vertalen voor lerende lezers relatief specialistisch is en de vertaler alle creativiteit en mogelijke vrijheid in moet zetten om een prettig leesbare, mooie en leerzame tekst te creëren. Riita Oittinnen gaat er van uit dat een vertaler van kinderliteratuur op basis van een brontekst zélf een tekst creëert en dat er dus nooit sprake is van het 'omzetten' van de brontekst naar een andere taal. Veel auteurs van boeken voor lerende lezers slagen er nooit in om een mooie, vloeiende, begrijpelijke en goed leesbare tekst te creëren en aan de andere kant bestaan er vertalers als de vertaalster van *Green eggs and ham* van Dr. Seuss, die prachtige vertalingen kunnen maken van dit type boeken.

Kortom, ik denk dat vertalen voor lerende lezers het waard is om te proberen, mits de vertaler over de vrijheid en creativiteit beschikt om er een mooie, prettig leesbare, maar vooral functionele tekst van te maken.

LITERATUURLIJST

Boeken

CHALL, J.S., *Learning to Read: The Great Debate*, Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1996.

COILLIE, J. VAN, *Leesbeesten en boekenfeesten: Hoe werken (met) kinder- en jeugdboeken?*, Leids chendam: Uitgeverij Biblion, 2007.

DEKKERS, R. e.a. *Versta je vak... 's-Hertogenbosch*: KPC, 1994.

DOLLERUP, C., *Translation for reading aloud*, Copenhagen: University of Copenhagen, 2003.

DONGELMANS, B.P.M., *Tot volle waschdom: bijdragen aan de geschiedenis van de kinder- en jeugd literatuur*, Den Haag: Biblion Uitgeverij, 2000.

GHEQUIERE, R., *Het verschijnsel jeugdliteratuur*, Leuven: Acco, 2000.

KEMMEREN, C. e.a.: *Aan de slag met kinderboeken - Een programma leesbevordering ten behoeve van pabostudenten*. Den Haag, Biblion Uitgeverij, 2001.

LINN, S. & SLAGER, M., *Vertalen uit het Spaans: Tekst en uitleg*, Bussum: uitgeverij Coutinho, 2007.

MOOREN, P., *Langs de lange Lindelaan: opstellen over jeugdliteratuur en leesonderwijs*, Leids chendam: NBD Biblion Publishers, 2001.

OITTINEN, R., *Translating for children*, Routledge, 2000. (e-book)

SHAVIT, Z., *Poetics of Children's Literature*, Athens/Londen: The University of Georgia Press, 1986.

VANDENWEGHE, W., *Duoteksten: inleiding tot vertaling en vertaalstudie*, Gent: Academia Press(2005).

Artikelen

CARMENA, G., SÁNCHEZ, B., et.al. *La enseñanza inicial de la lectura y la escritura en la Unión Europea*, Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2002.

CHESTERMAN, A., 'Memes of translation', 1997, in: NAAJKENS, T. e.a. , *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, Nijmegen, uitgeverij Vantilt, 2004.

GREZEL, J.E., *AVI: het keurslijf van een keurmerk*, 2011 (<http://www.kennislink.nl/publicaties/avi-het-keurslijf-van-een-keurmerk>)

GRIT, D., 'Deense letteren in Nederland en Vlaanderen, 1731-1982: bibliografie van vertalingen en studies', 1986, in: NAAJKENS, T. e.a. , *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, Nijmegen, uitgeverij Vantilt, 2004.

INSPECTIE VAN HET ONDERWIJS, *Iedereen kan leren lezen*, Utrecht: Roto Smeets, 2006.

KOSTER, C., 'Vertalen voor alle leeftijden: culturele dynamiek en selectiemechanismen bij uitgeverijen van kinder- en jeugdboeken', in *Filter*, jaargang 12, nr. 4, december 2005.

KURVER, J. & MOOREN, P., 'Van Nijntje tot Nabokov', in: *Langs de Lange Lindelaan opstellen over jeugdliteratuur en leesonderwijs*, Den Haag: NBLC Uitgeverij, 1998.

MOMMERS, M. J. C. e.a.: 'Aanvankelijk lees- en schrijfonderwijs in internationaal perspectief', in *Moer*, juli 1990.

NORD, C., 'Tekstanalyse en de moeilijkheidsgraad van een vertaling', 1999, in: Naaijken, T. e.a. , *Denken over vertalen: Tekstboek vertaalwetenschap*, Nijmegen, uitgeverij Vantilt, 2004.

NORD, C., 'Text Analysis in Translation. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis'. Vertaald vanuit het Duits door Christiane Nord en Penelope Sparrow, Amsterdam/Atlanta GA: Rodopi, 1991.

VERHOEVEN, L. & AERNOUTSE, C., BLAUW, A. DE, *Tussendoelen beginnende geletterdheid: een leerlijn voor groep 1 tot en met 3*, Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands, 1999.

VERHOEVEN, L. & AERNOUTSE, C., BLAUW, A. DE, *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*, Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands, 2003.

WIJS, A. DE., *AVI gaat veranderen*. CITO, april 2008.

Websites

(<http://www.mariekekroneman.nl/HoorcollegeJeugdparticipatie.pdf>)

(bron: *Conversietabellen AVI*, uitgegeven door Stichting CITO en geplaatst op de website: http://www.cito.nl/onderwijs/primair%20onderwijs/cito_volgsysteem_po/lvs_toetsen/vernieuwing_avi.a.spx)

ALFAGUARA INFANTIL (Kinderboekenuitgeverij), Libros, autores y novedades de Alfaguara Infantil España, (<http://www.librosalfaguarainfantil.com/es/>).

CONVIVIR, *Convivir: fundación de intolerancia al gluten*, (<http://www.fundacionconvivir.cl>).

DBNL, *Literatuur zonder leeftijd – dbnl* -, (http://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=_lit004).

EXPERTISECENTRUM NEDERLANDS, *Categorieën lezen*, (<http://www.expertisecentrumnederlands.nl/category/thema/lezen/>)

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, *Centraal Bestand Kinderboeken – CBK*, 2011 (<http://picarta.pica.nl>).

KROM, R.S.H. & KAMPHUIS, F.H., *Wetenschappelijke verantwoording van de toetsserie Leestechiek & Leestempo*, 2001 (<http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/tg/4.pdf>).

MINISTERIO DE EDUCACIÓN DE CHILE, Primer Año Básico - Lenguaje y Comunicación , 2011. (http://www.curriculum-mineduc.cl/docs/fichas/1b02_lenguaje_.pdf)

NATIONAAL EXPERTISECENTRUM LEERPLANONTWIKKELING (SLO), *Aanvankelijk lezen*, 2011 (<http://www.slo.nl>).

NEDERLANDSE TAALUNIE, *Taalunieversum*, 2000-2011 (<http://taalunieversum.org/>).

SANTILLANA (Uitgeverij), *Editorial Santillana México : Un cuento y a leer*, 2011 (<http://www.santillana.com.mx/libro.php?ean=9789702900832#>).

STEVENS, M., *Hoe moeilijk is een tekst?*, 2002 (<http://users.skynet.be/taalonderwijs/>).

STAPHORSIUS, G., e.a. , *Toetsen Begrijpend Lezen, Verantwoording verslag van het kalibratie-, valide rings- en normeringsonderzoek*, 2004, (<http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/tg/8.pdf>)

NBD/BIBLION, *NBD/Biblion in het kort*, 2011 (<http://www.nbdbiblion.nl/?pagina=1500>)

SLO <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00164/>

UNIVERSITEIT VAN GENT (Vakgroep onderwijskunde), *AL-De structuurmethode*, 2006 (<http://www.onderwijskunde.ugent.be/vv09/wiki08/ALDestructuurmethode.html>)

WIJNGAARDEN, G. VAN, *Aap Noot Mies, Leesplankje, Leesplank, Leesplankjes en Leesplanken*, (www.het-leesplankje.com)

WOLTERS-NOORDHOFF (Nederlandse uitgeverij), *Geschiedenis Werkplaats* (<http://www.werkplaats.wolters.nl>)

Corpus

Spaanstalig

ASENSIO, A., *La rata presumida*, Barcelona: Multilibro S.A., 1988 (eerste druk). Reeks: 'Cuentos Clásicos'.

LINDO, E., *Manolito Gafotas*, Madrid: Alfaguara Juvenil, 2008 (47e druk). Eerste druk: 1994. Reeks: 'Manolito Gafotas'.

(SANTAEULARIA, E. , *Nualik: El niño de Alaska*, Barcelona: Pomaire, 1980 (eerste druk). Reeks: 'Niños de todos los países'.)* *(niet geanalyseerd)

SOLÉ VENDRELL, C., *La luna de Juan*, Barcelona: Hyma, 1982 (eerste druk). Vertaald door Fabrici Cai vano.

Nederlandstalig

ASENSIO, A., *Het verwaande muisje*, Gorinchem: Uitgeverij De Ruiters, 1988 (eerste druk). Reeks : 'Ou de Sprookjes opnieuw verteld'. Vertaald door Jennine Staring.

DAM, R. VAN, *Lap de haas en de vier haasjes*, Harderwijk: Zuidnederlandse uitgeverij Deltas, 1984 (eerste druk). Reeks 'Lap de haas'.

LINDO, E., *Manolito*, Leuven: Davidsfonds/Infodok, 1999 (eerste druk). Reeks: 'Manolito'. Vertaald door Karen de Meyere.

SANTAEULARIA, E. , *Alik de Eskimo*, Harderwijk: Zuidnederlandse uitgeverij Deltas, 1984 (eerste druk). Reeks 'Kinderen van de hele wereld'. Vertaald door Rik van Dam.

SOLÉ VENDRELL, C., *De maan van Pim*, Dronten: Casterman, 1984 (derde druk) 1e Nederlandse uitgave: 1981. Reeks 'Wonderland'.

BIJLAGEN

BIJLAGE I Leesfase 0 : LA LUNA DE JUAN / DE MAAN VAN PIM

La luna de Juan vs De maan van Pim

La Luna de Juan werd in 1982 uitgegeven door de Catalaanse (Spanje) uitgeverij Hyma. Het boek verscheen eerder dat jaar óók bij uitgeverij Hyma in de oorspronkelijke Catalaanse editie onder de titel *La lluna d'en Joan*. De eerste versie is geschreven en geïllustreerd Carme Solé Vendrell, waarop deze naar het Spaans is vertaald door Fabrici Caivano welke meerdere boeken van de schrijfster uit het Catalaans of Engels heeft vertaald. Het Spaanstalige origineel dat ik heb geanalyseerd is een eerste druk uit 1982. Het Nederlandse exemplaar dat ik heb gebruikt voor de analyse is een afgeschreven bibliotheekboek uit de bibliotheek van Vlaardingen. Het betreft een derde druk, uitgegeven te Dronten door de Nederlandse tak van de Belgische kinderboekenuitgeverij Casterman. Vreemd genoeg wordt bij verschillende Nederlandse bronnen die als betrouwbaar worden geacht, zoals de Koninklijke bibliotheek, de bibliotheek van Vlaardingen en diverse websites van boekwinkels, aangegeven dat de Nederlandse eerste druk in 1981 uitkwam. Ik vermoed dat er in het verleden een vergissing is gemaakt, die nu overal wordt overgenomen bij bibliotheken en boekverkopers. Het is onduidelijk wie zorg heeft gedragen voor de Nederlandse vertaling van het boek, aangezien in het Centraal Bestand Kinderboeken, noch in of op het vertaalde boek zelf, wordt aangegeven wie de vertaler is geweest.

La luna de Juan is in Spanje een succesvol boek gebleken. Ondanks de 'leeftijd' van bijna dertig jaar, wordt het boek nog bij diverse grotere en kleinere boekhandels verkocht. De eerste Catalaanse versie, maar ook de Spaanstalige zijn al meerdere malen herdrukt of in jubileumedities uitgegeven. Opvallend is ook dat het boek zelfs tot in de Verenigde staten, weliswaar als tweedehands exemplaren, in het Spaans wordt aangeboden. Bovendien is het in verscheidene talen vertaald, zoals het Frans, Engels, Duits en natuurlijk het Nederlands. Het boek is niet alleen als prentenboek uitgekomen, maar in 2000 heeft het ook de titel gegeven aan een cd met verschillende luisterboeken, liedjes enz. die in Spanje is gerealiseerd. Bovendien is het sinds begin 2011 in de Spaanse theaters te zien als voorstelling van het 'Teatre Nu', een in Barcelona (Catalonië, Spanje) gevestigd kindertheater waar met behulp van poppen en acteurs kinderverhalen worden uitgebeeld voor het (kinder)publiek, met name gebaseerd op prentenboeken.

De Maan van Pim is als één van de weinige boeken uit het corpus meerdere malen herdrukt, maar nooit zo aan geslagen als het origineel in Spanje. Het boek is nu niet meer verkrijgbaar in de boekhandels.

1. Inhoud

Voor inhoud: zie paratekstuele laag.

Opvallend is dat voor de vertaling van *Juan* niet voor het Nederlandse equivalent *Jan* is gekozen, maar voor *Pim*. Een nog grotere aanpassing is de keuze om hetgeen de vader van Juan verliest in de zee, zijn *salud*, oftewel *gezondheid*, te veranderen in *ziel*.

2. Structurele laag

La Luna de Juan opent met een pagina met informatie over het boek en de copyright, waarna een opdracht volgt aan drie personen en het eiland Menorca, daarop volgt het titelblad met de naam van de oorspronkelijke

schrijfster, de titel, een schildering van de hoofdpersoon en de naam van de uitgeverij. Het verhaal beslaat, inclusief illustraties, 31 pagina's en op 14 pagina's staat tekst van soms één regel, soms acht regels lang.

Het boek heeft geen hoofdstukindeling en de pagina's zijn niet genummerd. Het verhaal wordt verteld en geleid door de platen, de bijkomende tekst geeft als het ware de uitleg bij de plaat. Elke plaat geeft een actie of een situatie weer, die in de tekst tot uitdrukking komt in woorden.

Het verhaal bevat een aantal tijdsprongen. De tijd verloopt niet helemaal chronologisch, omdat tijdens de bewuste nacht dat de vader van Juan zijn gezondheid verliest eerst de vader wordt gevolgd en dan de jongen. De rest van het verhaal verloopt wel chronologisch, ondanks de vele versnellingen, vertragingen en tijdsprongen. Alleen de belangrijkste acties worden belicht en er wordt niet precies aangegeven hoeveel tijd er verstrijkt tussen deze acties, hoewel het wel duidelijk is dat er een nacht, een dag en weer een nacht verstrijkt.

De structuur van *de Maan van Pim* komt overeen met die van het Spaanse origineel, het leeservaringsniveau waarop de vertaling is geschreven is B. Leeservaringschaal B : Aaneensluitend, chronologisch verteld verhaal, bestaande uit meerdere zinnen; de illustraties zijn nodig om het verhaal te begrijpen.

3. Linguïstische laag

Het verhaal van *La luna de Juan* is geschreven in de tegenwoordige tijd. De zinnen zijn eenvoudig en kort bevatten hoogstens één nevenschiktelijke bijzin. Dit en het gebruik van vooral eenvoudige woorden, maakt de tekst goed te begrijpen voor de doelgroep (en gemakkelijk te begrijpen voor kinderen vanaf zes jaar), ondanks de wat moeilijkere concepten.

De maan van Pim is geschreven in de verleden tijd. Soms wordt er een iets moeilijker woord gebruikt als "machteloos". Veel overeenkomsten met teksten voor lerende lezers, zoals weinig tekst in korte, eenvoudige zinnen. Bij prentenboeken is er wel meer ruimte voor meer abstracte onderwerpen, die echter wel weer heel concreet gebracht worden, zoals *La luna de Juan* gaat over verliezen van gezondheid, of zoals bij de Nederlandse vertaling over het verliezen van de ziel, maar de 'gezondheid' of 'ziel' worden concreet gemaakt door het te brengen als een tastbaar en zichtbaar object dat kan vallen, vastgehouden kan worden, enzovoorts. Op het gebied van de layout zijn er ook grote overeenkomsten tussen het prentenboek en lagere AVI's: de tekst wordt in kleine porties aangeboden en in een groot lettertype. Er is aardig wat plaats ingeruimd voor illustraties, die in het geval van het prentenboek wel strikt is gescheiden van de tekst: zo komt er bij dit type boek bijvoorbeeld geen enkele letter voor in de platen. Bij kinderen vanaf zes jaar, die zich meer gaan richten op de realiteit en fantasie minder vanzelfsprekend gaan vinden, zal de tekst misschien meer vragen oproepen. Het feit dat lerende lezers de tekst zelfstandig moeten kunnen begrijpen kan problemen opleveren bij zo'n filosofische tekst. Ook al kunnen de kinderen de tekst technisch wel aan, begripmatig kan het moeilijkheden opleveren. Bij de hogere AVI's heeft begrip echter een stuk aan belang gewonnen in vergelijking met de lagere AVI.

4. Paratekstuele laag

Materiaal: Er wordt geen rekening gehouden met de regel van de lagere AVI's dat elke zin op een nieuwe regel moet beginnen.

Orthografie: Gebruik van eenvoudige leestekens: alleen punt en komma, ook drie puntjes. Gebruik van hoofdletters en kleine letters.

Kaft: Opvallend: in tegenstelling tot leesboekjes wordt bij dit prentenboek juist de naam van de oorspronkelijke auteur op de kaft vermeld en niet de naam van de vertaler

Het boek is niet in hoofdstukken ingedeeld

Illustraties: Illustraties: deze volgen het verhaal op de voet en verduidelijken de tekst: zonder de tekst zouden de plaatjes een logisch beeldverhaal vormen: alle belangrijke momenten in het verhaal zijn uitgebeeld:

Inhoud volgens illustraties:

Plaat **1:** vader en zoon zitten samen voor hun huis bij de zee op een rots: het ziet er gezellig uit: alsof de vader een verhaal vertelt en de zoon tevreden glimlachend luistert; **2:** de vader vist bij het schijnsel van een lamp; **3:** de jongen ligt in bed en speelt bij het schijnsel van de maan met een clowntje; **4:** de boot hangt zijwaarts in een golf en er verdwijnt iets lichts in de golven, de vader grijpt ernaar vanuit zijn bootje; **5:** de vader beklimt met hangend hoofd en kromme rug de trap van zijn huis, de jongen ontvangt hem met verschrikt gezicht; **6:** de jongen ligt in zijn bed in het schijnsel van de maan; **7:** het is dag, de vader ligt met wit gezicht en gesloten ogen in bed, de jongen zit ernaast en kijkt bezorgd; **8:** Met betraande ogen kijkt de jongen naar de maan, deze kijkt terug; **9:** de maan staat boven een pijnboom met een muur eromheen, de jongen rent ernaartoe met een mand in zijn hand; **10:** de jongen zit in de top van de pijnboom en houdt de maan vast. Ze kijken blij; **11:** de jongen staat binnen de bemuring voor de pijnboom met de maan in een mand in zijn armen en kijkt naar een kruis bij zijn voeten; **12:** de jongen rent over puntige rotsen met de mand in zijn handen en kijkt naar beneden waar hoge golven klotsen; **13:** er is een donkergroene zee te zien met hoge golven en rotsen eromheen waarop de jongen staat met de maan. Erboven vliegen zeemeewuven; **14:** de jongen en de maan staan met bolle wangen onder aan de rotsen, aan de rand van de zee; **15:** de jongen en de maan zijn onder water en duiken naar beneden, waar een witte octopus in een grot zweeft; **16:** de maan straalt licht richting de octopus, welke zijn ogen beschermt met een tentakel, erboven zwemt de jongen weg met een wit licht in zijn handen; **17:** het is nog nacht, de jongen drijft in een mand en heeft tussen zijn handen een witte bol erboven zweeft de maan, de zee is kalm; **18:** De jongen loopt een trap op met het witte licht; **19:** de jongen staat aan het bed van zijn vader en overhandigt het witte licht; **20:** vader en zoon liggen op bed, de vader heeft kleur op zijn wangen en er straalt een licht vanuit zijn borst, beiden kijken tevreden; **21:** Vader en zoon zitten op een rots bij de zee op een rots: het ziet er gezellig uit: alsof de vader een verhaal vertelt en de zoon tevreden glimlachend luistert. Boven in een hoek van de plaat staat een glimlachende maan afgebeeld.

Lay-out: De stukjes tekst zijn vreemd geplaatst op de pagina: de ene keer helemaal bovenaan, de andere keer, helemaal onderaan of in het midden van de pagina. Meestal zijn er twee tekstblokken los van elkaar op de bladzijde geplaatst. Elk tekstblok correspondeert met een plaat. Soms is de bijpassende tekst naast de plaat geplaatst, soms op de eerstvolgende pagina. Voor een onge oefende lezer zou dit verwarrend kunnen werken.

Titel: Het is opvallend dat er is gekozen voor de vertaling van *Juan* als *Pim*, terwijl het Nederlandse equivalent voor Juan Jan is, wellicht om esthetische redenen.

In de Biblion-recensie wordt vermeld: "*Begeleiding van volwassenen verdient aanbeveling.*" (A. Smeulders-Veltman). De tekst is verwarrend geplaatst voor onge oefende lezer. M.b.t. technisch lezen: moeilijke woorden gebruikt, soms wat lange onoverzichtelijke zinnen, geen rekening gehouden met het plaatsen van de tekst met de begrijpelijkheid ervan. Begrip: abstracte begrippen, moeilijke woorden gebruikt. Het hele verhaal is moeilijk te begrijpen. Leesplezier: sfeer van het boek is donker, eenzaam, somber (de platen), het verhaal is soms eng en verdrietig, het loopt goed af. De schrijfstijl is enigszins poëtisch met woorden die de genoemde sfeer onder-

schrijven (“De wind ging nog steeds woedend tekeer en kreunde ronde de muren van het donkere, sombere kerkhof”). Sommige kinderen zal het aanspreken.

Conclusie: een volwassen lezer is nodig voor uitleg en om erover te praten.

5. Chronologische laag

Bij de vertaling schemert het kindbeeld van de vertaler door. De lezer wordt aan de hand genomen, onuitgelegde zaken worden uitgelegd, het verhaal wordt binnen het ‘gewone stramien’ van sprookjesverhalen voor kinderen gepast.

6. Intentionele laag

La luna de Juan betreft een prentenboek dat is bedoeld om voor te lezen. De prenten nemen uiteraard een belangrijke plaats in. Het doel lijkt op een beeldende en sfeervolle manier het behandelen van het thema van ziekte (verliezen van gezondheid) van een ouder en de angsten die daarbij horen voor een kind.

Het doel van de vertaling blijft het voorlezen van de tekst. Er is hierbij voornamelijk getracht een sfeer over te brengen in een voor de doelgroep herkenbare vorm en er is uiteraard aandacht besteed aan hoe de tekst klinkt.

BIJLAGE II Leesfase 1 : NUALIK, EL NIÑO DE ALASKA / ALIK DE JONGE ESKIMO

De oorspronkelijke titel van het werk is *Nualik, el niño de Alaska* [Nualik, de jongen uit Alaska]. Het verhaal is geschreven door Elisenda Santaularia, geïllustreerd door Isidre Mones en vertaald uit het Spaans door Rik van Dam. *Alik de jonge Eskimo* is onderdeel van de reeks *Kinderen van de hele wereld*, dit betreffen boeken voor lerende lezers over kinderen uit andere (oude) culturen. Andere uit deze reeks vertaalde delen verhalen over een Noord-Amerikaanse Indiaan en over een jongen uit een Afrikaans oerwoud. De Spaanse versie van *Alik de jonge Eskimo* is in 1980 uitgegeven door de in Barcelona (Catalonië, Spanje) gevestigde uitgeverij Pomaires, de Nederlandse versie is twee jaar later uitgegeven door Deltas, gevestigd te Harderwijk. In Spanje hoorde dit deel tot de serie *Niños de todos los países* [kinderen van alle landen]. Het Spaans is echter niet de taal van het oorspronkelijke boek. Santaularia schreef het verhaal over Nualik eerst in het Catalaans en vertaalde het vervolgens naar het Spaans. Dit is niet zo opmerkelijk, want in verband met het taalbeleid in Spanje waar naast het Spaans de officiële regiotalen, zoals het Catalaans, van de autonome provincies vaak intensief worden onderwezen op de scholen, bloeit er een markt voor kinderboeken in deze regiotalen. Niet alleen prentenboeken en boeken voor oudere lezers, maar ook boekjes om het lezen te leren komen ruim aan bod. Vooral binnen het Catalaans bestaat een uitgebreid aanbod aan kinderboeken. Binnen Spanje hebben Catalaanse kinderboeken de naam van goede kwaliteit te zijn en er worden dan ook regelmatig boeken uit het Catalaans naar het Spaans vertaald. Op deze manier zijn in de jaren '80 van de vorige eeuw heel wat delen van de Catalaanse reeks *Nens de tots els països* [Kinderen van alle landen] vertaald naar het Spaans.¹⁷

Alik is een jongen die behoort tot het volk van de Inuit. De jongen lijkt volgens de plaatjes ergens tussen de 6 en 9 jaar en is gekleed in de typische ‘Eskimo-kleding’ met bontranden langs de capuchon, laarzen en wanten,

¹⁷ DOMÍNGUEZ PÉREZ, M. *Las traducciones de literatura infantil y juvenil en el interior de la comunidad interliteraria específica española (1940-1980)*, Santiago de Compostela: USC, 2008.

bovendien woont hij in een iglo en is het baasje van sledehond *Ippie*. De naam van de jongen, die in de oorspronkelijke versie was vernoemd naar een voormalige Inuit-nederzetting in Groenland, *Nualik*, is in de vertaling vereenvoudigd tot *Alik*, vermoedelijk in verband met de AVI-richtlijnen. Ook de naam van Ippie is vernederlandst.

1. Inhoud

H1 : Het verhaal wordt ingeleid: Alik en zijn hond Ippie worden geïntroduceerd en de omgeving waar zij wonen.

H2 : Alik en Ippie gaan vissen en wanneer Alik al wat vissen gevangen heeft, komt er een beer opdagen.

H3 : Alik wordt boos op de beer, want deze eet van zijn net gevangen vissen. Alik wordt steeds bozer en geeft de beer een schop, waarop deze hem in het water gooit.

H4 : De hond Ippie eist van de beer dat hij Alik uit het water helpt, deze doet dit uiteindelijk en Alik is gered.

H5 : De beer heeft spijt van zijn daad en brengt Alik en zijn hond naar een ander land (door een fictieve tunnel), dat warmer en groener is.

H6 : De beer brengt fruit naar Alik en Ippie om het goed te maken. Ze eten het samen op.

H7 : Vervolgens laat de bruine beer zijn moeder zien, maar Ippie wil weer terug naar zijn eigen land en ze gaan weg. Daar aangekomen gaat Alik verder met vissen.

Epiloog : Een kort informatief stukje over Eskimo's en waar en hoe zij nu leven.

2. Structurele laag

Alik de Eskimo is een goed te volgen en chronologisch opgebouwd verhaal met weinig sprongen in de tijd (zie 'inhoud'): Alik is thuis met zijn hond Ippie, hij gaat vissen en krijgt ruzie met een beer die zijn vis steelt. De beer gooit Alik uiteindelijk in het water, maar vist hem even later ook weer op. Om het goed te maken nodigt de beer Alik en zijn hond uit naar zijn land. Ze krijgen fruit en ontmoeten 'mama beer'. Alik en zijn hond gaan weer naar hun eigen land en terug naar de bijt waar ze eerder die dag hadden gevist. Ze gaan weer verder met vissen. De opeenvolging van handelingen en de plaats van handeling zijn heel goed te volgen voor een kind van zes á zeven jaar. Bovendien is het verhaal overzichtelijk ingedeeld in hoofdstukken. Elk hoofdstuk beslaat één pagina en beschrijft meestal één of twee belangrijke handelingen. In hoofdstuk 3 wordt Alik bijvoorbeeld boos en gooit de beer hem in het water, of hoofdstuk 6: de beer brengt fruit en ze eten het op. De structuur van het verhaal wordt nog verder voor de lezer verhelderd door elk hoofdstuk een titel te geven met een sleutelwoord uit dat hoofdstuk, bijvoorbeeld in het hoofdstuk *een beer* wordt de beer geïntroduceerd. De hoofdstukken zijn verder niet genummerd, maar de pagina's wel.

Alik de jonge Eskimo is geschreven op leeservaringschaal C: als een eenduidig, concreet verhaal dat is verteld in korte verhaaleenheden. De personages zijn flat characters en de illustraties zijn niet perse nodig om de tekst te kunnen begrijpen.

3. Linguïstische laag

Daar is geen ijs.

Daar ligt geen sneeuw.

Daar is veel groen.

Daar zijn bloemen.

(p. 10 Alik, de jonge Eskimo)

De auteur werkt vaak met herhalingen van woorden of zinsstructuren, zoals "Alik is boos, heel boos." (p. 6), of "Af, Ippie! Af!" (p. 2) en bijvoorbeeld "Die is lang, heel lang." (p. 10). Bovendien beginnen vaak meerdere zinnen achter elkaar met een zelfstandig naamwoord, vaak ook nog hetzelfde woord. "Ippie blaft. Hij heeft er genoeg van. Hij wil weer terug. Hij wil naar het land van sneeuw en ijs." Deze herhaling van woorden en zinsstructuren werkt zeer functioneel en staat in dienst van het technische lezen in leesfase 2 van Chall: de herhalingen geven oefening en helpen bovendien mee aan het begrip van de tekst. Op esthetisch niveau geven de vele herhalingen een houterig effect aan de tekst.

Hoewel het de tekst op woordniveau goed te lezen is, wordt de leesbaarheid op macroniveau moeilijker. Dit heeft vooral ermee te maken dat de zinnen vooral goed werken als losse, afgeronde eenheden. Ze sluiten echter vaak niet goed op elkaar aan, waardoor de aandacht moeilijk bij het verhaal is te houden. Dit effect wordt versterkt door de uitlijning in het centrum, waardoor het begin van de volgende zin niet gemakkelijk te vinden is. Er worden bovendien nauwelijks verbindingswoorden gebruikt: "Alik kijkt om zich heen. Hij ziet zijn hond niet meer. Hij ziet wel een ander dier. Het gromt. Het is een jonge beer. De beer loopt naar de vissen." had met een paar verbindingswoorden op de juiste plaatsen zoals "en" of "maar" de tekst niet iets spannender en natuurlijker kunnen laten verlopen. Het boek lijkt duidelijk een leesgereedschap en komt hierdoor nauwelijks toe aan andere leesfuncties, afgezien van de informatieve leesfunctie: door het realistische karakter zou het boek gebruikt kunnen worden voor spreekbeurten of werkstukjes hoewel dit duidelijk niet de hoofdfunctie is.

Het register dat in de tekst wordt gebruikt is informeel, hoewel het ook niet altijd gewone spreektaal is. Er is wel geprobeerd de zaken in gewone bewoordingen weer te geven, die te begrijpen zijn voor de doelgroep en worden nieuwe woorden als *iglo* (p. 2) of *bijt* (p. 4) bovendien in de tekst uitgelegd. Zo wordt bijvoorbeeld op pagina 10 'snappen' gebruikt en niet 'begrijpen'. Aan de andere kant wordt 'wuiven' gebruikt en niet het meer gebruikelijke 'zwaaien', wat natuurlijk moeilijker te lezen is door de rij van wel vier klinkers. Zo wordt er in boekje voor lerende lezers vaak een onnatuurlijke taal gebezigd ten gunste van de technische leesbaarheid van de tekst en het 'juiste' leesniveau. Dit heeft echter natuurlijk niets te maken met een prettige leesbaarheid op andere niveaus, die een verhaal een plezier maken om te lezen.

Misschien heeft dit er ook mee te maken dat begin jaren '80 het schrijven (en zeker het vertalen) voor lerende lezers nog in de kinderschoenen stond en de schrijvers/vertalers nog niet genoeg ervaring hadden om een tekst op de drie hoofdgebieden 'techniek', 'begrip' en 'plezier' helemaal aantrekkelijk te maken. Soms leidt dit tot zeer onnatuurlijke woordkeuzen, zoals op pagina 4: "Alik legt zijn lijn in". De zin is op technisch en semantisch niveau correct: het gaat immers om een vislijn (geen hengel) die Alik in de bijt hangt, in de hoop dat een vis zal bijten. Maar de woorden zijn zo ongelukkig gekozen dat een kind de zin nooit gelijk zal begrijpen en ook niet in het dagelijks leven toe zal kunnen passen. Gelukkig vangt het bijbehorende plaatje het probleem gedeeltelijk op. Een duidelijkere vertaling zou bijvoorbeeld zijn: "Alik hangt de vislijn in de bijt".

4. Paratekstuele laag

Illustraties: De plaatjes ondersteunen het begrip van de tekst: de tekeningen zijn zo overzichtelijk en herkenbaar dat kinderen het verhaal gelijk in de omgeving kunnen plaatsen. Door het herkenbare uiterlijk van Alik begrijpen de kinderen bijvoorbeeld gelijk dat het om een Eskimo gaat en eventuele nieuwe moeilijke woorden

zijn, naast dat ze worden uitgelegd in de tekst, afgebeeld op de plaatjes. Bijvoorbeeld *iglo* en *bijt*. De plaatjes volgen het verhaal en geven de kernegebeurtenissen ervan weer, zodat alleen al met het bekijken ervan de grote lijn al te volgen is. Alleen de epiloog met de algemene informatie over Eskimo's heeft geen plaat.

Het boekje bevat duidelijke waterverftekeningen in zachte pasteltinten die elk een pagina beslaan. De tekeningen zijn zo simpel, rond, zacht en vrolijk dat ze erg kinderlijk aandoen voor zesjarigen en ouder, het boekje ziet er daardoor meer uit als een prentenboek met een doelgroep van kleuters.

Kaft: De voorkant wordt grotendeels in beslag genomen door een afbeelding van een gebeurtenis uit het verhaal met alle hoofdrolspelers lachend aanwezig. Erboven staat in grote duidelijke vetgedrukte letters *Alik* en de rest van de titel *de jonge Eskimo* in kleinere letters eronder. Linksboven de naam van de reeks en rechtsboven een blokje met nogmaals de naam van de reeks met daaronder de leeftijdscategorie (*6-7 jaar*) en het leesniveau (3).

De achterzijde van de kaft bevat een korte samenvatting van de tekst in een voor de lerende lezers leesbare taal. Eronder staat cursief gedrukt een tekstje gericht aan de ouders, docenten of andere bemiddelaars met een uitleg over het doel van de serie en er wordt aangegeven voor welke doelgroep de reeks is het bestemd. Vervolgens staan de drie in de reeks verschenen boekjes vermeld met het bijbehorende AVI niveau en leesindex.

Lay-out: Elk hoofdstuk beslaat precies een pagina, maximaal twintig zinnen (exclusief de titel) en één á twee alinea's. Op elke linkerbladzijde staat de tekst van een hoofdstuk gedrukt en op de rechterpagina een plaat met een belangrijke gebeurtenis of actie uit het hoofdstuk. De bladspiegel is wat onrustig door de in het midden uitgelijnde zinnen. Bovendien vergemakkelijkt het niet het lezen, omdat het kind moet zoeken naar het begin van de zin en ook niet onder elkaar staande woorden met elkaar kan vergelijken. De zinnen zijn kort (één tot maximaal negen woorden, overwegend 4 woorden per zin) en in het centrum uitgelijnd. De tekst staat in een zeer groot, duidelijk lettertype (lettertype Arial) gedrukt en bevat hoofdletters en eenvoudige leestekens: uitroepetekens, vraagtekens, komma's en punten. Het valt op dat bijna alle gebruikte letters gevormd zijn op de wijze die in het huidige schrijf- en

Figuur 5 - Letterkaart 4 van schrijfmethode *Schrijven leer je zo!* Reed-Business 2006 (bron: www.producten.reedbusiness.nl)

leesonderwijs wordt gebruikt (zie figuur), behalve de kleine letter a. Deze heeft niet de vorm van een cirkel met stokje zoals op de letterkaart is te zien, maar is gevormd als een 'typische' gedrukte letter: a.

5. Chronologische laag

Gedurende de jaren zeventig, tachtig werden vraagtekens gezet bij de ideeën over opvoeding van de voorgaande twintig jaar.

Er werd getwijfeld aan:

- *zijn de bestaande normen en waarden altijd de beste?*
- *wie heeft de zeggenschap over die normen en waarden? wie hebben er iets over te zeggen hoe dat pakket normen en waarden is samengesteld?*
- *is het niet beter om kinderen zelf te laten nadenken en verantwoordelijkheid te nemen ipv hen de regels klakkeloos te laten imiteren van de ouderen? (M. Kroneman: 2007)*

Er werd in deze tijd meer naar buiten gekeken en het werd belangrijk geacht de blik te verruimen. Het werd belangrijk gevonden kinderen kennis te laten maken met andere volkeren en culturen. Dit hebben de zenders van dit boek gedaan, maar wel op een hele romantische, beschermende manier: niet de grijze steden waar de Inuït nu wonen worden getoond, maar de jongen in traditionele kleding en met alle andere clichékenmerken van een Eskimo (iglo, sledehond, harpoen, bontkraag) en iedereen is aardig en goed. Ook de plaatjes zijn zacht en blij, tegen het zoetsappige aan (de in zachte pasteltinten geschilderde tekeningen worden overwegend beheerst door ronde gezichten en wollige vachtjes. De beer lijkt meer op een teddybeer dan een grizzly, Alik lacht op elk plaatje en Ippie springt vrolijk in 't rond met z'n tong uit zijn bek). Het valt ook op dat de ouders en andere autoriteiten nauwelijks aanwezig zijn in het verhaal en dat het kind en de hond zich zeer onafhankelijk en zeker opstellen. De toon van het verhaal is overwegend blij en 'niet te eng'.

Verder uit de tijdsgeest zich in ouderwetse bewoordingen: "blijf eraf, lelijk dier", wat tegenwoordig zou kunnen worden vertaald als: "blijf eraf, gemeen dier"/"blijf eraf, rotdier", of "En vlug wat!". Tegenwoordig zou in dit geval eerder worden gekozen voor "schiet op".

6. Intentionele laag

Het doel van de auteur/vertaler lijkt tweeledig. Dit komt duidelijk naar voren in het volgende tekstje dat achter op de kaft staat gedrukt:

Dit deel uit de serie "Kinderen van de hele wereld" is bestemd voor hen die enige maanden leesonderwijs hebben gehad. Elk boekje bevat een verhaal over een jongen of een meisje ergens op onze aarde. Zo komt de jonge lezer te weten hoe kinderen in andere landen leven.

Enerzijds is het doel duidelijk didactisch, anderzijds is het informatief. Het didactische doel blijkt uit verschillende zaken. Naast de voorgaande tekst geeft de aanduiding op de kaft "6-7 jaar leesniveau 3" aan dat het gaat om een boekje om het lezen te leren. Zelfs de leesindex van de AVI wordt aangegeven: "leesniveau A.V.I. 3; leesindex A: 109". De hele structuur, woordgebruik en lay-out van de tekst wijzen ook op aanpassingen voor lerende lezers (zie de andere lagen) en zoals al hiervoor bleek, is het boek uitgegeven binnen een reeks voor lerende lezers.

De informatieve functie komt ook duidelijk naar voren, maar in de wijze waarop deze functie is vormgegeven proef je dat deze niet geheel zuiver informatief bedoeld is. In de manier waarop de tekst en de reeks wordt gepresenteerd is een opvoedkundige toon te vinden, die overeen komt met het kindbeeld en de ideeën over opvoeding in die tijd (zie chronologische laag). De titel van de reeks luidt dan ook "kinderen van de hele wereld".

BIJLAGE III Leesfase 2: LA RATITA PRESUMIDA / HET VERWAANDE MUISJE

La ratita presumida vs. Het verwaande muisje

De titel van het oorspronkelijke verhaal is *La ratita presumida* [het verwaande ratje]. Het betreft een adaptatie van een oude Spaanse orale volksvertelling, zodoende wordt er geen auteur vermeld. Het boek maakt onderdeel uit van een reeks boekjes van uitgeverij Multilibro S.A. te Barcelona, genaamd 'Cuentos Clásicos' [klassieke vertellingen]. Deze serie bevat sprookjes, fabels, volksverhalen en andere klassiekers uit de kinderliteratuur en is gericht aan jonge lezers. Alle delen zijn geïllustreerd door Agustí Asensio en daar alle verhalen orale vertellingen zijn of oorspronkelijk in andere talen geschreven, zijn de meeste delen bewerkt door Eduard José. Dit laatste geldt overigens waarschijnlijk niet voor *La ratita presumida*, want hoewel het wel een geadapteerde versie betreft, staat er geen auteur of bewerker op het boek vermeld.

La ratita presumida

De door mij gebruikte Spaanse editie is een eerste druk, uitgekomen in het jaar 1988. Ik heb geen sporen kunnen vinden van latere edities en het boek is niet meer nieuw verkrijgbaar, het lijkt erop dat het boek maar één keer is uitgegeven. Blijkbaar is het boek niet bijster succesvol gebleken in eigen land hoewel, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de serie waar *Nualik, el niño de Alaska* toe behoort, deze reeks wel is opgenomen in de catalogi van een groot aantal nationale bibliotheken en bovendien tweedehands relatief eenvoudig te verkrijgen is.

Het verwaande muisje

De Nederlandse editie is in 1988 uitgekomen onder de titel "*Het verwaande muisje*" bij uitgeverij De Ruiter te Gorinchem. De uitgeverij bestaat niet meer. Het boekje behoort tot de serie "Oude sprookjes opnieuw verteld". De serie is in vier reeksen gepubliceerd en dit verhaal behoort tot de tweede reeks. De boeken zijn niet opnieuw gedrukt. De serie "Oude sprookjes opnieuw verteld" brengt de sprookjes en andere vertellingen van de serie "Cuentos Clásicos" in het Nederlands uit. De boekjes hebben allen een AVI-niveau toegekend gekregen en de doelgroep bestaat dan ook uit kinderen die leren lezen. Alle delen zijn vertaald door Jennine Staring en hebben de illustraties van Augustí Asensio behouden. Op websites en bij boekhandels voor gebruikte boeken circuleren er altijd wel een aantal exemplaren van de serie, ook binnen verschillende bibliotheken zijn ze nog te vinden en op leeslijsten van basisscholen.

Het verhaal en de personages

Het verhaal van *La ratita presumida* betreft een oude Spaanse fabel die de illustrator heeft bewerkt voor dit boek. Het verhaal speelt zich af in een fictief dorpje dat niet nader wordt omschreven, de omgeving speelt dan ook geen grote rol. De personages zijn allen dieren met een paar dierlijke maar vooral ook menselijke eigenschappen (als voorbeeld: de leeuw brult wel als een leeuw, maar praat, loopt rechtop, wordt verliefd en is gekleed in een mooi pak). De onbetwiste hoofdpersoon van het verhaal is *La ratita presumida*, oftewel het verwaande ratje. Zij is een mooie, nette, alleenstaande jongedamesrat, enigszins zelfingenomen en ijdel, die op zoek is naar een geschikte man. In de Nederlandse versie is zij overigens een muisje. Vervolgens is er een rij aanbidders die stuk voor stuk even aan bod komen: de muis, heel aardig en saai; de leeuw, rondborstig en enigszins bruut; de aap, fijngevoelig en een beetje raar; de pad, welopgevoed en lelijk en natuurlijk de kat met zijn mooie praatjes en slechte bedoelingen. Het laatste personage is Don Braulio (mijnheer Knoop), de baas van de furniturezaak, die het ratje het rode lint verkoopt.

1. inhoud

Een net en ijverig ratje/muisje woont alleen en op een dag vindt ze een munt. Ze besluit naar een furniturewinkel te gaan en in de winkel koopt ze een fraai rood lint. Thuis kleed ze zich mooi aan, versiert haar staart en haar met het lint en gaat voor haar huisje mooi zitten wezen en wachten tot er zich een aanbidder aandient. Al snel wordt ze benadert door een aardige muizenman. Zij vindt zijn antwoord maar saai op haar vraag wat hij elke avond zou doen wanneer hij thuis zou komen uit zijn werk. De muis druipt af en vervolgens komt er een stoere leeuw opdagen, ook hem legt ze haar vraag voor maar zijn antwoord schrikt haar af. Zo volgen nog een aap (die de meubels stuk zou maken), een nette pad (die vals zingt) en uiteindelijk een gladde kat. Het ratje wordt dolverliefd op zijn mooie praatjes en ze wil de volgende dag al met hem trouwen. De dag erna is de trouwerij waar de hele stoet afgewezen aanbidders het gelukkige bruidspaar op komt zoeken. Wanneer het getrouwde paartje thuiskomt begint het verwaande ratje alvast haar lijst met eisen op te noemen aan haar kersverse man. Ze is nog maar net klaar als hij haar op zijn beurt probeert op te eten. Ze wordt echter gered door de aardige muizenman. De kat rent weg om nooit meer terug te keren en het verwaande ratje heeft haar les geleerd en is niet meer verwaand. De muis en zij trouwen.

2. structurele laag

La ratita presumida

Het Spaanse origineel bevat 27 ongenummerde pagina's, waarvan de tekst van het verhaal 15 bladzijden beslaat. Aan de binnenkant van de kaft staan de informatie en copyright van het boek vermeld. Dan volgt het titelblad met de vermelding dat het een volksvertelling betreft, de titel, illustrator (die overigens ook de Spaanse bewerking heeft verzorgd maar dit wordt nergens vermeld), een gekleurde tekening van de hoofdpersoon, de naam van de reeks en de uitgever. Een bladzijde verder vangt direct het verhaal aan. Verder is er niets toegevoegd.

Het boek heeft geen hoofdstukindeling, maar elke gebeurtenis wordt op één en soms op twee pagina's weergegeven en is altijd zichtbaar in één oogopslag. Zo wordt bijvoorbeeld aan de ontmoetingsrituelen met de verschillende aanbidders telkens één bladzijde gewijd. Bovendien wordt elke bladzijde vergezeld van ten minste één paginagrote illustratie. De indeling van het boek oogt helder en overzichtelijk voor de doelgroep van lerende lezers, ondanks het ontbreken van paginanummers en een hoofdstukindeling.

Het verwaande muisje

Bij de Nederlandse vertaling zijn de pagina's wel genummerd, maar ook hier ontbreekt een hoofdstukindeling. Echter, net als bij het Spaanse origineel leest elke pagina als een apart hoofdstuk. Wanneer het boek wordt geopend zijn aan de binnenkant van de kaft direct de gegevens en de copyright van het boek zichtbaar met bovenaan een vermelding van het AVI-niveau. Daarop volgt het titelblad met de naam van de reeks, de titel, de naam van de vertaalster en de illustrator, dezelfde illustratie als het origineel en de naam van de uitgever. Op het volgende blad beginnen de 27 pagina's van het verhaal. Kortom, de Nederlandse vertaling is vrijwel op dezelfde wijze ingedeeld als het originele boek.

Leeservaringsniveau

Hoewel het oorspronkelijke verhaal en de Nederlandse versie op sommige punten best van elkaar kunnen verschillen (in het Nederlandse boek wordt ook niet van een vertaling, maar van een navertelling gesproken) komen ze qua structuur met elkaar overeen. Alle handelingen en gebeurtenissen worden uitgelegd, er blijven weinig gaten in het verhaal onopgevuld. De omgeving komt hierbij nauwelijks aan bod, in de illustraties doen de huizen en tuintjes enigszins Spaans aan, maar de doelgroep zal dit waarschijnlijk niet opvallen. Er is bij de beschrijvingen niet alleen plaats voor acties, maar vooral ook voor gesprekken waar gedachten uit blijken, overwegingen van de verteller en gevoelens. De Nederlandse versie is echter iets meer 'to the point' dan het origineel, zo besluit het muisje gelijk al met haar munt naar de furnituurzaak te gaan, terwijl het ratje in de Spaanse versie eerst allerlei mogelijkheden (het kopen van een taart of een jurk) overweegt voor ze op dit idee komt. Er worden bij beide versies verschillende tijdsprongen gemaakt: van een dag, van "een tijdje", of "al snel", maar elke tijdsprong wordt concreet benoemd en er is maar één verhaallijn. Er wordt niet veel aan de fantasie overgelaten en regelmatig neemt de verteller de lezer bij de hand: "El gato, como habréis comprendido, tenía malas intenciones para con la ratita, puesto que de todos es sabido que no hay mejor manjar para un felino que un jugoso roedor." (p. 17) [de kat, zoals jullie zullen hebben begrepen, had slechte bedoelingen met het ratje, want iedereen weet dat er geen beter feestmaal voor een katachtige bestaat dan een sappig knaagdier], of zoals in de Nederlandse versie:

"Maar hij was niet zo vrolijk omdat hij mocht trouwen. Nee. Hij was zo vrolijk omdat hij een gemeen plannetje had. Want katten houden nu eenmaal heel erg veel van lekkere muisjes!". Ook de moraal, de les aan het einde van het verhaal, wordt specifiek benoemd

Kortom, de opbouw is helder en wellicht goed te volgen voor de beoogde doelgroep, het werkt het leesbegrip in de hand en helpt de jonge lezer om zich te kunnen concentreren op de technische aspecten van de tekst. De gebeurtenissen volgen elkaar logischerwijs op voor de doelgroep, volgens kinderlogica weliswaar (elke aanbieder vraagt het ratje bij de eerste ontmoeting direct ten huwelijk en vervolgens besluit zij terplekke de volgende dag met één ervan te trouwen, organisatie voor het feest is niet nodig, enzovoorts).

Het leeservaringsniveau is E.

3. **linguïstische laag**

Het taalgebruik van *La ratita presumida* is overwegend informeel en nergens afwijkend van het standaard-Spaans. Het verhaal is doorspekt met korte dialogen, gedachten van de personages, vooruitverwijzingen en uitleg van de auctoriale verteller. Er worden binnen de standaardtaal verschillende registers gebruikt: zo praten de muis, de leeuw en de aap 'gewoon' informeel, de pad spreekt zeer keurig en de kat ronduit poëtisch. Het woordgebruik is zeer divers: er worden verschillende (vaak grappig bedoelde) synoniemen gebruikt, zo wordt de kat onder andere "el gato" [kat], "pérfido felino" [verraderlijke katachtige] en "minino" [een informeel woord voor kat] genoemd.

De zinnen zijn kort voor Spaanse begrippen, maar kunnen naast de hoofdzin toch nog twee (korte) bijzinnen bevatten en bijna 30 woorden tellen. Voor Spaanse kinderen zal het toch nog goed te volgen zijn, ook omdat het vaak nevenschikte bijzinnen betreft.

In het Spaanse verhaal worden veel synoniemen gebruikt, zo kunnen de lezers hun woordenschat uitbreiden. Het Nederlandse verhaal biedt voor de doelgroep geen nieuwe woorden aan: elk woord dat wordt gebruikt zou een kind van vier of vijf jaar al moeten kunnen begrijpen. Er komen nauwelijks tot geen realia voor in de tekst. Leestechisch gezien komen er sporadisch langere woorden als "zandkorreltje" of "muizenliedje" voor en enkele iets moeilijkere foneem-grafeemkoppelingen als "leeuw" of "stopcontact", ook "muizenliedje" zou eventueel moeilijkheden op kunnen leveren omdat het een wat minder voor de hand liggend woord is. De zinnen zijn afwisselend kort of wat langer, meer dan 12 woorden is een uitzondering. Bijzinnen komen voor, maar meestal is ervoor gekozen om de zin af te breken: "Opeens begreep het muisje alles. Ze gilte het uit van schrik" of "Zie je wel. Ik dacht het al. Die kat was niet veel goeds van plan." Het AVI-niveau is 6, een leesniveau voor de iets gevorderde lezers uit groep 5. Soms worden de lezertjes geholpen met een streepje die de twee delen van een samengesteld woord van elkaar scheidt. Dit is niet overal gedaan, maar alleen bij plaatsen waar de auteur waarschijnlijk dacht dat de lezers problemen zouden kunnen ondervinden, zoals bij "stop-contact" en "kraal-oogjes". Bijvoorbeeld "vuurpijl" of "muizenhuis" zijn gewoon aan elkaar geschreven.

Over het leesplezier binnen de linguïstische laag valt te zeggen dat er duidelijk geprobeerd is de taal aantrekkelijk te maken voor de doelgroep: het verhaal is vlot geschreven, de taal informeel, redelijk eigentijds en afgestemd op de doelgroep met uitroepen als "ben je gek geworden!" of "Nou, dat weet ik nog niet hoor". Het valt niet op dat de tekst een vertaling betreft: het functioneert als een origineel.

4. **paratekstuele laag**

La ratita presumida

materiaal

Bij de vorm van beide boeken is gedacht aan de lerende lezer: het kleine (ongeveer 20x20 cm) en bijna vierkante formaat is handzaam voor een kind. Bovendien ogen de boeken dun, een detail dat naast de relatief kleine teksteenheden eraan bijdraagt dat de lerende lezer niet ontmoedigd hoeft te raken van de hoeveelheid te lezen tekst. De kaft is hard, glanzend en kleurrijk. Het papier van de Spaanse versie voelt stevig aan, glanst niet en is

wit. De letters steken goed af tegen de witte achtergrond, soms zijn ze echter geplaatst in een rustig gedeelte van de prent, zodat de letters door de gekleurde achtergrond minder goed leesbaar zijn.

kaft

De kaft van beide versies wordt gesierd door een vrolijk gekleurde plaat van de hoofdpersoon die haar trap veegt op het moment dat ze de gouden munt in het oog krijgt. Dit is een bekende scene uit het voor het Spaanse publiek bekende fabel. Achter de oren van het knaagdiertje staan bij de Spaanse versie in een grote witte ellips de titel in grote vetgedrukte letters, erboven staat vermeld dat het een 'cuento popular' [volksvertelling] betreft, op de plaats waar bij andere boekjes uit deze serie de naam van de oorspronkelijke auteur vermeld staat. Onderin de ellips staat in kleine letters de naam van de illustrator. Verder is alleen beneden in een hoek van de plaat, slecht leesbaar, de naam van de uitgever vermeld en in de andere hoek "colección Cuentos Clásicos" [reeks Klassieke Vertellingen].

Achterop het boek staat een gekleurde tekening van een verwaand uitzierende rattin met erboven een aanprijzing van de reeks voor de volwassen bemiddelaars, waarin de hoge kwaliteit van de serie wordt benadrukt: de beste klassiekers zijn voor de boeken gebruikt en door "gerenommeerde specialisten van de kinderliteratuur" en "de beste illustratoren van Spanje" op papier gezet. Op de zijkant van de kaft staat een half figuurtje en een nummer (3), dat aangeeft dat dit het derde deel uit de reeks betreft.

Over het algemeen geeft de kaft een overzichtelijke, duidelijke en vrolijke indruk.

Illustraties

Op elke pagina van het verhaal is een prent te vinden, verder is ook voor en achter op de kaft en op het titelblad een plaatje te zien. De prenten beslaan meestal één of twee bladzijden. Ze lijken met potlood getekend en met waterverf ingeschilderd. De kleuren zijn helder en vrolijk en zullen de doelgroep waarschijnlijk wel aanspreken, de figuren zijn 'dynamisch' en zien er grappig en wat karikaturaal uit: als stripfiguren. Elk (dierlijke) personage wordt getekend met kleding aan en expressieve (menselijke) houdingen en gelaatsuitdrukkingen, maar ook met de typische eigenschappen van elk dier, zoals muizentandjes, snorharen en staarten. De sfeer van de plaatjes is overwegend vrolijk en er is geprobeerd humor in te verwerken. De illustraties geven als het ware een samenvatting van het verhaal: ze beelden van elke teksteenheid het sleutelmoment uit: het moment dat het ratje de munt op de trap vindt, het moment dat Don Braulio het rode lint laat zien, de afwijzing van de muis, de brul van de leeuw, enzovoorts.

De plaatjes zijn duidelijk bedoeld om het leesplezier te vergroten; ze zijn aantrekkelijk voor de doelgroep en kunnen aanzetten om het hele verhaal daadwerkelijk te lezen. Voor het leesbegrip kunnen de illustraties van nut zijn omdat ze een zekere structuur geven voor de lezer: een samenvatting van het verhaal in een oogopslag.

Lay-out

Allereerst worden in de tekst allerlei soorten leestekens gebruikt die gebruikelijk zijn voor Spaanse teksten, zoals punten, komma's, uitroep- en vraagtekens, omgekeerde vraag- en uitroepetekens.

De tekst is gedrukt in blokken of teksteenheden van 6 tot 22 (één bladzijde vol) regels. Dialogen en uitroepen beginnen op een nieuwe regel en worden aangegeven met gedachtestreepjes, verder loopt de tekst gewoon door. De bladspiegel is over het algemeen min of meer rustig en overzichtelijk, maar het komt voor dat de tekst in de levendige platen is geplaatst, wat de leesbaarheid niet ten goede komt.

Het lettertype is *Times New Roman* : dit lettertype bestaat uit ‘typische’ drukletters, waarvan vooral de **g** en de **a** afwijken van de moderne geschreven letters zoals die tegenwoordig op de basisscholen worden geleerd. Er zijn verder geen moeilijkheidsgraden ingebouwd zoals gekleurde, cursief of vet gedrukte letters, al dan niet in wisselende afmetingen of vormen.

Het verwaande muisje

materiaal

De beide versies lijken sterk op elkaar, maar bij de Nederlandse versie is iets glanzender papier gebruikt, zodat er nog iets meer contrast ontstaat tussen de letters en de ondergrond. Dit gegeven draagt bij aan de technische leesbaarheid van de tekst.

Kaft

De kaft van de Nederlandse versie oogt iets eenvoudiger dan het Spaanse origineel, op de voorkant worden noch de uitgever, noch de naam van de collectie, noch de illustrator vermeld, zoals bij het oorspronkelijke boek. Alleen de titel van het boek staat in duidelijke, vetgedrukte letters gedrukt. Op de achterzijde is ook geen aanprijzing te vinden van de reeks, maar wel een vermelding van de naam van de serie “Oude sprookjes opnieuw verteld”, afbeeldingen van de zes delen van de tweede reeks van deze serie, de uitgeverij en het bestelnummer van de reeks.

Illustraties

De originele illustraties zijn gebruikt. Aan de illustratie van de brullende leeuw is nog een vetgedrukt “GGGG-GRR..” toegevoegd.

Lay-out

Naast de eenvoudige leestekens (punt, komma, uitroepetekens en vraagtekens) die ook in lagere AVI’s zijn te vinden, wordt een enkele keer een accent aigu gebruikt (“kwáák”), of een apostrof (“zo’n”). De dialogen en monologen worden tussen aanhalingstekens gezet. In de Spaanse versie werden de dialogen nog begonnen op een nieuwe regel, maar hier niet. Er zijn meer punten aan de lay-out die de bladspiegel rustiger, maar de tekst minder leesvriendelijk maken. Zo is ervoor gekozen geen spaties tussen de alinea’s te laten en ook geen inspringing te gebruiken aan het begin van een alinea, zoals bij het origineel, verder is de afstand tussen de regels en tussen de letters kleiner. Hoewel dit vreemde keuzes lijken voor een AVI-boek, zal het waarschijnlijk te wijten zijn aan het ruimtegebrek veroorzaakt door een langere Nederlandse tekst dan de Spaanse versie (iets dat heel normaal is bij een Spaans-Nederlandse vertaling, in het Nederlands zijn meestal meer woorden nodig om hetzelfde te zeggen in het Spaans, zie Linn & Slager 2007).

5. chronologische laag

La ratita presumida: De kleding van de personages op de prenten stamt zo uit de jaren zeventig, tachtig, maar de uitstraling van de prenten blijft door het stripachtige karakter modern en omdat het een soort sprookje betreft zullen de ouderwetse elementen waarschijnlijk niet opvallen bij de lezers. De taal van de Spaanse doet nog steeds modern aan. Hoewel, in zijn ijver om een grappig verhaal te schrijven vergelijkt de auteur de aap die zich al krabbelend ondersteboven aan een tak slingert met iemand die “el mal de San Vito” heeft: oftewel de ziekte van Huntington. Dit is een ernstige neurologische aandoening die de hersenen aantast waardoor de patiënten onwillekeurige bewegingen maken en uiteindelijk aan deze ziekte sterven. Tegenwoordig wordt zo’n vergelijking als niet verantwoord gezien. In de Nederlandse vertaling is deze vergelijking overigens d.m.v. gesubstitueerd door iets onschuldigers als “vlooien”.

Bij *Het verwaande muisje* komen hier en daar wat ouderwetse elementen voor in het verhaal, maar deze vallen nauwelijks op in de context van een sprookje. Het is eerder het moderne element, het stopcontact, dat uit de toon valt, de gouden munt, de traditionele man-vrouw verhoudingen enz. voldoen precies aan het beeld van een sprookjesverhaal.

6. intentionele laag

Achter op het boek van *La ratta presumida* vermeldt de uitgever:

“Los tomos de esta colección ofrecen los mejores Cuentos Clásicos que la tradición ha conservado narrados para los niños de hoy con toda su pureza original. Una obra encomendada a prestigiosos especialistas de la narrativa infantil y a los mejores ilustradores españoles, internacionalmente conocidos y apreciados. La colección <<Cuentos Clásicos>> no es una obra pasajera; es una colección de libros destinada a ocupar un lugar permanente en la biblioteca familiar. Su calidad garantiza su vigencia.”

[De delen van deze reeks bieden de mooiste Klassieke Vertellingen die door overlevering bewaard zijn gebleven, verteld in al hun oorspronkelijke puurheid aan de kinderen van nu. Een werk dat is toevertrouwd aan toonaangevende specialisten van de kinderliteratuur en aan de beste internationaal bekende en gewaardeerde Spaanse illustratoren. De collectie *Klassieke Vertellingen* is tijdloos; het is een verzameling boeken die is bedoeld om een vaste plaats in de thuisbibliotheek in te nemen. De kwaliteit ervan staat garant voor de geldigheid.]

In deze flaptekst wordt het doel van de reeks uitgelegd, d.w.z. : de klassiekers op het gebied van kinderliteratuur vormen naar een modern kinderpúblic, verder wordt in mooie woorden gezegd dat er is getracht om de verhalen eenvoudig te houden (“in al hun oorspronkelijke puurheid”) en het streven naar kwaliteit wordt op verschillende manieren benadrukt. De delen zijn geschreven voor gewone consumenten (de informele sfeer), niet voor het gebruik door professionals. Het doel van het sprookje is opvoedkundig, het heeft zoals alle sprookjes een duidelijk moraal, de intentie van de schrijver van deze Spaanse navertelling lijkt vooral het bieden van ontspanning op een opvoedkundig en esthetisch verantwoorde manier. Of er ook een didactisch doel is m.b.t. de leesvaardigheid is niet met zekerheid te zeggen, het geheel lijkt meer toegespitst op voorlezen dan op leren lezen. Aan de andere kant bevat het boek ook weer best leesvriendelijke elementen voor de wat jongere lezer.

Het verwaande muisje: In de Nederlandse vertaling positioneert zich duidelijk als een tekst voor lerende lezers, alleen al door de vermelding van het AVI niveau. Bovendien kan het ook een ontspannende en opvoedkundige functie bieden, hoewel het hier iets minder op is gericht dan de Spaanse tekst.

Afronding

De vertaalster heeft naast de voorleesdoelgroep rekening moeten houden met de lerende lezer, door vooral gemakkelijk te begrijpen en leestechnisch eenvoudige woorden te gebruiken. Waar dit niet lukte is een oplossing bedacht om het lezen te vergemakkelijken, zoals is te zien bij het woord kraalooogje, waar de afzonderlijke woorden zijn gescheiden door een liggend streepje en hiermee de mogelijkheid om het woord te lezen als “kraa-loogje” teniet gedaan. Soms zijn er keuzen gemaakt om het lezen te vergemakkelijken ten opzichte van het Spaanse origineel, soms is gekozen voor opties die het lezen minder gemakkelijk maken. Er is veel aandacht besteed aan de technische leesbaarheid en het leesplezier door de vertaalster en de vertaling is duidelijk doeltaalgericht. Op het gebied van de lay-out is minder rekening gehouden met de lerende lezer. Dat laatste hoeft helemaal geen probleem te zijn, aangezien het een hoger AVI-niveau betreft. De kinderen met leesniveau AVI 6

hebben al wat meer ervaring met lezen dan kinderen op AVI 3 niveau en kunnen dan ook bijvoorbeeld langere teksteenheden aan.

BIJLAGE IV Leesfase 3: MANOLITO GAFOTAS / MANOLITO

***Manolito Gafotas* : Algemene informatie originele versie**

Manolito Gafotas is geschreven door de Spaanse kinderboekenschrijfster Elvira Lindo, geïllustreerd door Emilio Urberuaga en voor het eerst uitgegeven in september 1994. Het boek dat is gebruikt voor de analyse is een 47^e editie, uitgebracht in 2008 te Madrid door uitgeverij *Alfaguara Juvenil*: een belangrijke literaire uitgeverij van kinderboeken in de Spaanstalige wereld. De uitgeverij maakt onderdeel uit van 'grupo Santillana', een internationale organisatie van bijeengesloten uitgeverijen die is gevestigd in Spanje, zeventien Spaans-Amerikaanse landen en de Verenigde Staten.

Uitgeverij Alfaguara publiceert romans, jeugdliteratuur en kinderliteratuur. Het gedeelte voor volwassenen staat vooral bekend om de internationale literatuurprijs, *Premio Alfaguara de Novela*, één van de meest prestigieuze literatuurprijzen binnen de Spaanstalige wereld. De kinder- en jeugdafdeling van Alfaguara richt zich vooral op de 'grote namen' in de Spaanstalige wereld en zeer succesvolle boeken. *Manolito Gafotas* is één van die succesvolle boeken. Het vormt het eerste deel van een zeer populaire serie van zeven delen rondom dit personage, die al snel tot de Spaanstalige klassiekers is gaan behoren. De boekenreeks is gebaseerd op Het eerste deel kwam uit in 1994 en het laatste, *Manolito tiene un secreto* werd gepubliceerd in 2001, sindsdien zijn alle delen meerdere malen per jaar herdrukt. De boekenserie is gericht aan een publiek vanaf twaalf jaar. De boeken zijn voor volwassenen ook nog interessant door de dubbele lagen, de rake beschrijvingen, de verborgen maatschappijkritiek.

***Manolito*: Algemene informatie vertaling**

Het succes van de *Manolito*-serie is af te lezen aan het aantal vertalingen wat is gemaakt in de afgelopen jaren: de boeken hebben hun weg gevonden naar meer dan twintig verschillende doeltalen. In het Nederlands zijn tot nu toe alleen deel één, *Manolito Gafotas* (1994), als *Manolito* (1999) en deel twee, *Pobre Manolito* (1995), als *Arme Manolito* (2001) vertaald. Het voor de analyse gebruikte boek is getiteld *Manolito* en uitgegeven in 1999 door Uitgeverij Davidsfonds/Infodok te Leuven, België.

De *Manolito*-boeken zijn door de Vlaamse Karen de Meyere vertaald. Het Vlaamse idioom is herkenbaar terug te vinden in de gebruikte uitdrukkingen en namen: zo wordt de bijnaam van *Manolito*, *Gafotas*, vertaald als 'Brillenkas' in plaats van het in Nederland meer gebruikelijke 'Brillemans' of 'Uilenbril'.

De Manolito-boeken werden (in Spanje) bestsellers en Manolito wordt al als een klassieke figuur in de Spaanse jeugdliteratuur beschouwd. Vanaf 1994 tot 2001 werd de gelijknamige tv-serie voor de jeugd uitgezonden en die bereikte een nog groter populariteit dan de boeken en indertijd de radio-uitzendingen. In 1998 was Elvira Lindo winnares van de Premio Nacional de Literatura Infantil y Juvenil en de Premio Cervantes-chico van Alcalá de Henares voor een deel uit de Manolito-serie. (H. Peeters, 2011) Peeters, Heleen (voor Casa Cultural) Elvira Lindo, 6 juni 2011 (<http://www.casacultural.nl>)

De personages in *Manolito Gafotas* en *Manolito*

Manolito García Moreno, alias *Manolito Gafotas* (*Manolito Brillenkas*), is een praatgrage jongen van ongeveer acht jaar. Hij woont met zijn vader *Manolo*, moeder *Catalina*, opa *Nicolás* en zijn broertje in een kleine flat in

één van de meest bekende volkswijken van Madrid: *Carabanchel*. In zijn buurt staan de meeste mensen bekend onder hun bijnaam: zo wordt het broertje van Manolito *Imbécil* (imbeciel) genoemd en zijn opa noemt hij *Super-próstata* (superprostaat) want “hij heeft het aan zijn prostaat”. De vriendengroep van Manolito bestaat uit zijn beste vriend *Orejones* (flapoor), *Susana Bragas-Sucias* (Susana Vieze-Onderbroek) en Yihad (het is onduidelijk of dit een officiële naam of een bijnaam betreft). In het boek beschrijft Manolito zijn leventje vanuit de eerste persoon. De taal en schrijfstijl van het boek geven de indruk dat de jongen echt zijn verhaal verteld, met alle uitdrukkingen, gesprekken en gedachtesprongen die daarbij horen. De kleine avonturen die hij meemaakt worden gepresenteerd als heldhaftige verhalen in de grootst mogelijke bewoordingen, zoals ‘wereldvrede’ of ‘erfzonde’. Zo verteld Manolito hoe hij vrienden werd met Yihad, dat hij met zijn opa naar het centrum van Madrid ging, dat hij en opa Nicolás werden overvallen door een jongeman uit hetzelfde geboortedorp van zijn opa, hoe de gefrustreerde juffrouw wanhopig probeert het ongeregelde zootje van een klas als vredesduiven een concours te laten winnen, enzovoorts. Tijdens het vertellen wordt een beeld geschetst van alle karakters uit zijn omgeving en van het leven, de taal, de levensvisie in de wijk.

1. Inhoud *Manolito Gafotas* en *Manolito*

El último mono [de laatste aap] / De laatste Snotaap

Een introductie van Manolito Brillenkas “de laatste Snotaap” door hemzelf. Hij schetst een beeld van zichzelf en zijn familie en vrienden in de volkswijk *Carabanchel* in Madrid.

El cuerno de Manolito [het hoorntje van manolito]

Het is winter en Manolito moet weer zijn gehate houtje-touwtjesjas dragen. Hij beschrijft een uitje met zijn opa naar het centrum van de stad naar aanleiding van een missend staafje van zijn houtje-touwtjesjas. Zijn moeder heeft opdracht gegeven het staafje in de binnenstad te kopen. Het wordt een heel avontuur waarbij zijn opa en hij in een demonstratie terechtkomen, een hamburger gaan eten en een bekende nieuwslezeres ontmoeten. Het wordt erg laat en ze missen ook nog het juiste metrostation, waardoor ze uiteindelijk veel te laat thuis aankomen en Manolito’s moeder en de buurt enorm ongerust zijn.

Vaya diagnóstico más idiota [wat een domme/idiote diagnose]

Manolito en twee andere andere klasgenoten gaan, apart van elkaar, naar de schoolpsycholoog. Manolito omdat hij volgens zijn moeder teveel praat. Manolito benut zijn kans en vertelt de psychologe in een paar sessies zijn leven “vanaf het begin der tijden”. Hij ratelt aan een stuk door tot wanhoop van de psychologe en al snel heeft ze de diagnose gesteld. Deze luidt dat er niets aan de hand is, maar dat Manolito een enorme behoefte heeft om te praten en dat er gewoon wat meer naar hem geluisterd moet worden. Die avond trekt Manolito’s familie naar zijn bed om te luisteren, waar hij helemaal ‘los gaat’ en alle gezinsleden slapend op bed achterlaat.

El capitán Merluza (letterlijk: Kapitein Heek, maar merluza is ook een informele benaming voor dronkenschap)

Manolito krijgt ruzie met Yihad, deze laatste slaat Manolito’s bril kapot en Manolito scheldt hem vervolgens voor “Capitán Merluza”, een bijnaam die Yihads vader soms te horen krijgt en die erg gevoelig ligt bij de jongen. De grootvaders van beide jongens lossen het geschil op en er zit voor de jongens niets anders op om vrienden te worden.

Un pecado original [een erfzonde/een originele zonde]

Manolito en zijn opa worden op straat overvallen door een man die uit het geboortedorp van opa Nicolás blijkt te komen. Opa geeft de overvaller een standje en laat hem beloven nooit meer in hun buurt mensen te beste-

len. Bij een schooluitje naar het Prado museum komt Manolito hem echter weer tegen. Manolito en zijn twee vrienden Yihad en *Orejones* misdragen zich en worden gesnapt door een bewaker. Het toeval wil dat Manolito de overvaller bij de juf ziet net op het moment dat de bewaker hen bij de juf brengt. Om de aandacht van zichzelf af te leiden grijpt Manolito zijn kans en geeft de overvaller aan bij de juf. De juf is blij en geeft Manolito een speciale plaats in de bus, de overvaller is boos en Manolito wijst hem, om het goed te maken, een buurt waar hij nooit zou komen en waar de overvaller aan de slag kan. Het is de buurt waar de juf woont en Manolito voelt zich een beetje schuldig over zijn 'originele' erfzonde.

El uno para el otro [voor elkaar]

Manolito wil Susana *Bragas-Sucias* als vriendin. Hij wil haar verleiden door haar uit te nodigen om bij hem thuis een tekenfilm te komen kijken, maar zijn vriend *Orejones* is hem steeds voor. Op den duur lukt het Manolito om af te spreken en Susana's vriendje te worden, maar het is niet zoals hij gehoopt had: Susana ontpopt zich als een tiran die Manolito slaafs voor zich laat lopen. Bovendien blijkt ook *Orejones* ook op dezelfde manier Susana's vriendje te zijn. De twee vrienden willen van het meisje af, maar gunnen elkaar het meisje ook niet. Tenslotte wordt het dilemma opgelost als ze Susana in het park met Yihad zien spelen en vechten. Die twee zijn aan elkaar gewaagd en lijken voor elkaar gemaakt. Tussen Manolito en *Orejones* zit het weer goed en volgens de eerste zijn zijn beste vriend *Orejones* en hij ook voor elkaar gemaakt.

Paquito Medina no es de este mundo [Paquito Medina is niet van deze wereld]

In dit hoofdstuk wordt het klasgenootje Paquito Medina geïntroduceerd als een jongen die zo uitblinkt in alles, die zo braaf en aardig is, altijd schoon en netjes, dat hij volgens Manolito niet van deze wereld is. Op een dag laat Paquito bij een test een hele rij kinderen een antwoord van hem kopiëren, maar hij maakt een fout en ze worden allemaal gesnapt. Manolito krijgt straf en krijgt het hele weekend huisarrest.

No sé por qué lo hice [ik weet niet waarom ik het deed]

Twee incidenten in een hoofdstuk: eerst probeert Manolito bij een spelletje met vrienden de schoolbus met zijn gedachten te stoppen door midden op de weg ervoor te gaan staan. Hij kan net op het nippertje een grote straf ontlopen. Vervolgens pakt hij zomaar drie stiften en trekt strepen op de muur van het trappenhuis van zijn flat. Hij weet niet waarom hij het deed, maar deed het gewoon. Zijn moeder ontploft, maar uiteindelijk neemt zijn opa de schuld op zich en weten ze zich er ook nog uit te redden. Manolito is uiteindelijk erg geschrokken van de gevolgen van wat hij deed.

La paz mundial [de wereldvrede]

De school van Manolito doet mee met een wedstrijd in verband met carnaval. De juffrouw wil perse winnen en heeft daarom besloten dat ze zich allemaal als vredesduif verkleden en "*¡Viva la paz mundial!*" ("Leve de wereldvrede!") zullen roepen. Hoewel de kinderen liever als superheld of prinses waren verkleden, naaien hun moeders een vogelpak waarmee ze naar de wedstrijd gaan. Ondanks dat alles misgaat winnen ze toch. Aan het einde van de dag kleden ze zich allemaal om als superheld of prinses en gaan ze samen spelen. Manolito verliest zijn zorgvuldig opgebouwde speciale vriendenplekje bij Yihad, maar wint een nieuwe vriend erbij: Paquito.

Un cumpleaños feliz [een gelukkige verjaardag]

Opa Nicolás is bijna jarig en wil zijn verjaardag niet vieren en niemand van zijn vrienden uitnodigen. Manolito's moeder organiseert een verrassingsfeest met alleen het gezin. Manolito heeft ook zo zijn voorbereidingen: hij koopt een cadeau en nodigt zijn eigen vrienden uit. Al met al komen er verschillende mensen opdagen met eten, drinken of cadeautjes. De jarige zelf laat een tijdje op zich wachten, maar uiteindelijk wordt het een grote

verrassing en een groot feest. Met de verjaardag van opa Nicolás begint de zomer en daarmee het meer plezierige gedeelte van het jaar. Het schooljaar loopt ten einde en Manolito kijkt weer uit naar de vakantie.

2. Structurele laag

Manolito Gafotas

Het Spaanse origineel beslaat 134 genummerde pagina's. De titelpagina wordt vooraf gegaan door een blad met de naam van de uitgever Alfaguara, een blad met de naam van de jeugdboekenafdeling van de uitgever en een website volgt en een blad met de informatie van het boek plus copyright. Op het titelblad staan de titel, schrijfster en illustrator vermeld, met daaronder een zwart-wittekening van een aantal hoofdfiguren en de naam van de uitgeverij. Op de volgende pagina staat een opdracht gedrukt aan de man van de schrijfster. Dan volgt het verhaal in tien getitelde, maar ongenummerde hoofdstukken. Hierna volgt een overzichtelijke inhoudsopgave met hoofdstuktitels en corresponderende paginanummers en op de laatste bladzijde staat een informatief stukje over de auteur van het verhaal.

De hoofdstukken staan op zichzelf. Ze hebben een inleiding en afgerond einde, maar houden wel verband met elkaar d.m.v. onderlinge verwijzingen en bovendien volgen ze elkaar in chronologische volgorde op. Het eerste hoofdstuk is een soort inleiding waarin de belangrijkste personages worden geïntroduceerd, in het tweede hoofdstuk wordt aangegeven dat het zich aan het begin van het nieuwe schooljaar afspeelt en dat de koude tijd weer begint (herfst), in het laatste hoofdstuk staat vermeld dat het schooljaar weer op z'n einde loopt en dat de warme tijd van de zomer weer aanvangt. Tussen de verschillende hoofdstukken worden wisselende tijdsprongen gemaakt, soms is het onduidelijk hoeveel tijd er is afgelegd tussen de verschillende episodes. Ook de tijdslijn binnen hoofdstukken verloopt niet lineair met alle vertragingen, versnellingen en tijd- en gedachtesprongen. Voor de beoogde doelgroep van twaalf jaar en ouder is dit hoogstwaarschijnlijk goed te begrijpen en zal de leemtes in kunnen vullen. Voor een doelgroep van zes tot negen jaar wordt dit wellicht moeilijker. Begrip: leeservaringschaal F: Het verhaal heeft een diepere betekenislaag, waarbij de grens tussen fantasie en werkelijkheid minder duidelijk kan zijn; personages hebben een uitgewerkt karakter en hun onderlinge verhoudingen kunnen veranderen tijdens het verhaal; er zijn meerdere tijdslagen en verhaallijnen mogelijk

De hoofdstukindeling met elk een eigen thema helpt bij het begrip van het verhaal

Bij het hoofdstuk "el cuerno de Manolito" vertelt Manolito eerst hoe hij het houtje van zijn houtje-touwtjesjas is verloren, vervolgens de reden waarom zijn moeder nu wil dat de jas wordt hersteld, de opdracht van zijn moeder aan zijn opa en hem om een houtje in de stad te kopen. De reis naar de stad om het houtje te kopen, de terugreis, het kwijtraken van het houtje en het opnieuw vinden van het houtje. Een zeer logische opbouw en 'afbouw' van het verhaal rond het thema "houtje", maar onderweg worden er zoveel uitstapjes gemaakt dat een jongere lezer de draad zou verliezen. Deze vrijheid bestaat niet voor een auteur voor lerende lezers die rekening dient te houden met het leesbegrip van de lerende lezer.

De hoofdstukken zijn degelijk opgebouwd, de titel geeft op een grappige manier de kern van elk hoofdstuk weer en elk hoofdstuk is als een essay die laag voor laag wordt opgebouwd en aan het eind een ontknoping of soort moraal biedt. Elk hoofdstuk is een afgerond verhaal, eerder een verhalenbundel dan een roman. Hoewel de hoofdstukken een goede opbouw hebben is de structuur, zeker voor een onervaren lezer, soms moeilijk te doorzien op het eerste gezicht. Je wordt door de verteller aan de hand genomen, alle kanten opgestuurd, om uiteindelijk duizelig weer thuis te komen bij het punt waar het om ging. Voor een kind onder tien jaar is dit vrij ingewikkeld, hoewel op microniveau de tekst ook wat te bieden heeft.

Een tweede verschil met boeken voor lerende lezers is de lengte van de tekst: dit verhaal telt 134 pagina's tegenover bijvoorbeeld 26 van "La ratita presumida", die overigens voor de helft uit prenten bestaat waardoor je op 13 pagina's tekst uitkomt. De lengte van de afgeronde tekstdelen verschilt ook enorm: 1 pagina tegenover soms wel 14 pagina's bij Manolito Gafotas.

Manolito

De Nederlandse vertaling beslaat 127 pagina's die als volgt zijn ingedeeld: de eerste bedrukt pagina bevat alleen de titel in hoofdletters. Hierop volgt de titelpagina met de naam van de schrijfster, de titel, de naam van de vertaalster, de illustratrice en helemaal onderaan de naam van de uitgever. Op de volgende bladzijde staat de opdracht, waarna het eerste hoofdstuk van het verhaal aanvangt. Nadat het laatste hoofdstuk is afgelopen volgt nog één pagina met de informatie van het boek en de copyright. Het Spaanse origineel beslaat 134 pagina's. Op het titelblad staan de titel, schrijfster en illustrator vermeld, met daaronder een zwart-wittekening van een aantal hoofdfiguren en de naam van de uitgeverij. Op de volgende pagina staat een opdracht gedrukt aan de man van de schrijfster. Dan volgt het verhaal in tien getitelde, maar ongenummerde hoofdstukken. Hierna volgt een overzichtelijke inhoudsopgave met hoofdstuktitels en corresponderende paginanummers en op de laatste bladzijde staat een informatief stukje over de auteur van het verhaal.

De hoofdstukken staan op zichzelf. Ze hebben een inleiding en afgerond einde, maar houden wel verband met elkaar d.m.v. onderlinge verwijzingen (zoals de overvaller uit het vijfde hoofdstuk) en bovendien volgen ze elkaar in chronologische volgorde op. Tussen de verschillende hoofdstukken worden wisselende tijdsprongen gemaakt, soms is het onduidelijk hoeveel tijd er is afgelegd tussen de verschillende episodes. De hoofdstukken zijn degelijk opgebouwd, de titel geeft op een grappige manier de kern van elk hoofdstuk weer en elk hoofdstuk is als een essay die laag voor laag wordt opgebouwd en aan het eind een ontknoping of soort moraal biedt. Elk hoofdstuk is een afgerond verhaal, eerder een verhalenbundel dan een roman. Hoewel de hoofdstukken een goede opbouw hebben is de structuur, zeker voor een onervaren lezer, soms moeilijk te doorzien op het eerste gezicht. Je wordt door de verteller aan de hand genomen, alle kanten opgestuurd, om uiteindelijk duizelig weer thuis te komen bij het punt waar het om ging. Voor een kind onder tien jaar is dit vrij ingewikkeld, hoewel op microniveau de tekst ook wat te bieden heeft. Het verhaal van de Nederlandse versie beslaat 127 pagina's.

3. linguïstische laag

Manolito Gafotas

Woordniveau : Het register is informeel. Het verhaal is geschreven in spreektaal, sterker nog, in straattaal. De verteller is een jongetje van acht jaar uit een typische Madrileense volkswijk en dat is te merken aan zijn taalgebruik "*¡Cómo mola!*" betekent zoiets als "te gek!" en is typische jongerentaal uit de jaren '90. Ook worden ook minder van het algemene Spaans afwijkende woorden op een manier geschreven waaruit de verbasterde uitspraak blijkt: *descarado* [brutaaltje/schaamteloze] wordt bijvoorbeeld "*descarao*", de vloek *joder* wordt "*joé*".

Een ander kenmerk van het taalgebruik zijn de woordgrappen: "*un pecado original*" wordt wel erg letterlijk genomen en wordt in plaats van een erfzonde als een originele zonde opgevat. "*Las meninas*" [de gezelschapsmeisjes]: de titel van het beroemde schilderij van Velazquez wordt tussen neus en lippen door verbasterd tot "*Las mininas*", wat 'de poesjes' betekent. Een aantal van deze woordgrappen zullen voor kinderen niet begrepen worden, maar wel door een volwassen publiek met meer levenservaring en een grotere algemene kennis.

In boeken voor lerende lezers zal veeleer standaard-Spaans worden gebruikt. Ook opzettelijke "spellingsfouten" zoals het genoemde *descarao* worden geweerd en hetzelfde geldt voor woordgrapjes zoals de "*Mininas*", daar de leerling een verkeerde spelling aan zou kunnen leren en bovendien de woordgrap hoogstwaarschijnlijk nog niet zal kunnen doorzien. Dit maakt het vertalen van boeken voor lerende lezers aan een kant gemakkelijker, maar de keerzijde is dat het taalgebruik door dit gebrek aan literaire vrijheid meestal een stuk minder sappig is en daardoor moeilijker om in natuurlijke taal om te zetten.

De Spaanse doelgroep van twaalf jaar en ouder zal het taalgebruik over het algemeen wel begrijpen. Misschien dat mettertijd de gebruikte uitdrukkingen wat verouderd raken, het boek is immers ook al bijna twintig jaar oud, maar tot nu toe is het nog goed te begrijpen. In andere Spaanstalige landen op andere continenten zal het

idioom een stuk minder gebruikelijk zijn, waardoor de doelgroep in die landen het moeilijker zal kunnen begrijpen.

Technisch: Alle soorten foneem-grafeemkoppelingen van het Spaans worden gebruikt, bovendien komen er ook buitenlandse woorden voor, hoewel wel hele bekende zoals “CIA”, “Yihad” of “Superman”. In deze tekst wordt veelvuldig gebruik gemaakt van realia. Landeigen, maar zelfs ook regiospecifieke en tijdsgebonden uitdrukkingen, gewoontes, namen en gebeurtenissen, zoals *Carabanchel*, de beruchte wijk van Madrid, *Real Madrid*, cadeautjes voor de kinderen bij Driekoningen, *Merluza* wat letterlijk een vissoort betreft maar ook een scheldnaam voor dronkenlap, de juf die met haar liniaal op de tafel slaat of bijvoorbeeld de in Spanje gebruikelijke naam *Esperanza* die ‘hoop’ betekent en die de schrijfster niet voor niets zal hebben uitgekozen voor de schoolpsychologe.

Zinsniveau : Op zinsniveau zijn er natuurlijk enorme verschillen met een tekst voor lerende lezers. Zoals gebruikelijk bij Spaanse teksten zijn de zinnen erg lang, met meerdere nevenschikte en ondergeschikte bijzinnen: zinnen van 48 woorden inclusief drie bijzinnen zijn niet ongewoon. Ter vergelijking: in *La ratita presumida* wordt er hoogstens één bijzin aan een hoofdzin vastgeplakt. Normaliter worden dit soort zinnen in Nederlandse vertalingen ingekort of in delen geknipt en hoewel bij teksten voor lerende lezers de zinnen duidelijk korter zijn zijn deze vaak voor Nederlandse begrippen nog steeds aan de lange kant. De dialogen beginnen wel altijd op een nieuwe regel.

Manolito

Woordniveau: Het register is informeel. Het verhaal is geschreven in spreektaal, sterker nog, in straattaal. De verteller is een jongetje van acht jaar uit een typische Madrileense volkswijk en dat is te merken aan zijn taalgebruik “*¡Cómo mola!*” is typische jongerentaal uit de jaren ’90. Ook worden ook minder devieërende woorden op een manier geschreven waaruit de verbasterde uitspraak blijkt: *descarado* [brutaaltje/schaamteloze] wordt bijvoorbeeld “*descarao*”.

De Spaanse doelgroep van twaalf jaar en ouder zal het taalgebruik over het algemeen wel begrijpen. Misschien dat mettertijd de gebruikte uitdrukkingen wat verouderd raken, het boek is immers ook al bijna twintig jaar oud, maar tot nu toe is het nog goed te begrijpen. In andere Spaanstalige landen op andere continenten zal het idioom een stuk minder gebruikelijk zijn, waardoor de doelgroep in die landen het moeilijker zal kunnen begrijpen. Een ander kenmerk van het taalgebruik zijn de woordgrappen: “*un pecado original*” wordt wel erg letterlijk genomen en wordt in plaats van een erfzonde als een originele zonde opgevat. “*Las meninas*” [de gezelschapsmeisjes]: de titel van het beroemde schilderij van Velazquez wordt tussen neus en lippen door verbasterd tot “*Las mininas*”, wat ‘de poesjes’ betekent. Een aantal van deze woordgrappen zullen voor kinderen niet begrepen worden, maar wel door een volwassen publiek met meer levenservaring en een grotere algemene kennis.

4. paratekstuele laag

Kaft: De Manolito-boeken zijn in verschillende edities uitgebracht als ‘gewone’ herdruk met harde kaft, als pocket-editie, jubileumeditie, enzovoorts. De versie die ik heb gebruikt is een pocket binnen de serie *Manolito Gafotas* van uitgeverij *Alfaguara Juvenil*. De kaft van het boek heeft net als de andere Manolito-boeken een helderblauwe rand aan de boven- en linkerzijde. Dit geeft aan dat de boeken zijn ingedeeld bij de “serie Azul” [blauwe serie] van de uitgeverij, dit zijn boeken voor lezers van 10 tot 12 jaar.

Illustraties : In tegenstelling tot de prentenboeken is er bij de vertaling van dit boek gekozen om een illustrator in de arm te nemen.

Layout: Het lettertype bij beide boeken is iets groter dan bij boeken voor volwassenen, waarschijnlijk 12 punten, en de helft kleiner dan de andere geanalyseerde boeken.

Materiaal: Het gebruikte papier is stevig, korrelig en gebroken wit. Het versterkt niet zozeer het leesgemak door een grote contrastwerking.

5. chronologische laag

Ondanks het duchtige gebruik van realia, zijn zowel de originele Spaanse versie als de vertaling nauwelijks gedateerd.

6. intentionele lagen

De schrijfster van het origineel heeft getracht met veel humor het karakter van de bevolking van de volkswijk Carrabanchel over te brengen. Hier en daar worden tussen de regels grotere thema's aangesneden, zoals armoede, pesten, de dood, enzovoorts. De vertaalster heeft getracht het humoristische effect, de (Spaanse) sfeer, de vlotheid, de karaktertekening van de personages te behouden en over te brengen.

BIJLAGE V Leesfase 2 : LAP DE HAAS EN DE VIER HAASJES

Inleiding

Het boek is uitgegeven binnen de reeks "Lap de Haas": een serie realistische informatieve boekjes voor lerende lezers over een vrouwtjeshaa, genaamd Lap. De reeks "Lap de Haas" maakt weer onderdeel uit van de serie "Lees maar door", die in de jaren '80 van de vorige eeuw is gepubliceerd door uitgeverij Deltas te Aartselaar (België) en Harderwijk (Nederland). Alle delen over Lap de Haas zijn geschreven door Rik van Dam (pseudoniem) en getekend door de twee Vlaamse illustratrices Patricia Hautekeete en Hilde Neetesonne. De serie "Lees maar door" werd speciaal ontwikkeld voor lerende lezers en er is op verschillende niveaus zeer bewust rekening gehouden met de leesbaarheid en niveau-indeling voor de kinderen. Zo is niet alleen per deel het AVI-niveau berekend, maar is voorin elk boek een tabel weergegeven met het totaal aantal woorden, de gemiddelde zinslengte, de leesindex A en het al dan niet voorkomen van hoofdletters. Bovendien is er een verantwoording opgenomen voor de vormgeving, de uitgangspunten van de serie, de opdrachten, enzovoorts. De boekjes geven door het verstrekken van deze specialistische informatie de indruk voor het onderwijs bedoeld te zijn en niet voor thuisgebruik. Achter op het boek worden de bedoelingen van de uitgever uitgelegd:

"Beginnende lezertjes krijgen al gauw de behoefte aan leesstof die ze zelf kunnen verwerken. De "Lap-serie" werd speciaal ontwikkeld voor de groep van aanvankelijke lezertjes. Het gaat hier om een natuur-serie. Dieren zijn er de hoofdpersonen in, maar de wetten van de natuur worden niet mooier afgeschilderd dan ze in werkelijkheid zijn. Bij de opzet van de beschreven gebeurtenissen is uitgegaan van biologische gegevens. Bij elk verhaal horen een aantal opdrachten. Ze vormen een wezenlijk onderdeel van de inhoud van elk deeltje. Elk deeltje geeft dus niet alleen een afgerond verhaal, maar ook een afgerond stuk informatie."

Deel 4 uit de reeks, *Lap de Haas en de vier haasjes*, is uitgegeven in 1981, vier jaar na de introductie van het AVI-systeem. In deze periode heeft uitgeverij Deltas meerdere Nederlandse, Vlaamse en vertaalde AVI-boeken

uitgegeven. De vertaling van *Nualik, el niño de Alaska : Alik de Eskimo* is ook in deze tijd uitgegeven door dezelfde uitgeverij en bovendien vertaald door dezelfde auteur.

De reeks over Lap de haas is zeer realistisch geschreven en duidelijk informatief bedoeld. Een kind zou een spreekbeurt of werkstuk over hazen kunnen voorbereiden op basis van dit boek. Aan de andere kant is het boek allereerst een boek om het lezen te leren. Het AVI-niveau is 3, dus het betreft lezers die net in leesfase 2 zitten. In de reeks wordt de natuurlijke levensloop van een moederhaas verhaald. Deel 4 "Lap de haas en de vier haasjes" beschrijft een veelbewogen jaar van Lap. Het verhaal vangt aan in de lente: Lap woont met haar partner Leep en zoontje Rap in een nest, Leep en zij krijgen nog een aantal keer jongen. Op een dag sterft Leep, maar het leven gaat door voor Lap: haar jongen worden groot en als de volgende lente weer bijna van start gaat vindt ze een nieuwe partner en begint de cyclus weer opnieuw.

De personages gedragen zich natuurlijk en zijn weinig vermenschlijkt, gevoelens worden slechts hier en daar kort beschreven. De karakters zijn niet uitgediept: ze leven gewoon naar wat hun overkomt. Het verhaal is ook vooral een beschrijving van gebeurtenissen, gedragingen en feiten, bijna zonder interpretatie, oordelen of emoties.

1. inhoud Lap de haas en de vier haasjes

Lap de Haas

Lap is een wijfjeshaas. Ze heeft een man, Leep en een zoon Rap.

Nog een worp

Lap krijgt nog vier kleintjes: Rep, Rits, Ras en Ros.

Een groot gezin

Het gaat goed met het gezin, er is eten in overvloed en de jongen groeien snel.

Fijn bij elkaar

Het is nacht en de jongen slapen, maar Leep en Lap niet: zij paren met elkaar.

Rap gaat weg

Rap is groot, verlaat het gezin en zoekt zijn eigen wijfje: Rees.

Maak een verhaal: een opdracht om zelf het levensverhaal van Rap te verzinnen.

Waar blijft Leep?

Leep is in het bos en wordt opgegeten door een vos.

Ze zijn met nog meer.

Het is het begin van de herfst en Lap krijgt de derde worp van dit jaar: drie kleintjes erbij.

De jacht

Het is herfst en jachtijd. Op een dag wordt Ros geschoten en meegenomen door een jager, Lap trekt weg met haar familie.

Zo gaat het maar door...

Het is winter, bijna voorjaar en de kinderen van Lap kunnen voor zichzelf zorgen. Lap vindt een nieuwe haas en krijgt weer nieuwe jongen, 'enzovoorts'.

Nog meer over de haas

Informatie over de haas: de plaatsen waar de sneeuwhaas voorkomt, verschillende namen voor de haas, de namen voor de verschillende delen van de haas en dat de haas een vluchtdier is.

2. structurele laag

Het verhaal speelt zich af in een jaar, merkbaar aan het verloop van de seizoenen en aan genoemde tijdsbepalingen (“mei”, “najaar”, “voorjaar”, “maart”).

Begrip: leeservaringschaal C: Het is een eenduidig, concreet verhaal met korte verhaaleenheden, waarin de personages nog geen uitgewerkte karakters hebben; de illustraties zijn niet nodig voor het tekstbegrip. Het verhaal verloopt geheel chronologisch, maar er worden veel tijdsprongen gemaakt. Elk hoofdstukje beschrijft een eigen (afgerond) onderwerp dat chronologisch gezien klopt binnen het grote verhaal. Bijvoorbeeld Rap is in het eerste hoofdstuk nog klein, in het derde hoofdstuk is hij al groter en zelfstandiger en in het hoofdstuk “Rap gaat weg” ziet Rap dat hij al groot is geworden, vervolgens verlaat hij het gezin waar hij opgroeide en zoekt een wijfje. Na dit hoofdstuk wordt Rap ook niet meer genoemd: hij is ‘weg’.

3. linguïstische laag

Op de binnenkant van de kaft staat een schema afgedrukt met alle informatie m.b.t. het leesniveau van het boek: de leesindex A is 114, omvang van het verhaal is 989 woorden, lengte van de zinnen is gemiddeld 5 woorden. Hieruit volgt AVI niveau 3 (dit is leesfase 2 van Jeanne Chall).

Het AVI niveau is consequent doorgevoerd in de orthografie en uiteraard op woord- en zinsniveau. M.b.t. de orthografie worden er hoofdletters gebruikt en alleen eenvoudige leestekens als punten, komma’s, vraagtekens en uitroeptekens.

Het register is informeel, maar er wordt vaak gebruik gemaakt van jargon met betrekking tot hazen, zoals “wijfje” (vrouwelijk dier), “rammelaar” (mannetjeshaas), “worp” (bevalling), “moerhaas” (vrouwjeshaas). Bijna elk nieuw woord wordt expliciet uitgelegd in de tekst op een niveau dat goed te begrijpen is voor een zesjarige. De meeste woorden zijn eenlettergrepig, hier en daar worden tweelettergrepige woorden gebruikt. Woorden worden regelmatig herhaald.

De zinnen zijn kort, maximaal 8 woorden, en er worden geen bijzinnen gebruikt. De taal is helder en eenvoudig: alle overbodige woorden worden weggelaten. In tegenstelling tot het verhaal, eist het laatste hoofdstuk, de appendix, iets meer van de lezer: de zinnen zijn gemiddeld langer, maximaal 10 woorden, er worden (nevenschikkende) bijzinnen gebruikt, meer nieuwe woorden en meer lange en meerlettergrepige woorden, zoals “rammelaar”, “moederhaas”, “gevaar”, maar ook een voor de gemiddelde lezer onbekende afkorting: “cm”. Elke zin bevat bovendien nieuwe informatie en een nieuw of onbekend woord voor de doelgroep.

4. paratekstuele laag

De bladspiegel is overzichtelijk: Elk hoofdstuk heeft een korte, vetgedrukte titel en is opgedeeld in korte alinea’s van idealiter 5 tot 8 regels. Alleen door ruimtegebrek is deze indeling in alinea’s soms niet mogelijk. De illustraties zijn op de rechterpagina geplaatst, de tekst is vooral links, maar soms in een wit gedeelte van een illustratie geplaatst. De typografie is helder, duidelijk, met grote witte ruimtes binnen de letters en geen tierlantijnen eraan. De letters zijn groot, met grote ruimtes tussen de regels en extra ruimte tussen de woorden. De tekst is zwart en op helderwit papier gedrukt, dit contrast maakt de letters extra goed leesbaar. De enige

concessie op de leesbaarheid lijkt de uitlijning van de zinnen in het midden te zijn (wellicht om esthetische redenen), links uitlijnen zou een nog grotere leesbaarheid opleveren.

Bovendien is er nergens naar wat voor soort sensatie gezocht dan ook. Hoewel er zich heftige gebeurtenissen afspelen (dood, geboorte, sex) wordt alles op een het gematigde, gewone manier gebracht en wordt nergens echt de nadruk op gelegd. Zelfs de jager die een jong van Lap doodschiet en meeneemt is heel rustig, bijna treurig, afgebeeld terwijl hij wegloopt van het tafereel. De illustraties zijn ingetogen, nergens heel grappig, nergens heel treurig en de heftige momenten worden ontweken. Zo wordt in het hoofdstuk dat Leep door een vos wordt opgegeten niet Leep afgebeeld, noch de vos, maar Lap omringt door haar kindertjes. Ook in het hoofdstuk waar Ros door de jager wordt doodgeschoten, wordt Ros niet afgebeeld en de jager niet in actie, maar terwijl hij rustig wegloopt. De ingetogenheid van de afbeeldingen komt ook tot uiting in het kleurgebruik en de vorm. De zwartomlijnde tekeningen zijn geplaatst op een witte achtergrond en per illustratie worden er maximaal drie kleuren gebruikt, meestal bruin, groen en blauw. De tekeningen zijn overzichtelijk, eenvoudig gestileerd en nergens karikaturaal. De illustraties ondersteunen de tekst, soms bestaat er een interactie tussen de tekst en de illustratie in de vorm van een opdracht (“met hoeveel zijn ze nu? Tel het maar na”), maar nergens leiden de tekeningen af van de tekst.

5. chronologische laag

De strikte eisen waar de makers zich bij *Lap de haas* aan hebben gehouden is tegenwoordig enigszins achterhaald. De leerzaamheid heeft sterk de overhand, terwijl tegenwoordig vooral voorrang wordt verleend aan het leesplezier. Als kinderen immers plezier beleven aan het lezen wordt het leren lezen gemakkelijker en zullen ze later eerder naar een boek grijpen is nu de gedachte.

De boekjes zijn met de beste opvoedkundige en leerzame bedoelingen uit 1980 geschreven. Dit komt tot uiting in het taalgebruik. Er komen geen dialogen in het verhaal voor, de lezer komt alle wederwaardigheden te weten via een auctoriale verteller, die de lezer soms rechtstreeks aanspreekt, zoals op pagina 5: “*Het jong heet Rap. Rap is heel vlug. Die naam past goed bij een haas. Vind je ook niet?*”. Regelmatig wordt het verhaal interactief doorbroken met dit soort vragen en soms opdrachten. In de afgelopen dertig jaar is de kinderliteratuur zodanig ontwikkeld dat deze manier van benaderen ouderwets aandoet, tegenwoordig plaatst de verteller zich minder nadrukkelijk op de voorgrond en minder ‘boven’ de lezer, maar benadert hij of zij de lezer meer op dezelfde hoogte.

Soms wordt een enigszins gedateerd woordgebruik gebezigd, zoals “Het is mals van smaak”.

6. intentionele lagen

De makers van ‘Lap de haas’ hadden een massa doelen voor ogen bij het schrijven van de reeks. Allereerst betreft het een reeks voor aanvankelijke lezers, zoals letterlijk op de kaft staat vermeld en zoals af te lezen is aan de diverse andere signalen. Zo valt de serie binnen de reeks “Lees maar door”, welke is bedoeld voor lerende lezers, verder wordt meerdere malen specifiek de leeftijd en leesniveau vermeld op de kaft en binnen in het boek. Overal is over nagedacht. Voorin staat informatie voor de docent of andere professionele pedagogische bemiddelaar onder het kopje “Ter begeleiding” waarin uitgebreid allerlei gegevens m.b.t. het leesniveau (aantal woorden, gemiddeld aantal woorden per zin, enzovoorts) worden vermeld. Ook in de lay-out is verregaand rekening gehouden met deze doelgroep, zoals overigens ook bij de gegevens over de tekst staat vermeld:

“Er werd van uitgegaan dat de deeltjes gemakkelijk in de kinderhand moesten liggen. De grootte van de letter, 20 punts, werd gekozen volgens internationaal geldende normen. Verder werd gelet op goede contrastwerking tussen letter en papier, alsmede de juiste regelafstand. Per regel druk wordt zoveel mogelijk <<gedachte-

eenheid>> aangeboden. Dat tekst en illustratie op elkaar zijn afgestemd was iets dat vanzelfsprekend was bij deze uitgave." (Dam, R. van, 1981)

Twee andere doelen staan concreet genoemd voor in de boeken:

"Daarbij golden twee uitgangspunten:

- 1. Elk deeltje moest een afgerond verhaal bevatten en*
- 2. In elk deeltje moesten een aantal biologische gegevens uitgewerkt worden."*

(Dam, R. van, 1981)

De delen hebben derhalve een didactisch doel, maar ook informatief. Bovendien is geprobeerd de gebeurtenissen op een aantrekkelijke manier te presenteren in de vorm van een verhaal met plaatjes, hoewel *"niet mooier afgeschilderd dan ze in werkelijkheid zijn."* (Dam, R. van, 1981) en overigens ook niet 'lelijker', want hoewel er twee doden vallen is het verhaal geen zogenoemde tranentrekker maar "het is zoals het is".

CORPUS CKB

PERIODE: 1977-2011

Gemaakt op 9-5-2012

Een totaal van 403 kinderboekentitels vertaald van het
Spaans naar het Nederlands

Leesfase	Aantal
Leesfase 0:	136 exemplaren
Leesfase 1:	2 exemplaren
Leesfase 2:	26 exemplaren
Leesfase 3:	68 exemplaren
Leesfase 3: (strips)	171 exemplaren

LEESFASE 0 (136)

1. Titel: Leven... in de zee / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1988
Auteur: María Rius; José Maria Parramón;
Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
2. Titel: Leven... in de lucht / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1988
Auteur: María Rius; José Maria Parramón;
Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
3. Titel: Leven... in de grond / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1988
Auteur: María Rius; José Maria Parramón;
Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
4. Titel: Leven... boven de grond / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1988
Auteur: María Rius; José Maria Parramón;
Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
5. Titel: Hoera, we gaan knutselen! / [text: Anna Llimos Plomer ; ill.: Carlos Bonet ; fotogr.: Estudios Nos & Soto ; vert. uit het Spaans: Hajo Geurink]
Jaar: cop. 2011
Auteur: Anna Llimós Plomer; Carlos Bonet;
H.J.J. Geurink
Uitgever: Aartselaar ; [Oosterhout] : Deltas
6. Titel: De egel / Gustavo Roldán ; uit het Spaans vert. door Piet de Bakker
Jaar: cop. 2011
Auteur: Gustavo Roldán; P.J.M. de Bakker
Uitgever: Houten : Van Goor
7. Titel: Ik ben verdwaald! / tekst: Jennifer Moore-Mallinos ; ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans en red.: Eva De Nef ... et al.]
Jaar: cop. 2010
Auteur: Jennifer Moore-Mallinos; Marta Fàbrega; Eva De Nef
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Baeckens Books
8. Titel: Ben jij verlegen? / tekst: Núria Roca ; ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans en red.: Eva De Nef... et al.]
Jaar: cop. 2010
Auteur: Núria Roca; Marta Fàbrega; Eva De Nef
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Baeckens Books
9. Titel: De drie biggetjes / [vert. en red.: Textcase ; vert. uit het Spaans: Nele Jacobs]
Jaar: cop. 2010
Auteur: Nele Jacobs
Uitgever: Lisse : Rebo Productions
10. Titel: Het lelijke eendje / [vert. en red.: Textcase ; vert. uit het Spaans: Nele Jacobs]
Jaar: cop. 2010
Auteur: Nele Jacobs
Uitgever: Lisse : Rebo Productions
11. Titel: Celia en het koekjesfeest / Beatriz Rojas ; [vert. uit het Spaans: Els Schrijber]
Jaar: cop. 2010
Auteur: Beatriz Rojas; Els Schrijber
Uitgever: Utrecht [etc.] : Inmerc
12. Titel: Meneer G. / Gustavo Roldán ; uit het Spaans vert. door Piet de Bakker
Jaar: cop. 2010
Auteur: Gustavo Roldán; P.J.M. de Bakker
Uitgever: Houten [etc.] : Van Goor
13. Titel: Een broertje of zusje erbij! / tekst: Jennifer Moore-Mallinos ; ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans en red.: Catalina Steenkoop]
Jaar: cop. 2009
Auteur: Jennifer Moore-Mallinos; Marta Fàbrega; Catalina Steenkoop
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Baeckens Books
14. Titel: Mama is heel ziek! / tekst: Jennifer Moore-Mallinos ; ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans en red.: Catalina Steenkoop ... et al.]
Jaar: cop. 2009
Auteur: Jennifer Moore-Mallinos; Marta Fàbrega; Catalina Steenkoop

- Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Baeckens Books
15. Titel: Noa heeft het downsyndroom / tekst: Jennifer Moore-Mallinos ; ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans en red.: Catalina Steenkoop]
Jaar: cop. 2009
Auteur: Jennifer Moore-Mallinos; Marta Fàbrega; Catalina Steenkoop
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Baeckens Books
16. Titel: Mijn broertje heeft autisme / tekst: Jennifer Moore-Mallinos ; ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans en red.: Catalina Steenkoop ... et al.]
Jaar: cop. 2009
Auteur: Jennifer Moore-Mallinos; Marta Fàbrega; Catalina Steenkoop
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Baeckens Books
17. Titel: Alle kleuren van de regenboog / ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 2008
Auteur: Marta Fàbrega
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Bakermat
18. Titel: Ik en mijn herinneringen / ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 2008
Auteur: Marta Fàbrega
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Bakermat
19. Titel: Papa woont in een ander huis / ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 2008
Auteur: Marta Fàbrega
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Bakermat
20. Titel: Ik heb een geheim / ill.: Marta Fàbrega ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 2008
Auteur: Marta Fàbrega
Uitgever: Mechelen ; Noordwijk : Bakermat
21. Titel: A day at the beach = Een dag op het strand / bew. door Lauryn Silverhardt ; geïll. door Jason Fruchter ; [vert. uit het Spaans en Engels]
Titelvariant: Een dag op het strand
Jaar: cop. 2008
Auteur: Lauryn Silverhardt; Jason Fruchter
- Uitgever: Amsterdam : Memphis Belle
22. Titel: A surprise party = Een onverwacht feestje / bew. door Lauryn Silverhardt ; geïll. door Josie Yee ; [vert. uit het Spaans en Engels]
Titelvariant: Een onverwacht feestje
Jaar: cop. 2008
Auteur: Lauryn Silverhardt; Josie Yee
Uitgever: Amsterdam : Memphis Belle
23. Titel: Count with Dora = Tellen met Dora / bew. door Phoebe Beinstein ; geïll. door Thompson Bros ; [vert. uit het Spaans en Engels]
Titelvariant: Tellen met Dora
Jaar: cop. 2008
Auteur: Phoebe Beinstein
Uitgever: Amsterdam : Memphis Belle
24. Titel: What will I be? = Wat wil ik later worden? / bew. door Phoebe Beinstein ; geïll. door Zina Saunders ; [vert. uit het Spaans en Engels]
Titelvariant: Wat wil ik later worden?
Jaar: cop. 2008
Auteur: Phoebe Beinstein; Zina Saunders
Uitgever: Amsterdam : Memphis Belle
25. Titel: Eerste knutselpret / [text: Anna Llimos Plomer ; ill.: Carlos Bonet ; fotogr.: Estudios Nos & Soto ; vert. uit het Spaans: Hajo Geurink]
Jaar: cop. 2007
Auteur: Anna Llimós Plomer; Carlos Bonet; H.J.J. Geurink
Uitgever: Aartselaar ; [Oosterhout] : Deltas
26. Titel: 101 leerrijke spelletjes voor baby's en peuters / Jorge Batllori, Victor Escandell ; [vert. uit het Spaans: Mirella Peeters]
Jaar: cop. 2007
Auteur: Jorge Batllori; Victor Escandell; Mirella Peeters
Uitgever: Aartselaar ; [Oosterhout] : Deltas
27. Titel: Getallen / [ill. Manuela Martín ; Ned. vert. uit het Spaans Anja De Lombaert]
Jaar: 2006
Auteur: Manuela Martín; Anja De Lombaert
Uitgever: Mortsel : Trifora
28. Titel: Thomas in de wolken / tek. van Pablo Zweig ; verhaaltje van José María Gutiérrez ; vert. [uit het Spaans] door Laura Hak en Ma-

- scha de Vries
Jaar: [2005]
Auteur: Pablo Zweig (1964-); José María Gutiérrez; Laura Hak
Uitgever: Amsterdam : Rubinstein
29. Titel: Eerste knutselpret / [vert. uit het Spaans: Hajo Geurink]
Jaar: cop. 2005
Auteur: H.J.J. Geurink
Uitgever: Aartselaar ; [Oosterhout] : Deltas
30. Titel: Een dag in het circus / [illustraties: Natascha S. Rosenberg]
Jaar: cop. 2003
Auteur: Natascha S. Rosenberg
Uitgever: [S.l.] : Beascoa International
31. Titel: De kleine Dali... voor alle kleine grote dromers / Anna Obiols ; geïll. door Subi ; [vert. uit het Spaans en bew.: Renate Poper ; red.: Ingrid van Lindert]
Jaar: cop. 2003
Auteur: Anna Obiols; Subi is Joan Subirana; Renate Poper; Ingrid van Lindert.
Uitgever: Amsterdam : Memphis Belle
Antwerpen : Standaard
32. Titel: Spelletjes voor peuters & kleuters / Sofia Kloppe [tekst] ; Horacio Elena [ill. ; vert. uit het Spaans: Dineke Vermet]
Jaar: cop. 2003
Auteur: Sofia Kloppe; Horacio Elena; Dineke Vermet
Uitgever: Utrecht : Forte Uitgevers
Barcelona : Parramón, 2002
33. Titel: Thomas en zijn schaduw / tek. van Pablo Zweig ; verhaaltje van José María Gutiérrez ; vert. [uit het Spaans] door Laura Hak en Mascha de Vries ; bew. door Sieneke de Rooij
Jaar: [2003]
Auteur: Pablo Zweig (1964-); José María Gutiérrez; Laura Hak; Sieneke de Rooij (1961-)
Uitgever: Amsterdam : Rubinstein
34. Titel: Van Palmzondag tot Pasen / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2002
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO
35. Titel: 200 spelletjes voor de lente en zomer / [tekst: Josep Maria Allué ; ill.: Maria Espluga Solé ... et al. ; vert. uit het Spaans: Lisa Scargo]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Josep Maria Allué; Lisa Scargo
Uitgever: Baarn : Canteleer
36. Titel: Hij heette Josemaría / [auteurs: Amparo Catret, Mar Sánchez ; ill.: José María Catret ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: 2001
Auteur: Amparo Catret; Mar Sánchez
Uitgever: Amsterdam : De Boog
37. Titel: 200 spelletjes voor de herfst en winter / [tekst: Josep Maria Allué ; ill.: Maria Espluga Solé ... et al. ; vert. uit het Spaans: Geeske Bouman]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Josep Maria Allué; Geeske Bouman
Uitgever: Baarn : Canteleer
Barcelona : Parramón, cop. 1999
38. Titel: Mozes / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2001
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO Hoevelaken
39. Titel: Jozef / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2001
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO Hoevelaken
40. Titel: Noach / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2001
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO Hoevelaken
41. Titel: Dag God! / [ill.: Àngels Comella ; tekst: Greet Brokerhof-van der Waa]
Jaar: [2001]
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); M. Àngels Comella
Uitgever: Hoevelaken : SGO

42. Titel: Het Circus / [uit het Spaans]
Jaar: [200-?]
Uitgever: [Amsterdam] : Hema
43. Titel: Aladin / [ill. van Carlos Busquets ; uit het Spaans]
Jaar: [200-?]
Auteur: Carlos Busquets
Uitgever: [S.I.] : Parade
44. Titel: Zoek, vind en plak dieren van het bos en de zee / [uit het Spaans]
Jaar: [200-?]
Uitgever: Sint-Niklaas : Flash Promoties [distr.]
45. Titel: De schepping / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2000
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO
46. Titel: Abraham en Sara / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2000
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO
47. Titel: Jezus wordt geboren / verteld door Greet Brokerhof-van der Waa ; met ill. van Dieter Konsek
Jaar: cop. 2000
Auteur: Geertruid Willemien Brokerhof-van der Waa (1953-); Dieter Konsek; Norbert Landa (1952-)
Uitgever: Hoevelaken : SGO
48. Titel: Het grote kinder-spelletjesboek / [tekst: Josep M. Allué ; ill.: Lluís Filella y Gloria García ; vert. uit het Spaans: Adri Boon]
Jaar: cop. 2000
Auteur: Josep Maria Allué; Lluís Filella y Gloria García; Adri Boon
Uitgever: Baarn : Cantecler
49. Titel: Voor slapeloze nachten / tekst en ill. Gustavo Roldán ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1999
Auteur: Gustavo Roldán
Uitgever: Amsterdam : Sjaloom
50. Titel: Hoe herken je een monster / tekst en ill. Gustavo Roldán ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1999
Auteur: Gustavo Roldán
Uitgever: Amsterdam : Sjaloom
51. Titel: Een bloem op je hoed / tekst en ill. Gustavo Roldán ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1999
Auteur: Gustavo Roldán
Uitgever: Amsterdam : Sjaloom
52. Titel: Ik hou van zwart en wit / [schrijver: M. Angels Comella ; fotogr.: Estudio Nos y soto ; hoofdred. Nederlandse uitg.: Jan van Gestel ; vert. uit het Spaans: Patrick Cassonnet]
Jaar: cop. 1998
Auteur: M. Àngels Comella; Jan J. van Gestel; Patrick Cassonnet
Uitgever: Amsterdam : De Lantaarn
53. Titel: Ik hou van bruin / [schrijver: M. Angels Comella ; fotogr.: Estudio Nos y soto ; hoofdred. Nederlandse uitg.: Jan van Gestel ; vert. uit het Spaans: Patrick Cassonnet]
Jaar: cop. 1998
Auteur: M. Àngels Comella; Jan J. van Gestel; Patrick Cassonnet
Uitgever: Amsterdam : De Lantaarn
54. Titel: Ik hou van blauw / [schrijver: M. Angels Comella ; fotogr.: Estudio Nos y soto ; hoofdred. Nederlandse uitg.: Jan van Gestel ; vert. uit het Spaans: Patrick Cassonnet]
Jaar: cop. 1998
Auteur: M. Àngels Comella; Jan J. van Gestel; Patrick Cassonnet
Uitgever: Amsterdam : De Lantaarn
55. Titel: Ik hou van geel / [schrijver: M. Àngels Comella ; fotogr.: Estudio Nos y soto ; hoofdred. Nederlandse uitg.: Jan van Gestel ; vert. uit het Spaans: Patrick Cassonnet]
Jaar: cop. 1998
Auteur: M. Àngels Comella; Jan J. van Gestel; Patrick Cassonnet
Uitgever: Amsterdam : De Lantaarn
56. Titel: Ik hou van rood / [schrijver: M. Àngels Comella ; fotogr.: Estudio Nos y soto ; hoofdred. Nederlandse uitg.: Jan van Gestel ; vert. uit het Spaans: Patrick Cassonnet]
Jaar: cop. 1998
Auteur: M. Àngels Comella; Jan J. van Gestel; Patrick Cassonnet

Uitgever: Amsterdam : De Lantaarn

57. Titel: Ik hou van groen / [schrijver: M. Àngels Comella ; fotogr.: Estudio Nos y soto ; hoofdred. Nederlandse uitg.: Jan van Gestel ; vert. uit het Spaans: Patrick Cassonnet]
Jaar: cop. 1998
Auteur: M. Àngels Comella; Jan J. van Gestel; Patrick Cassonnet
Uitgever: Amsterdam : De Lantaarn
58. Titel: Ik leer luisteren naar muziek / ill. Roser Capdevila ; tekst Elena Cassina ; [vert. uit het Spaans: Pieter van Oudheusden]
Jaar: cop. 1996
Auteur: Roser Capdevila; Elena Cassina; Pieter van Oudheusden (1957-)
Uitgever: [Doornik ; Dronten] : Casterman
59. Titel: De kleine vosjes ; Simba de olifant / [illustraties: J. Fenosa, M. Montaná ; vert. uit het Spaans]
Titelvariant: Simba de olifant
Jaar: cop. 1995
Auteur: J. Fenosa; M. Montaná
Uitgever: [S.I.] : Mirta
60. Titel: Het mysterie van de verloren tijd / tekst: Sarah Corona ; ill.: Martha Avilés ; Nederlandse bew. [en vert. uit het Spaans]: Carl Eyckmans
Jaar: [1995]
Auteur: Sarah Corona; Martha Avilés; Carl Eyckmans (1954-)
Uitgever: Waasmunster : Abimo
61. Titel: De kapitein / tekst: Liliana Santirso ; ill.: Patricio Gómez ; Nederlandse bew. [en vert. uit het Spaans]: Guy Didelez en Frank Pollet
Jaar: [1994]
Auteur: Liliana Santirso; Patricio Gómez; Guido Clara Victor Didelez (1952-); Frank Emiel Alberta Pollet (1959-)
Uitgever: Waasmunster : Abimo
62. Titel: De kleine Wu-Li / Ricardo Alcántara ; Gusti [ill. ; vert. uit het Spaans: Bea Lutje Schipholt]
Jaar: 1992
Auteur: Ricardo Alcántara; Gusti is Gustavo A. Rosemfett; Bea Lutje Schipholt
Uitgever: Rijswijk : Elmar
63. Titel: De schoenmaker en de kaboutertertjes / [vert. uit het Spaans: Byblos]
Jaar: cop. 1991

Uitgever: Brussel : Byblos

64. Titel: De drieste drieling / verhaal en ill.: M. Company en R. Capdevila ; Nederlandse bew. [uit het Spaans]: Elina van der Heijden
Jaar: [1991]
Auteur: Mercé Company; Roser Capdevila; Elina van der Heijden
Uitgever: Haarlem : De Kinderboekenclub
65. Titel: Onze hamster / Isidro Sánchez, María Rius ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Isidro Sánchez; María Rius; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiters
66. Titel: Onze vogel / Isidro Sánchez, María Rius ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Isidro Sánchez; María Rius; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiters
67. Titel: Onze kat / Isidro Sánchez, María Rius ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Isidro Sánchez; María Rius; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiters
68. Titel: Onze hond / Isidro Sánchez, María Rius ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Isidro Sánchez; María Rius; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiters
69. Titel: De avonturen van Beertje
Jaar: [199-?]
Uitgever: Brussel : M.I.C
70. Titel: Kartonnen dieren reeks / [vertaald uit het Spaans]
Jaar: [199-?]-...
Uitgever: Brussel : M.I.C
71. Titel: Mijn eerste knutselboek
Jaar: cop. 1990
Uitgever: Aartselaar ; [Harderwijk] : Deltas

72. Titel: De nacht / Montserrat Viza, Irene Bordoy ; [vert. uit het Spaans en bew. door Anneke Wiggers de Vries]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Montserrat Viza; Irene Bordoy; Anneke Wiggers de Vries
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
73. Titel: De avond / Montserrat Viza, Irene Bordoy ; [vert. uit het Spaans en bew. door Anneke Wiggers de Vries]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Montserrat Viza; Irene Bordoy; Anneke Wiggers de Vries
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
74. Titel: De ochtend / Montserrat Viza, Irene Bordoy ; [vert. uit het Spaans en bew. door Anneke Wiggers de Vries]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Montserrat Viza; Irene Bordoy; Anneke Wiggers de Vries
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
75. Titel: De middag / Montserrat Viza, Irene Bordoy ; [vert. uit het Spaans en bew. door Anneke Wiggers de Vries]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Montserrat Viza; Irene Bordoy; Anneke Wiggers de Vries
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
76. Titel: Alles wat vliegt / [afb. van G. García ; tekst vert. uit het Spaans van C. Peppelenbosch]
Jaar: [1988]
Auteur: G. García; Ciny Peppelenbosch-Macrande (1926-)
Uitgever: [Chevron] : Hemma
77. Titel: Nare dromen pakken! Lekker taart van bakken! / Mercè Company ; ill. Agustí Asensio ; bew. en vert. [uit het Spaans] Liva Willems
Jaar: 1988
Auteur: Mercè Company; Agustí Asensio; Liva Willems pseud. van Godelieve Josepha Maria Uleners
Uitgever: Leuven ; 's-Gravenhage : Infodok
78. Titel: Alles wat leeft / [afb. van G. García ; tekst vert. uit het Spaans van C. Peppelenbosch]
Jaar: [1988]
Auteur: G. García; Ciny Peppelenbosch-Macrande (1926-)
Uitgever: [Chevron] : Hemma
79. Titel: Alles wat rijdt / [afb. van G. García ; tekst vert. uit het Spaans van C. Peppelenbosch]
Jaar: [1988]
Auteur: G. García; Ciny Peppelenbosch-Macrande (1926-)
Uitgever: [Chevron] : Hemma
80. Titel: Het avontuur van kabouter David / [bew. naar het Spaans door Suzanne Braam]
Jaar: cop. 1988
Auteur: Suzanne Braam
Uitgever: Houten : Van Holkema & Warendorf
81. Titel: Het geheim van kabouter David / [bew. naar het Spaans door Suzanne Braam]
Jaar: cop. 1988
Auteur: Suzanne Braam
Uitgever: Houten : Van Holkema & Warendorf
82. Titel: Mijn mooiste sprookjesboek / [Nederlandse tekst van Hetty van Vught]
Jaar: cop. 1987
Auteur: Hetty van Vught
Uitgever: Aartselaar ; Harderwijk : Deltas
83. Titel: Kinderen / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans door Mayke Beuming ; bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1987
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; Mayke Beuming; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
84. Titel: Grootouders / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans door Mayke Beuming ; bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1987
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; Mayke Beuming; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
85. Titel: Tieners / Carme Solé Vendrell, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans door Mayke Beuming ; bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1987
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); José Maria Parramón; Mayke Beuming; Maaïke Roodenburg-Luitwieler

- Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
86. Titel: Ouders / Carme Solé Vendrell, Josep Maria Parramón ; [vert. uit het Spaans door Mayke Beuming ; bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1987
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); José Maria Parramón; Mayke Beuming; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
87. Titel: De raaf en de vos / [geïll. door Samaniego ; vert. uit het Spaans door Francine Dolman]
Jaar: cop. 1987
Auteur: Félix María Samaniego (1745-1801); Francine Dolman
Uitgever: Amsterdam : Mulder Holland
88. Titel: Vuur / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. en bew. uit het Spaans door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1986
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
89. Titel: Water / Carme Solé Vendrell, Josep Maria Parramón ; [vert. en bew. uit het Spaans door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1986
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); José Maria Parramón; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
90. Titel: Aarde / Carme Solé Vendrell, Josep Maria Parramón ; [vert. en bew. uit het Spaans door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1986
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); José Maria Parramón; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
91. Titel: Lucht / María Rius, Josep Maria Parramón ; [vert. en bew. uit het Spaans door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1986
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
92. Titel: De paraplu van Jaap / op tekst van Mercè Company ; met plaatjes van Agustí Asensio ; Nederlandse bew. [en vert. uit het Spaans] van I. Nijkerk-Pieters
Jaar: cop. 1985
Auteur: Mercè Company; Agustí Asensio; F.I. Nijkerk-Pieters
93. Titel: Proeven / María Rius, J.M. Parramón, J.J. Puig ; [vert. uit het Spaans en bew. door Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1985
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; J.J. Puig; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
94. Titel: Voelen / María Rius, J.M. Parramón, J.J. Puig ; [vert. uit het Spaans en bew.: Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1985
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; J.J. Puig; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
95. Titel: Horen / María Rius, J.M. Parramón, J.J. Puig ; [vert. uit het Spaans en bew.: Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1985
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; J.J. Puig; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
96. Titel: Zien / María Rius, J.M. Parramón, J.J. Puig ; [vert. uit het Spaans en bew.: Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1985
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; J.J. Puig; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
97. Titel: Ruiken / María Rius, J.M. Parramón, J.J. Puig ; [vert. uit het Spaans en bew.: Maaïke Roodenburg-Luitwieler]
Jaar: cop. 1985
Auteur: María Rius; José Maria Parramón; J.J. Puig; Maaïke Roodenburg-Luitwieler
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
98. Titel: Het meisje met de vlechten / Maria Martínez i Vendrell [tekst] ; Carme Solé Vendrell [ill.] ; [Nederlandse bew. uit het Spaans van Stanneke Wagenaar]
Jaar: cop. 1985
Auteur: Maria Martínez i Vendrell; Carme Solé Vendrell (1944-); Stanneke Wagenaar
Uitgever: [Doornik] : Casterman
99. Titel: Makoto, ons nieuwe vriendje / Ulises Wensell [tek.], Maria Puncel [tekst] ; vert. [uit het Spaans] door Angela Schelfhout
Jaar: cop. 1984
Auteur: Ulises Wensell (1945-); Maria Puncel; Angela Schelfhout

- Uitgever: Tilburg : Zwijsen
100. Titel: Een schat in de tuin / Ulises Wensell [tek.], Maria Puncel [tekst] ; vert. [uit het Spaans] door Angela Schelfhout
Jaar: cop. 1984
Auteur: Ulises Wensell (1945-); Maria Puncel; Angela Schelfhout
Uitgever: Tilburg : Zwijsen
101. Titel: Het verdwaalde hondje / Ulises Wensell [tek.], Maria Puncel [tekst] ; vert. [uit het Spaans] door Angela Schelfhout
Jaar: cop. 1984
Auteur: Ulises Wensell (1945-); Maria Puncel; Angela Schelfhout
Uitgever: Tilburg : Zwijsen
102. Titel: De storm / Ulises Wensell [tek.], Maria Puncel [tekst] ; vert. [uit het Spaans] door Angela Schelfhout
Jaar: cop. 1984
Auteur: Ulises Wensell (1945-); Maria Puncel; Angela Schelfhout
Uitgever: Tilburg : Zwijsen
103. Titel: De eerste prijs / Ulises Wensell [tek.], Maria Puncel [tekst] ; vert. [uit het Spaans] door Angela Schelfhout
Jaar: cop. 1984
Auteur: Ulises Wensell (1945-); Maria Puncel; Angela Schelfhout
Uitgever: Tilburg : Zwijsen
104. Titel: Wie heeft Tom gezien? / Ulises Wensell [tek.], Maria Puncel [tekst] ; vert. [uit het Spaans] door Angela Schelfhout
Jaar: cop. 1984
Auteur: Ulises Wensell (1945-); Maria Puncel; Angela Schelfhout
Uitgever: Tilburg : Zwijsen
105. Titel: Brooddeegtechnieken / onder red. van Helmke van Geel
Jaar: cop. 1983
Auteur: Helmke van Geel
Uitgever: Amsterdam : Van Dobbenburgh
106. Titel: De maan / Carme Solé Vendrell, Roc Almirall ; [vert. naar de Engelse vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1983
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); Roc Almirall
Uitgever: [Doornik] : Casterman
107. Titel: Buurkinderen / [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1982
- Auteur: Constanza
Uitgever: Amsterdam : Mulder
108. Titel: Een feestdag / [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Constanza
Uitgever: Amsterdam : Mulder
109. Titel: Rozemarijntje / [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Constanza
Uitgever: Amsterdam : Mulder
110. Titel: Helemaal alleen / [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Constanza
Uitgever: Amsterdam : Mulder
111. Titel: Floortje en haar vogeltjes / [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Constanza
Uitgever: Amsterdam : Mulder
112. Titel: De zon / Carme Solé Vendrell, Roc Almirall
Jaar: cop. 1982
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); Roc Almirall
Uitgever: [Doornik ; Dronten] : Casterman
113. Titel: De klim / Carme Solé Vendrell, Roc Almirall ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); Roc Almirall
Uitgever: [Doornik] : Casterman
114. Titel: De kerseboom / Carme Solé Vendrell, Roc Almirall
Jaar: cop. 1982
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); Roc Almirall
Uitgever: [Doornik] : Casterman
115. Titel: De jas / Carme Solé Vendrell, Roc Almirall
Jaar: cop. 1982
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); Roc Almirall
Uitgever: [Doornik] : Casterman
116. Titel: De muziektent / Carme Solé Vendrell, Roc Almirall

- Jaar: cop. 1982
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-); Roc Almirall
Uitgever: [Doornik] : Casterman
117. Titel: Het borstelhondje / Pere Calders ; [ill.]
Carme Solé Vendrell ; [naar de Franse vert. uit het Spaans]
Jaar: cop.1982
Auteur: Pere Calders (1912-); Carme Solé Vendrell (1944-)
Uitgever: [Doornik] : Casterman
118. Titel: Don Quichot vecht verder / [bew. naar het Spaans]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1616); Hetty van den Heuvel
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale uitgeverij
119. Titel: Don Quichot en de windmolens / [Nederlandse tekst van Hetty van den Heuvel ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Hetty van den Heuvel
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
120. Titel: Don Quichot en de vreemde herberg / [Nederlandse tekst door Hetty van den Heuvel ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Hetty van den Heuvel
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
121. Titel: Don Quichot : de dwalende ridder / [Nederlandse tekst door Hetty van den Heuvel ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Hetty van den Heuvel
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
122. Titel: Erik en z' n vriend de eik / Claude Levert, Carme Solé Vendrell ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: 1981
Auteur: Claude Levert; Carme Solé Vendrell (1944-)
- Uitgever: [Doornik] : Casterman
123. Titel: De maan van Pim / Carme Solé Vendrell ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Carme Solé Vendrell (1944-)
Uitgever: [Doornik] : Casterman
124. Titel: Marieke Huilebalk is jarig / tek.: Esther Jaume ; tekst: Flora Fiacre ; [vert. uit het Spaans door R. Ascherman]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Esther Jaume; Flora Fiacre; Regina Johanna Ascherman-Soetermeer (1908-1987)
Uitgever: Sittard ; Brussel : Dupuis
125. Titel: De tweeling Jan en Joost / tek.: Esther Jaume ; tekst: Flora Fiacre ; [vert. uit het Spaans door R. Ascherman]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Esther Jaume; Flora Fiacre; Regina Johanna Ascherman-Soetermeer (1908-1987)
Uitgever: Sittard ; Brussel : Dupuis
126. Titel: Chris en zijn verzameldoos / tek.: Esther Jaume ; tekst: Flora Fiacre ; [vert. uit het Spaans door R. Ascherman]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Esther Jaume; Flora Fiacre; Regina Johanna Ascherman-Soetermeer (1908-1987)
Uitgever: Sittard [etc.] : Dupuis
127. Titel: De bril van Tineke / tek.: Esther Jaume ; tekst: Flora Fiacre ; [vert. uit het Spaans door R. Ascherman]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Esther Jaume; Flora Fiacre; Regina Johanna Ascherman-Soetermeer (1908-1987)
Uitgever: Sittard ; Brussel : Dupuis
128. Titel: Eva / [tekst Ma. Lluïsa ; ill. M. R. Batlle ; vert. uit het Spaans door Nora Smit]
Jaar: [1980]
Auteur: Ma Lluïsa; M R Batlle; Nora Smit
Uitgever: Amsterdam : Boekproducties
129. Titel: Laura / [tekst Ma. Lluïsa ; ill. M. R. Batlle ; vert. uit het Spaans door Nora Smit]
Jaar: [1980]
Auteur: Ma Lluïsa; M R Batlle; Nora Smit
Uitgever: Amsterdam : Boekproducties
130. Titel: Marga / [tekst Ma. Lluïsa ; ill. M. R. Batlle ; vert. uit het Spaans door Nora Smit]
Jaar: [1980]
Auteur: Ma Lluïsa; M R Batlle; Nora Smit
Uitgever: Amsterdam : Boekproducties
131. Titel: Marieke en het avontuurlijke konijntje / ill. door Bosch-Battle ; teksten van Mercedes Asor ; voor Nederland bew. [uit het Spaans]

door Els Stam
Jaar: [1979]
Auteur: M. Asor; Els Stam; ... Bosch-Battle
Uitgever: Amsterdam : Mulder Holland

132. Titel: Marieke en de ooievaars / ill. door Bosch-Battle ; teksten van Mercedes Asor ; voor Nederland bew. [uit het Spaans] door Els Stam
Jaar: [1979]
Auteur: M. Asor; Els Stam; ... Bosch-Battle
Uitgever: Amsterdam : Mulder Holland

133. Titel: Sprookjesboek / vert. [uit het Spaans] door M.C. Van Tongerloo ; geïll. door Fernando Saez
Jaar: [1979]
Auteur: M.C. Van Tongerloo; Fernando Saez (1921-)
Uitgever: Gent : Het Volk

134. Titel: De zeekabouter
Jaar: cop. 1977
Uitgever: Bussum : Junior Press

135. Titel: Dit zijn wij / idee: Adriana D'Atri ; ill.: Ulises Wensell ; vert. [uit het Spaans]: Thea Schierbeek-Tulleken
Jaar: cop. 1977
Auteur: Adriana D'Atri; Ulises Wensell (1945-); Thea Schierbeek-Tulleken
Uitgever: Antwerpen : Lotus

136. Titel: Judo junior / Victor M. Gaspar
Deel: 1: Witte band en gele band
Jaar: cop. 1978
Auteur: Victor Manuel Gaspar
Uitgever: Helmond : Helmond

Leesfase 1 (2)

1. Titel: Alik de Eskimo / door E. Santaularia ; met plaatjes van Isidre Mones ; [vert. uit het Spaans door Rik van Dam]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Elisenda Santaularia; Isidre Mones; Rik van Dam is pseud.
Uitgever: Aartselaar ; Harderwijk : Deltas
2. Titel: Sambí en de krokodil / door Elisenda Santaularia ; met plaatjes van Isidre Mones ; [vert. uit het Spaans door Rik van Dam]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Elisenda Santaularia; Isidre Mones; Rik van Dam is pseud.
Uitgever: Aartselaar ; Harderwijk : Deltas

LEESFASE 2 (26)

1. Titel: Rik met de kuif / Perrault ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door J.M. Lavarello
Jaar: cop. 1990
Auteur: Charles Perrault (1628-1703); Jennina Carelina Staring (1950-); J.M. Lavarello
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
2. Titel: De nieuwe kleren van de keizer / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1990
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
3. Titel: De prinses op de erwt / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1990
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
4. Titel: De gelaarsde kat / Perrault ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1990
Auteur: Charles Perrault (1628-1703); Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
5. Titel: De nachtegaal / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door J.M. Lavarello
Jaar: cop. 1990
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); J.M. Lavarello
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
6. Titel: Het lelijke jonge eendje / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1990
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
7. Titel: De drie kleine biggetjes / naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1990
Auteur: Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
8. Titel: Jan zonder vrees / naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door J.M. Lavarello
Jaar: cop. 1990
Auteur: Jennina Carelina Staring (1950-); J.M. Lavarello; Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863); Wilhelm Carl Grimm (1786-1859)
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
9. Titel: Sneeuwwitje / Grimm ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1990
Auteur: Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863); Wilhelm Carl Grimm (1786-1859); Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
10. Titel: Assepoester / Grimm ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1990
Auteur: Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863); Wilhelm Carl Grimm (1786-1859); Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
11. Titel: De rattenvanger van Hamelen / Browning ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1990
Auteur: Robert Browning (1812-1889); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
12. Titel: De kleine zeemeermin / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door J.M. Lavarello
Jaar: cop. 1990
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); J.M. Lavarello
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
13. Titel: Roodkapje / Grimm ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door J.M. Lavarello

- Jaar: cop. 1988
Auteur: Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863); Wilhelm Carl Grimm (1786-1859); Jennina Carelina Staring (1950-); J.M. Lavarello
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
14. Titel: Het tinnen soldaatje / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1988
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
15. Titel: Duimeliesje / Andersen ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1988
Auteur: Hans Christian Andersen (1805-1875); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
16. Titel: Klaas Vaak / naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1988
Auteur: Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio; Hans Christian Andersen (1805-1875)
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
17. Titel: Peter Pan / Barrie ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1988
Auteur: James Matthew Barrie (1860-1937); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
18. Titel: Repelsteeltje / Perrault [i.e. Grimm] ; naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1988
Auteur: Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863); Wilhelm Carl Grimm (1786-1859); Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
19. Titel: Pinokkio / Collodi ; naverteld [uit het Spaans naar het Italiaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1988
Auteur: Carlo Collodi pseud. van Carlo Lorenzini; Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
20. Titel: Klein Duimpje / Grimm [i.e. Perrault] ; naverteld [uit het Spaans naar het Duits] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1988
Auteur: Charles Perrault (1628-1703); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
21. Titel: Het dappere kleermakertje / Grimm ; naverteld [uit het Spaans naar het Duits] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1988
Auteur: Jacob Ludwig Carl Grimm (1785-1863); Wilhelm Carl Grimm (1786-1859); Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
22. Titel: Het verwaande muisje / naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door A. Asensio
Jaar: cop. 1988
Auteur: Jennina Carelina Staring (1950-); Agustí Asensio
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
23. Titel: Goudlokje / naverteld [uit het Spaans] door Jennine Staring ; getek. door J.M. Lavarello
Jaar: cop. 1988
Auteur: Jennina Carelina Staring (1950-); J.M. Lavarello
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
24. Titel: Alice in Wonderland / Carroll ; naverteld [uit het Spaans naar het Nederlands] door Jennine Staring ; getek. door F. Rovira
Jaar: cop. 1988
Auteur: Lewis Carroll pseud. van Charles Lutwidge Dodgson; Jennina Carelina Staring (1950-); Francesc Rovira
Uitgever: Gorinchem : De Ruiter
25. Titel: De klokken van Roelant / op tekst van Mercè Company ; met plaatjes van Agustí Asensio ; Nederlandse bew. [en vert. uit het Spaans] van I. Nijkerk-Pieters
Jaar: cop. 1985
Auteur: Mercè Company; Agustí Asensio; F.I. Nijkerk-Pieters

Uitgever: [Doornik] : Casterman

26. Titel: Lamta de Indiaan / door Flora Fiacre ; met plaatjes van Isidre Mones ; [vert. uit het Spaans door Rik van Dam]

Jaar: cop. 1982

Auteur: Flora Fiacre; Isidre Mones; Rik van Dam is pseud.

Uitgever: Aartselaar ; Harderwijk : Deltas

LEESFASE 3 (68)

1. Titel: De vloek van Odi / Maite Carranza ; vert. [uit het Spaans] door Elvira Veenings
Jaar: 2011
Auteur: Maite Carranza (1958-); Elvira Veenings
Uitgever: Utrecht : Signatuur
2. Titel: De ijswoestijn / Maite Carranza ; vert. [uit het Spaans] door Elvira Veenings
Jaar: 2011
Auteur: Maite Carranza (1958-); Elvira Veenings
Uitgever: Utrecht : Signatuur
3. Titel: De clan van de wolvin / Maite Carranza ; vert. [uit het Spaans] door Elvira Veenings
Jaar: 2011
Auteur: Maite Carranza (1958-); Elvira Veenings
Uitgever: Utrecht : Signatuur
4. Titel: Het geheim der wijzen / Rafael Ábalos ; [vert. uit het Spaans: Jean Schalekamp ; onder red. van Anne Löhnberg ; ill.: Fernando Gómez Lobato]
Jaar: 2011
Auteur: Rafael Ábalos (1956-); Jean Arnoldus Schalekamp (1926-); Anne Löhnberg; Fernando Gómez Lobato
Uitgever: [Utrecht] : De Fontein
5. Titel: Don Quichot / Rosa Navarro Durán ; met ill. van Francesc Rovira ; [vert. uit het Spaans:] Peter Jansen
Jaar: cop. 2010
Auteur: Rosa Navarro Durán; Francesc Rovira; Peter Jansen
Uitgever: Nijmegen : Tutti
6. Titel: De nevelprins / Carlos Ruiz Zafón ; vert. [uit het Spaans] door Nelleke Geel
Jaar: 2010
Auteur: Carlos Ruiz Zafón (1964-); Nelleke Geel (1966-)
Uitgever: Utrecht : Signatuur
7. Titel: Het geheim van de gouden azen / Rafael Ábalos ; [vert. uit het Spaans: Johan Rijskamp]
Jaar: cop. 2010
Auteur: Rafael Ábalos (1956-); Johan Rijskamp
Uitgever: Baarn : De Fontein
8. Titel: De stem uit het duister / Rafael Ábalos ; [vert. uit het Spaans: Johan Rijskamp]
Jaar: cop. 2009
Auteur: Rafael Ábalos (1956-); Johan Rijskamp
Uitgever: Baarn : De Fontein
9. Titel: Het zwarte leger / Santiago García-Clairac ; [vert. uit het Spaans: Johan Rijskamp]
Jaar: cop. 2009
Auteur: Santiago García-Clairac; Johan Rijskamp
Uitgever: Baarn : De Fontein
10. Titel: De schepping van de vlinders / Gioconda Belli ; met ill. van Wolf Erlbruch ; [vert. uit het Spaans door Dick Bloemraad]
Jaar: 2009
Auteur: Gioconda Belli (1948-); Wolf Erlbruch (1948-); Dick Bloemraad
Uitgever: Breda : De Geus
11. Titel: Het spel der oneindige raadselen / Rafael Ábalos ; [vert. uit het Spaans: Johan Rijskamp ; ill.: Maripé Pascual ... et al.]
Jaar: cop. 2008
Auteur: Rafael Ábalos (1956-); Johan Rijskamp; Maripé Pascual
Uitgever: Baarn : De Fontein
12. Titel: Het geheim der wijzen / Rafael Ábalos ; [vert. uit het Spaans: Jean Schalekamp ; onder red. van Anne Löhnberg ; ill.: Fernando Gómez Lobato]
Titelvariant: Grimpow : het geheim der wijzen
Jaar: 2008
Auteur: Rafael Ábalos (1956-); Jean Arnoldus Schalekamp (1926-); Anne Löhnberg; Fernando Gómez Lobato
Uitgever: Baarn : De Fontein
13. Titel: De Kamer van de Lords / Artur Balder ; [vert. uit het Spaans: Marian Kuin]
Jaar: cop. 2008
Auteur: Artur Balder; Marian Kuin
Uitgever: Baarn : De Fontein
14. Titel: De vloek van Odi / Maite Carranza ; vert. [uit het Spaans] door Elvira Veenings
Jaar: 2007
Auteur: Maite Carranza (1958-); Elvira Veenings
Uitgever: Utrecht : Signature

15. Titel: De ijswoestijn / Maite Carranza ; vert. [uit het Spaans] door Elvira Veenings
Jaar: 2007
Auteur: Maite Carranza (1958-); Elvira Veenings
Uitgever: Utrecht : Signature
16. Titel: De clan van de wolvin / Maite Carranza ; vert. [uit het Spaans] door Elvira Veenings
Jaar: 2006
Auteur: Maite Carranza (1958-); Elvira Veenings
Uitgever: Utrecht : Signature
17. Titel: Het geheim der wijzen / Rafael Ábalos ; [vert. uit het Spaans: Jean Schalekamp ; onder red. van Anne Löhnberg ; ill.: Fernando Gómez Lobato]
Jaar: cop. 2006
Auteur: Rafael Ábalos (1956-); Jean Arnoldus Schalekamp (1926-); Anne Löhnberg; Fernando Gómez Lobato
Uitgever: Baarn : De Fontein
18. Titel: Het woud van de pygmeeën / Isabel Allende ; [vert. uit het Spaans door Rikkie Degenaar]
Jaar: cop. 2004
Auteur: Isabel Allende (1942-); Rikkie Degenaar
Uitgever: Amsterdam : Wereldbibliotheek
19. Titel: Maruja / Ema Wolf ; met tek. van Jorge Sanzol ; [red.: TextCase Boekproducties ; vert. uit het Spaans: Tanja Timmerman]
Jaar: cop. 2003
Auteur: Ema Wolf (1948-); Jorge Sanzol; Tanja Timmerman
Uitgever: Amsterdam : KIT Publishers
[Den Haag] : N(o)vib, Oxfam Netherlands
20. Titel: Het Rijk van de Gouden Draak / Isabel Allende ; [vert. uit het Spaans door Rikkie Degenaar]
Jaar: cop. 2003
Auteur: Isabel Allende (1942-); Rikkie Degenaar
Uitgever: Amsterdam : Wereldbibliotheek
21. Titel: De stad van de wilde goden / Isabel Allende ; [uit het Spaans vert. door Rikkie Degenaar]
Jaar: cop. 2002
Auteur: Isabel Allende (1942-); Rikkie Degenaar
Uitgever: Amsterdam : Wereldbibliotheek
22. Titel: Waar is het circus? / Ema Wolf ; [vert. uit het Spaans: Caby Slootweg ; red.: Heleen Silvis]
Jaar: cop. 2002
Auteur: Ema Wolf (1948-); Caby Slootweg; Heleen Silvis
Uitgever: Amsterdam : KIT Publishers
23. Titel: Professor Zipper en de schroefthee / Juan Villoro ; [vert. uit het Spaans: Tanja Timmerman]
Jaar: cop. 2002
Auteur: Juan Villoro (1956-); Tanja Timmerman
Uitgever: Amsterdam : KIT Publishers
Den Haag : N(o)vib, Oxfam Netherlands
24. Titel: Lucas de dappere detective / Roy Berocay ; [red. Nederlandstalige uitg.: TextCase ; vert. uit het Spaans: Tanja Timmerman]
Jaar: cop. 2002
Auteur: Roy Berocay (1955-); Tanja Timmerman
Uitgever: Amsterdam : KIT Publishers
Den Haag : N(o)vib, Oxfam Netherlands
25. Titel: Irlanda en Natalia / Espido Freire ; [vert. uit het Spaans door Eugenie Schoolderman]
Jaar: 2002
Auteur: Espido Freire (1974-); Eugenie Schoolderman
Uitgever: Amsterdam : Prometheus
26. Titel: De kerststal van God / Enrique Monasterio ; [ill.: Hortensia Nuñez Ladeveze ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Enrique Monasterio (1941-)
Uitgever: Amsterdam : Stichting de Boog
27. Titel: Arme Manolito / Elvira Lindo ; vert. [uit het Spaans] Karen De Meyere ; met tek. van Anne Westerduin
Jaar: cop. 2001
Auteur: Elvira Lindo (1962-); Karen De Meyere; Anne Westerduin (1945-)
Uitgever: Leuven : Davidsfonds/Infodok
28. Titel: Maantje trappen / Roy Berocay ; met ill. fan [i.e. van] Daniel Soulier ; [vert. uit het Spaans: Marjan Terpstra ; red.: Heleen Silvis]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Roy Berocay (1955-); Daniel Soulier; Marjan G. Terpstra; Heleen Silvis
Uitgever: Amsterdam : KIT
Den Haag : Novib

29. Titel: De heldendaden van Don Quichot / Miguel de Cervantes ; verteld door James Reeves ; [vert. uit het Engels door A.G. van Melle ... et al. ; tek. van Sieb Posthuma]
Jaar: cop. 2000
Auteur: Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1616); James Reeves (1909-1978); A.G. van Melle (1934-); Sieb Posthuma (1960-)
Uitgever: Amsterdam : Ploegsma
30. Titel: De tv-piraten / Roy Berocay ; [ill.: Verónica Leite ; vert. uit het Spaans: Tanja Timmerman ; red.: Gerda Leegsma]
Jaar: cop. 2000
Auteur: Roy Berocay (1955-); Tanja Timmerman; Gerda R. Leegsma; Verónica Leite
Uitgever: Amsterdam : KIT
's-Gravenhage : Novib
31. Titel: De club van de salamander / Jaime Alfonso Sandoval ; [vert. uit het Spaans: Gaby Slootweg ; red.: Gerda Leegsma]
Jaar: cop. 2000
Auteur: Jaime Alfonso Sandoval; Gaby Slootweg; Gerda R. Leegsma
Uitgever: Amsterdam : KIT
32. Titel: Professor Zipper en de fantastische elektrische gitaar / Juan Villero [i.e. Villoro ; vert. uit het Spaans: Caby Slootweg ; red.: Willy Temmerman]
Jaar: cop. 2000
Auteur: Juan Villoro (1956-); Caby Slootweg; Willy Temmerman
Uitgever: Amsterdam : KIT
's-Gravenhage : Novib
33. Titel: Het verhaal van de kat die de meeuw leerde vliegen / Luis Sepúlveda ; vert. [uit het Spaans] door Catharina Blaauwendraad ; met tek. van Myles Hyman
Jaar: cop. 1999
Auteur: Luis Sepúlveda (1949-); Catharina Blaauwendraad (1965-); Miles Hyman (1962-)
Uitgever: Amsterdam : Ploegsma
34. Titel: Manolito / Elvira Lindo ; vert. [uit het Spaans] Karen de Meyere ; met tek. van Anne Westerduin
Jaar: 1999
Auteur: Elvira Lindo (1962-); Karen De Meyere; Anne Westerduin (1945-)
Uitgever: Leuven : Davidsfonds/Infodok
35. Titel: Wat doen papa en mamma? / Pilar Migallón Lopezosa ... [et al.] ; ill.: Vane ; [vert. uit het Spaans: Vertaalburo René Boot]
Jaar: cop. 1997
Auteur: Pilar Migallón Lopezosa; Vane
Uitgever: Sint-Niklaas : Flash
36. Titel: Dat is kletsboek! / Pilar Migallón Lopezosa ... [et al.] ; ill.: Vane ; [vert. uit het Spaans: Vertaalburo René Boot]
Jaar: cop. 1997
Auteur: Pilar Migallón Lopezosa; Vane
Uitgever: Sint-Niklaas : Flash
37. Titel: Wat is het verschil tussen jongens en meisjes? / Pilar Migallón Lopezosa ... [et al.] ; ill.: Vane ; [vert. uit het Spaans: Vertaalburo René Boot]
Jaar: cop. 1997
Auteur: Pilar Migallón Lopezosa; Vane
Uitgever: Sint-Niklaas : Flash
38. Titel: Waar komt die baby vandaan? / Pilar Migallón Lopezosa ... [et al.] ; ill.: Vane ; [vert. uit het Spaans: Vertaalburo René Boot]
Jaar: cop. 1997
Auteur: Pilar Migallón Lopezosa; Vane
Uitgever: Sint-Niklaas : Flash
39. Titel: De schepping van de vlinders / Gioconda Belli ; met ill. van Wolf Erlbruch ; [vert. uit het Spaans door Dick Bloemraad]
Jaar: cop. 1997
Auteur: Gioconda Belli (1948-); Wolf Erlbruch (1948-); Dick Bloemraad
Uitgever: Breda : De Geus
40. Titel: De eunuch van Córdoba / José Luis Velasco ; [vert. uit het Spaans: Piet de Bakker]
Jaar: 1996
Auteur: José Luis Velasco; P.J.M. de Bakker
Uitgever: Rotterdam : Lemniscaat
41. Titel: Don Quichot / naar Cervantes ; bew. van Attie Spitzers ; ill. van Jacques Bours ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1994]
Auteur: Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1616); Attie Spitzers; Jacques Bours
Uitgever: Chevron : Hemma
Collatie: 156 p., [4] bl. pl. : ill. ; 19 cm
Reeks: Jeugdclub ; 15
Annotatie: Naar de roman: El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha. - Madrid : De la Cuesta, 1605-1615

- ISBN: 90-412-0007-X geb.
42. Titel: Zoetigheden bakken / [illustraties van: Concha Matamoros ; vert. uit het Spaans]
Jaar: [1993]
Auteur: Concha Matamoros
Uitgever: Brussel : MIC
Collatie: [28] p. : gekl. ill. ; 22x28 cm
Reeks: Het kinderkookboek ; 2
Annotatie: Omslagtitel
Deeltitel achterop omslag: Zoetigheden
Oorspr. Spaanse uitg.: Madrid : Susaeta Ediciones, cop. 1993
ISBN: Geb.
Genre: Kookboeken; Prentenboeken
43. Titel: Poché / Miguel Martín F. de Velasco ; vert. [uit het Spaans] door Jean Schalekamp ; met tek. van Francisco García del Águila
Jaar: cop. 1993
Auteur: Miguel Martín Fernández de Velasco (1927-); Jean Arnoldus Schalekamp (1926-); Francisco García del Águila
Uitgever: Baarn : Fontein
44. Titel: De schildersleerling / Pilar Molina Llorente ; vert. [uit het Spaans] door Joke Mayer ; met tek. van Juan Ramón Alonso
Jaar: cop. 1993
Auteur: Pilar Molina Llorente; Joke Mayer; Juan Ramón Alonso (1951-)
Uitgever: Baarn : Fontein
45. Titel: Het verwoeste land / José María Merino ; [vert. uit het Spaans door Annemarie Oostenbrink]
Jaar: 1993
Auteur: José María Merino (1941-); Anne Marie Oostenbrink
Uitgever: Heemstede : Altamira
46. Titel: De behoeder van het vergeten / Joan Manuel Gisbert [tekst] ; Alfonso Ruano [ill.] ; vert. [uit het Spaans]: Daniel Billiet
Jaar: cop. 1992
Auteur: Joan Manuel Gisbert; Alfonso Ruano (1949-); Daniël Gustave Clément Billiet (1950-)
Uitgever: Mechelen : Bakermat
[Beusichem] : Ef & Ef [distr.]
47. Titel: Tina, of Heksen bestaan niet / door Antonio Martínez Menchén ; vert. [uit het Spaans] door Henriëtte Aronds ; met tek. van Henk Kneepkens
Jaar: cop. 1992
- Auteur: Antonio Martínez-Menchén (1930-); Henriëtte Aronds; Henk Kneepkens (1940-)
Uitgever: Amsterdam : Ploegsma
48. Titel: Een droom van goud / José María Merino ; vert. [uit het Spaans] door AnneMarie Oostenbrink
Jaar: 1992
Auteur: José María Merino (1941-); Anne Marie Oostenbrink
Uitgever: Heemstede : Altamira
49. Titel: De koning en de Indiaan : verhalen uit Nicaragua / vert. [uit het Spaans] door Dick Bloemraad ; met een inl. van Mies Bouhuys ; [sel., bew. Susan Breedijk ... et al. ; ill. Fiona Macintosh]
Jaar: [1992]
Auteur: Dick Bloemraad; Susan Breedijk; Fiona Macintosh (1951-)
Uitgever: Amsterdam : Leopold
50. Titel: Fosco, of Er was geen hond te zien / door Antonio Martínez Menchén ; vert. [uit het Spaans] door Barber van de Pol ; met tek. van Maren Briswalter
Jaar: cop. 1991
Auteur: Antonio Martínez-Menchén (1930-); Barber van de Pol (1944-); Maren Briswalter
Uitgever: Amsterdam : Ploegsma
51. Titel: De Bijbel en zijn verhalen : teksten uit de Willibrordvertaling / bew. [naar het Spaans] en ingel. door Wim Spekking ; [J.M. Rovira Belloso tekstkeuze ; Carme Solé Vendrell ill.]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Wilhelmus Bernardus Maria Spekking (1924-1996); Josepho María Rovira Belloso; Carme Solé Vendrell (1944-)
Uitgever: Tiel : Lannoo
52. Titel: Mecanoscrypt : verslag van een nieuw begin / Manuel de Pedrolo ; [vert. uit het Spaans door Antonie Helversteijn]
Jaar: [1986]
Auteur: Manuel de Pedrolo i Molina (1918-1990); A.M. Helversteijn
Uitgever: Rotterdam : Lemniscaat
53. Titel: Antonio's dagboek / Margarita Alonso Mediavilla [tekst] ; Eduardo Maturro Rodrigues [ill.] ; [vert. uit het Spaans door Philomena Boudens]
Jaar: cop. 1985
Auteur: Margarita Alonso Mediavilla; Eduardo Maturro Rodrigues; Philomena Boudens
Uitgever: 's-Gravenhage : Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum
Purmerend : Muusses

- Leuven : Infodok
54. Titel: Ik heet Román Elé en ik woon op Cuba / Nersys Felipe ; [vert. uit het Spaans door Anke van Haastrecht ; ill. Reynaldo Alfonso]
Jaar: cop. 1982
Auteur: Nersys Felipe (1936-); Anke van Haastrecht; Reynaldo Alfonso
Uitgever: Bussum : Wereldvenster
Den Haag : Novib
Brussel : NCOS
55. Titel: De straat is voor iedereen / Miek Dorrestein [vert.], Kurusa ; met tek. van Monika Doppert
Jaar: cop. 1982
Auteur: Miek Dorrestein (1931-); Kurusa; Monika Doppert
Uitgever: Amsterdam : Ploegsma
Den Haag : Novib
56. Titel: Don Quichotte / M. de Cervantes ; [vert. uit het Spaans] ; bew. door Hans Werner ; tek. Doré
Jaar: 1981
Auteur: Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1616); Hans Jacobus Werner (1932-2000); Louis Auguste Gustave Doré (1832-1883)
Uitgever: Amsterdam [etc.] : Van Goor Jeugd-boeken
57. Titel: Judo junior / Victor M. Gaspar
Deel: 3: Blauwe band en bruine band
Jaar: cop. 1980
Auteur: Victor Manuel Gaspar
Uitgever: Helmond : Helmond
58. Titel: Judo junior / Victor M. Gaspar
Deel: 2: Oranje band en groene band
Jaar: cop. 1980
Auteur: Victor Manuel Gaspar
Uitgever: Helmond : Helmond
59. Titel: Niks aan de hand / Antonio Skármeta ; [vert. uit het Spaans door Ella Meijs]
Jaar: cop. 1979
Auteur: Antonio Skármeta (1940-); Ella Meijs
Uitgever: [Odijk] : Sjaloom
60. Titel: Drie helden : verhalen voor jong en oud / José Martí ; [inl. en samenst. Ineke Phaf ; vert. uit het Spaans door Sandra Brunnekreeft ... et al. ; tek. Jan Vlasblom]
Jaar: cop. 1979
Auteur: José Julián Martí y Pérez (1853-1895); Ineke Phaf; Jan Vlasblom
Uitgever: Odijk : Sjaloom
61. Titel: Verhalen uit sprookjesland
Deel: 2
Jaar: cop. 1978
Uitgever: [Helmond] : Helmond
62. Titel: Muisje Camembert : 101 activiteiten, spelletjes en verhaaltjes / José Luis García Sánchez, Miguel A. Pacheco ; ill. van J. R. Sánchez ; [hoofred. Miguel Azaola ; coördinatie Eduardo Rinçon ; supervisie Maria Puncel ; pedagogische adviezen Adriana d'Atri ; vert. uit het Spaans door G. van den Brand]
Jaar: cop. 1978
Auteur: José Luis García Sánchez; Miguel Angel Pacheco; Miguel Azaola; Eduardo Robledo Rinçon; Maria Puncel; Adriana D'Atri; G. van den Brand
Uitgever: Helmond : Helmond
Antwerpen : Jonckx
63. Titel: Buffalo Bill / [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1978
Uitgever: [Helmond] : Helmond
64. Titel: De wonderbaarlijke geschiedenis van Don Quichot van de Mancha / naar Cervantes Saavedra ; [bew. naar het Spaans ; met omslag en tekeningen van Robert Rigot]
Jaar: [1977]
Auteur: Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1616); Robert Rigot
Uitgever: [Chevron] : Hemma
65. Titel: Het avontuurlijke leven van Catalina : novice, rebel, soldaat en duellist / door Armonía Rodríguez ; [geautoriseerde vert. uit het Spaans door Else van Dijk-Foppema ; illustraties en omslagontwerp door Dick de Wilde]
Jaar: 1977
Auteur: Armonía Rodríguez; Else van Dijk; Dick de Wilde (1905-1994)
Uitgever: Den Haag : Leopold
66. Titel: Don Quichotte / M. de Cervantes ; binnenwerkillustratie: Doré ; naverteld door: H. de Bruijn
Jaar: 1977
Auteur: Miguel de Cervantes y Saavedra (1547-1616); Louis Auguste Gustave Doré (1832-1883); Hendrik de Bruijn (1925-)
Uitgever: Den Haag : Van Goor Zonen
67. Titel: Verhalen uit sprookjesland
Deel: 1 / [omslagtekening Beaumont]
Jaar: cop. 1978

Auteur: Beaumont
Uitgever: [Helmond] : Helmond

68. Titel: IJzerwinkel de robot / Walt Disney ;
[vert.: Oberon bv]
Jaar: cop. 1988
Auteur: Walter Elias Disney (1901-1966); Wil-
lem Johannes Franciscus van Ede (1957-)
Uitgever: Amsterdam : Loeb
Haarlem : Oberon

LEESFASE 3 STRIPS (171)

1. Titel: Chico & Rita / Javier Mariscal en Fernando Trueba ; [vert. uit het Spaans: Luc de Rooy]
Jaar: cop. 2011
Auteur: Javier Mariscal (1950-); Fernando Trueba; Luc de Rooy
Uitgever: Amsterdam : Oog & Blik
2. Titel: Het WK / tekst en tek. F. Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2006
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
3. Titel: Witte magie / Andres Ponce, Dario Brizuela ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: 2006
Auteur: Andres Ponce; Dario Brizuela
Uitgever: Amsterdam : Prestige
4. Titel: Verboden te roken! / tekst en tek. F. Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2005
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
5. Titel: De scharlaken hoorn / Carlos Trillo [scenario] ; Lucas Varela [tek. ; vert. uit het Spaans]
Jaar: 2005
Auteur: Lucas Varela; Carlos Trillo (1943-)
Uitgever: Amsterdam : Prestige
6. Titel: Neferu de Kat / Trillo [tekst] ; Peni [tek. ; kleur: Dario Brizuela ... et al. ; tek. van Alex door Matias Trillo ; vert. uit het Spaans]
Jaar: 2004
Auteur: ... Peni; Carlos Trillo (1943-); Dario Brizuela; Matias Trillo
Uitgever: Amsterdam : Prestige
7. Titel: De filmsterren / tekst en tek. F. Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2003
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
8. Titel: Time out / Bayeto [scenario] ; Zaloabal [tek. ; vert. uit het Spaans]
Jaar: 2003
Auteur: ... Zaloabal; ... Bayeto
Uitgever: Amsterdam : Prestige
9. Titel: De computer... wat een ellende! / tekst en tek. F. Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2002
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
10. Titel: Openbaringen / Bayeto [scenario] ; Zaloabal [tek. ; vert. uit het Spaans]
Jaar: 2002
Auteur: ... Zaloabal; ... Bayeto
Uitgever: Amsterdam : Prestige
11. Titel: De zwarte bol / tekst en tek. Vicente Segrelles ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: 2001
Auteur: Vicente Segrelles (1940-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
12. Titel: De Noormannen / tekst en tek. F. Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
13. Titel: De Formule 1 / tekst en tek. F. Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
14. Titel: De grijze terreur / tekst en tek. Francisco Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Jaar: cop. 2001
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom
Uitgever: Zelhem : Arboris
15. Titel: De twintigste eeuw, wat een zootje! / tekst en tek. Francisco Ibáñez ; [vert. uit het Spaans: Hans van den Boom]
Titelvariant: De 20e eeuw, wat een zootje!
Jaar: cop. 2000
Auteur: Francisco Ibañez (1936-); Hans van den Boom

- Uitgever: Zehem : Arboris
16. Titel: Labyrinten / Mattotti, Kramsky ; [vert. uit het Spaans Mat Schifferstein ... et al.]
Jaar: cop. 1997
Auteur: Lorenzo Mattotti (1954-); Jerry Kramsky pseud. van Fabrizio Ostani; Mat Schifferstein
Uitgever: [Amsterdam] : Sherpa
[Amsterdam] : Oog & Blik
Amsterdam : Het Raadsel [distr.]
 17. Titel: Utopia / Sergio García ; inkleuring: Lola Moral ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1996
Auteur: Sergio García; Lola Moral
Uitgever: [Brussel] : Dargaud Benelux
Gilze : Betapress [distr.]
 18. Titel: Caboto / Mattotti, Zentner ; [vert. uit het Spaans: Mat Schifferstein ... et al.]
Jaar: cop. 1995
Auteur: Lorenzo Mattotti (1954-); Jorge Zentner (1953-); Mat Schifferstein
Uitgever: [Amsterdam] : Sherpa
[Amsterdam] : Oog & Blik
Amsterdam : Het Raadsel [distr.]
 19. Titel: Hekserij op de wind-eilanden / door Victor Mora [tekst] ; en John Burns [tek. ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1994
Auteur: John M. Burns; Victor Mora pseud. van Eugenio Roca
Uitgever: Zehem : Arboris
 20. Titel: Die lieve neefjes! / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1992
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
 21. Titel: De koningin van Anubis / tekst: Victor Mora ; tek.: John Burns ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1992
Auteur: John M. Burns; Victor Mora pseud. van Eugenio Roca
Uitgever: Zehem : Arboris
 22. Titel: De ruimteschooiers / Antonio Segura [tekst] ; Jose Ortiz [tek. ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1991
Auteur: José Ortiz (1932-); Antonio Segura (1947-)
Uitgever: Zehem : Arboris
 23. Titel: Het bloed van de vulkaan / Alfonso Font ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Alfonso Font (1946-)
Uitgever: Zehem : Arboris
 24. Titel: Mister Conrad & Mister Wilcox / [tek.] J. Muñoz ; [scenario] C. Sampayo ; [vert. uit het Spaans: Mat Schifferstein]
Jaar: cop. 1991
Auteur: José Muñoz (1942-); Carlos Sampayo (1943-) is Alack Sinner; Mat Schifferstein
Uitgever: [Amsterdam] : Sherpa
Amsterdam : Het Raadsel [distr.]
 25. Titel: De Turkse dolk / [tekst:] Jorge Zentner ; [tek.:] Rubén Pellejero ; [vert. uit het Spaans: René van de Weijer]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Rubén Pellejero; Jorge Zentner (1953-); René-Frank van de Weijer (1947-)
Uitgever: [Doornik] : Casterman
 26. Titel: Het vrouwtje van de melkweg / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
 27. Titel: Meteorologische hoogstandjes / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1991
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
 28. Titel: De duivelskloof / Alfonso Font ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1990
Auteur: Alfonso Font (1946-)
Uitgever: Zehem : Arboris
 29. Titel: Cariben / [tekst:] Jorge Zentner ; [tek.:] Rubén Pellejero ; [vert. uit het Spaans: René van de Weijer]
Jaar: cop. 1990
Auteur: Rubén Pellejero; Jorge Zentner (1953-); René-Frank van de Weijer (1947-)
Uitgever: [Doornik] : Casterman
 30. Titel: Gevaarlijke lading / Alfonso Font ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Alfonso Font (1946-)
Uitgever: Zehem : Arboris

31. Titel: De zwarte dood / Alfonso Font ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Alfonso Font (1946-)
Uitgever: Zelhem : Arboris
32. Titel: Negrita / Onelio Jorge Cardoso ; tek. van Gaëtan Evrard ; uit het Spaans vert. door R.H. Schoemans
Jaar: cop. 1989
Auteur: Onelio Jorge Cardoso (1914-1986); Gaëtan Evrard (1959-); Roger H. Schoemans (1942-)
Uitgever: Averbode : Altiora
Apeldoorn : [Maklu distr.]
33. Titel: De verre ster / Torres ; [vert. uit het Spaans: René van de Weijer]
Jaar: cop. 1989
Auteur: Daniel Torres (1958-); René-Frank van de Weijer (1947-)
Uitgever: [Doornik] : Casterman
34. Titel: Arena / A. Cañal [tekst en tek. ; vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1988
Auteur: Andrés Cañal
Uitgever: Antwerpen : Loempia
35. Titel: Gemeenschappelijke vijanden / [tekst:] Zentner ; [tek.] Pellejero ; [vert. uit het Spaans: René van de Weijer]
Jaar: cop. 1988
Auteur: Rubén Pellejero; Jorge Zentner (1953-); René-Frank van de Weijer (1947-)
Uitgever: [Doornik] : Casterman
36. Titel: Loetje met het hoedje / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1988]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
37. Titel: Het geval van de stokvis / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1988]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
38. Titel: Op dievenjacht / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1988]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
39. Titel: Frank Cappa in Brazilië / Manfred Sommer ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: cop. 1988
Auteur: Manfred Sommer
Uitgever: Zelhem : Titanic
40. Titel: Lange Wapper en het magisch vierkant / tekst: R. Folch y Camarasa ; tek.: J.M. Madorell ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: J.M. Madorell; R. Folch y Camarasa
Uitgever: Gent : Het Volk
41. Titel: Het geval van de sok / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
42. Titel: Lange Wapper aan de Noordpool / tekst: R. Folch y Camarasa ; tek.: J.M. Madorell ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: J.M. Madorell; R. Folch y Camarasa
Uitgever: Gent : Het Volk
43. Titel: Moorddadige radiogolven / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
Tilburg : Betapress [distr.]
44. Titel: Paling en Ko op safari / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
45. Titel: Jacht op de zwarte bende / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
46. Titel: Het atoomsulfaat / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos

47. Titel: De builenvangers / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1987]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
Tilburg : Betapress [distr.]
48. Titel: Wat "de wind" achterliet / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1986]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
Tilburg : Betapress [distr.]
49. Titel: Mafalda vakantie! / Quino
Jaar: 1986
Auteur: Quino is Joaquin Salvador Lavado
Uitgever: Brussel : Glénat Benelux
Gilze : Betapress (distr.)
50. Titel: Een vliegtuigkaping / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1986]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Brussel : Byblos
Tilburg : Betapress (distr.)
R.J. Verhoek
51. Titel: De beestenbrigade / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1985]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
F.T. de Rijk
52. Titel: Opium / Daniel Torres
Jaar: cop. 1985
Auteur: Daniel Torres (1958-)
Uitgever: Aerdenhout : Arboris/Dynamo
53. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
54. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José
- Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
55. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
56. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
57. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
58. Titel: Olympische spelen te Los Angeles 1984 / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1984]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
59. Titel: Autodieven / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1984]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
60. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
61. Titel: De zaak van het verjongingsmiddel / tekst en illustraties van F. Ibañez
Jaar: [1984]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter

- Strombeek : De Schorpioen
62. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
63. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
64. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
65. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
66. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1984
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
67. Titel: Het vergelijkend onderzoek / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1983]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
68. Titel: Levende wassen beelden / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1983]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
- Strombeek : De Schorpioen ; Tilburg : Be-
tapress (distr. voor Nederland)
69. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
70. Titel: Paling en Ko in Duitsland / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1983]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
71. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Eugenio Mandrini; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
72. Titel: Hommeles in huis! : met een gastoptreden van Boss en Bolle! / tekst en tek. van F. Ibañez
Jaar: cop. 1983
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Aerdenhout : Dendros
73. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
74. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
75. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen

- van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
76. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
77. Titel: De persoonsvervormer / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1983]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
78. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Maria E. de D' Estefano; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
79. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Maria E. de D' Estefano; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
80. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
81. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / Miguel Alemán Velasco
Jaar: cop. 1983
Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Raúl José Mandrini; Alberto Cabado; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
82. Titel: De geschiedenis van de mensheid : in stripverhalen / [leiding Miguel Alemán Velasco ; grafische vormgeving Eugenio Zoppi ; Nederlandse vert. Paul van Duinen]
Jaar: cop. 1983-...
- Auteur: Miguel Alemán Velasco Lic.; Eugenio Zoppi; Paul van Duinen
Uitgever: Genève : Edito-Service
83. Titel: Baskenland in vlammen / Antonio Hernandez Palacios ; [vert.: Paulien Joustra]
Jaar: cop. 1983
Auteur: Antonio Hernández Palacios (1921-2000); Paulien Joustra
Uitgever: Hazerswoude : Mondria
84. Titel: Dan liever de lucht in! / tekst en tek. van F. Ibañez
Jaar: [1983]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Aerdenhout : Dendros
85. Titel: Huis vol herrie! : met een gastoptreden van Bernard Blindganger! / tekst en tek. van F. Ibañez
Jaar: [1983]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Aerdenhout : Dendros
86. Titel: Paling en Ko / tekst en tekn. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1982]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
87. Titel: Paling en Ko / tekst en tekn. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1982]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
88. Titel: Paling en Ko / tekst en tekn. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1982]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
89. Titel: Paling en Ko / tekst en tekn. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1982]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
90. Titel: Een hondenbaan / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1982]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen

91. Titel: Als kindervrienden / tekst en ill. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
92. Titel: De huurlingen / tekst en ill. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
93. Titel: Het spuitelastiek / tekst en ill. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
94. Titel: Op volle toeren! : met een gastoptreden van Bernard Blindganger! / tekst en tek. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
95. Titel: Een frisse wind door de redactie! / tekst en tek. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
Signatuur: BJ str iba
96. Titel: Huis op stelten! / tekst en tek. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
97. Titel: Tom Tiger weet ze te raken! / tekst en tek. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
98. Titel: Tom Tiger is er gloeiend bij! / tekst en tek. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
99. Titel: Tom Tiger ziet ze vliegen / tekst en tek. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
100. Titel: Dwazer kan het niet! / tekst en tek. van F. Ibañez
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
101. Titel: Alleen op de wereld / [tekst en gekleurde tekeningen van J. Lopez Ramon] ; vert. uit het Spaans
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
102. Titel: Ali Baba en de veertig rovers / met ill. van Chiqui de la Fuente ; tekst Carlos A. Cornejo ; [bew. uit het Spaans door Jan Steur]
Auteur: Chiqui de la Fuente is José Luis; Carlos A. Cornejo; Jan G. Steur
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
103. Titel: Klein duimpje / met ill. van Chiqui de la Fuente ; tekst van Carlos A. Cornejo ; [bew. uit het Spaans door Jan Steur]
Auteur: Chiqui de la Fuente is José Luis; Carlos A. Cornejo; Jan G. Steur
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
104. Titel: De baron van Münchhausen / met ill. van Chiqui de la Fuente ; tekst van Carlos A. Cornejo ; [bew. uit het Spaans door Jan Steur]
Auteur: Chiqui de la Fuente is José Luis; Carlos A. Cornejo; Jan G. Steur; Rudolf Erich Raspe (1737-1794); Gottfried August Bürger (1747-1794)
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitgeverij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
105. Titel: Spokenjacht / Cubero ; [met gekleurde illustraties van de schrijver ; vert. uit het Spaans]
Auteur: Cubero

- Uitgever: [Tilburg : De Vrijbouter]
106. Titel: Don Quichot de la Mancha / Cubero ;
[met illustraties van de schrijver ; vertaald uit
het Spaans]
Jaar: [1981]
Auteur: Cubero
Uitgever: [Tilburg : De Vrijbouter]
107. Titel: Het geheim van de verlaten mijn ; Race
met de dood ; Het schot in de rug / tekst en
tek.: Arturo del Castillo
Jaar: cop. 1981
Auteur: Arturo Del Castillo is Arturo Perez del
Castillo
Uitgever: Haarlem : Oberon
108. Titel: Paniek in de zoo / tekst en ill. van F.
Ibañez
Jaar: [1981]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
109. Titel: Het document van Ali-Ben-Doerak / tekst
en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1981]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
110. Titel: Tom Sawyer / met ill. van Chiqui de la
Fuente ; tekst door Carlos A. Cornejo ; [bew.
uit het Spaans door Jan Steur]
Jaar: cop. 1981
Auteur: Chiqui de la Fuente is José Luis; Carlos
A. Cornejo; Jan G. Steur; Mark Twain (1835-
1910) pseud. van Samuel Langhorne Clemens
Uitgever: Aartselaar : Zuidnederlandse Uitge-
verij
Harderwijk : Centrale Uitgeverij
111. Titel: Niets is te gek / tekst en tek. van F.
Ibañez
Jaar: cop. 1981
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
112. Titel: De Asturiërs / [André ; Tito ; vert. uit het
Spaans]
Jaar: cop. 1980 [i.e. 1981]
Auteur: André; Tito (1957-) is Tiburcio de la
Llave
Uitgever: Bussum : Centripress
113. Titel: Alleen op de wereld / Hector Malot
Deel: Dl. III
Jaar: 1981
Auteur: Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Amsterdam : Semic
114. Titel: Tom Tiger+ Co / tekst en tek. van F.
Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: 1981-1983
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
115. Titel: Dolgedraaid / tekst en tek. van F. Ibañez ;
[vert. uit het Spaans]
Jaar: 1981-1983
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Haarlem : Dendros
116. Titel: Midden in de roos / [Larry Harmon Pictu-
res Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
117. Titel: Reis naar de noordpool / [Larry Harmon
Pictures Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
118. Titel: Een slimme hond / [Larry Harmon Pictu-
res Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
119. Titel: De slangenbezweerders / [Larry Harmon
Pictures Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
120. Titel: Op safari / [Larry Harmon Pictures Corpo-
ration ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
121. Titel: Pas op voor het vogeltje / [Larry Harmon
Pictures Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
122. Titel: Joli-Coeur maakt een slapend dorp wak-
ker : [tekeningen en tekst door Juan Lopez
Ramon ; vert. uit het Spaans ; naar Hector Ma-
lot]
Jaar: [1980]
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot
(1830-1907)

- Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
123. Titel: Een nachtelijke achtervolging / [Larry Harmon Pictures Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
124. Titel: Autorally in de bergen / [Larry Harmon Pictures Corporation ; uit het Spaans]
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
125. Titel: Laurel & Hardy serie
Jaar: [198-?]
Uitgever: [S.l. : s.n.]
126. Titel: Remi gaat weer zwerven : [door J. Lopez Ramon] : vert. [uit het Spaans] : met gekleurde tekn. van de schrijver ; [naar Hector Malot]
Jaar: 1980
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
127. Titel: Terug bij moeder Barberin : [door J. Lopez Ramon] : vert. [uit het Spaans] : met gekleurde tekn. van de schrijver ; naar Hector Malot
Jaar: [1980]
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
128. Titel: Speurtocht naar de zwaan : [door J. Lopez Ramon] : vert. [uit het Spaans] : met gekleurde tekn. van de schrijver ; [naar Hector Malot]
Jaar: [1980]
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
129. Titel: Remi en Mattia in een circus : [tekeningen en tekst door J. Lopez Ramon] : vert. uit het Spaans]
Jaar: [1980]
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
130. Titel: Geheimzinnige ontdekking in Parijs : [tekeningen en tekst door Juan Lopez Ramon] : vert. uit het Spaans ; naar Hector Malot]
Jaar: cop. 1980
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot
131. Titel: De groep verliest zijn generaal : [door J. Lopez Ramon] : vert. [uit het Spaans] : met gekleurde tekn. van de schrijver ; [naar Hector Malot]
Jaar: 1980
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
132. Titel: Vreemde indringers / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: D/1979 [i.e. 1980]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
133. Titel: Olympiade 1980 / tekst en ill. van F. Ibañez
Jaar: [1980]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
134. Titel: Sindbad : vrij naar de beroemde figuur uit "Duizend en een nacht"
Jaar: 1980
Uitgever: Amsterdam : Semic
135. Titel: De gouden forel / [André ; Tito] ; vert. uit het Spaans]
Jaar: [1980]
Auteur: André; Tito (1957-) is Tiburcio de la Llave
Uitgever: Bussum : Centripress
136. Titel: Alleen op de wereld / Hector Malot
Jaar: 1980
Auteur: Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Amsterdam : Semic
137. Titel: Het gestolen halssnoer / [tekeningen en tekst door Juan Lopez Ramon] ; vertaald uit het Spaans ; naar Hector Malot]
Jaar: cop. 1979
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Tilburg : Betapress [distr.]
138. Titel: Gulliver's reizen / naar Jonathan Swift ; afbeeldingen van Art Studium ; [uit het Spaans]
Jaar: [1979]

- Auteur: Jonathan Swift (1667-1745)
Uitgever: [S.I.] : Hemma
139. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Deel: 9
Jaar: [1979]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
140. Titel: Afscheid van moeder Barberin / [door J. Lopez Ramon] ; vertaald [uit het Spaans] ; met gekleurde tekeningen van de schrijver ; [naar Hector Malot]
Jaar: [1979]
Auteur: Juan Lopez Ramon; Hector Henri Malot (1830-1907)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
141. Titel: Het tweede "ik" van Professor Bacterie / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [D/1978 i.e. 1979]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
Tilburg : Betapress [distr.]
142. Titel: Het tegengif / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1979]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
Tilburg : Betapress [distr.]
143. Titel: Schateiland
Jaar: [1979]
Auteur: Nino
Uitgever: Bussum : Centripress
144. Titel: Moby Dick
Jaar: [1979]
Auteur: Nino; Herman Melville (1819-1891)
Uitgever: Bussum : Centripress
145. Titel: Reis om de wereld in 80 dagen
Jaar: [1979]
Auteur: Arnaldo; Jules Gabriel Verne (1828-1905)
Uitgever: Bussum : Centripress
146. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
147. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
148. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
149. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
150. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
151. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
152. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
153. Titel: Pinocchio. Roodkapje / [vert. uit het Spaans ; met gekleurde tekeningen van Beaumont]
Titelvariant: Roodkapje
Auteur: Beaumont
Uitgever: Helmond : Uitg. Helmond
154. Titel: Sindbad de zeeman / tek. Chiqui de la Fuente ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: 1978
Auteur: Chiqui de la Fuente is José Luis
Uitgever: Amsterdam : Semic press
155. Titel: De uitvindingen van Professor Bacterie / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [1978]
Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
Strombeek : De Schorpioen
Tilburg : Betapress [distr.]
156. Titel: De monsters / tekst en ill. van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
Jaar: [D/1978 i.e. 1979]

- Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
 Strombeek : De Schorpioen
 Tilburg : Betapress [distr.]
157. Titel: Het circus / tekst en ill. van F. Ibañez ;
 [vert. uit het Spaans]
 Jaar: [1978]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
 Strombeek : De Schorpioen
 Tilburg : Betapress [distr.]
158. Titel: De geschiedenis van Paling en Ko / tekst
 F. Ibañez ; met gekleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1978]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: [Tilburg] : Vrijbouter [etc.]
159. Titel: De bende van de blauwe mist / [Neder-
 landse bewerking uit het Spaans door G.J. Te-
 tro de Jiménez]
 Jaar: [ca. 1977]
 Auteur: G.J. Tetro de Jiménez
 Uitgever: Hilversum : Nooit Gedacht
160. Titel: De baron von Münchhausen / [vert. naar
 de Spaanse bewerking]
 Jaar: 1977
 Uitgever: Bussum : Junior Press
161. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
 Deel: 1
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
162. Titel: Paling en Ko / F. Ibañez
 Deel: 2
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
163. Titel: De verander-machine / F. Ibañez ; met
 gekleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg [etc.] : Vrijbouter [etc.]
164. Titel: De kist met tien sloten / tekst F. Ibañez ;
 met gekleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: [Tilburg] : Vrijbouter [etc.]
165. Titel: Operatie "Bom" / F. Ibañez ; met ge-
 kleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg [etc.] : Vrijbouter [etc.]
166. Titel: De diamanten van de gravin / F. Ibañez
 met gekleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg [etc.] : Vrijbouter [etc.]
167. Titel: De superdetectives / F. Ibañez ; met ge-
 kleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg [etc.] : Vrijbouter [etc.]
168. Titel: Op schilderijenjacht / F. Ibañez ; met ge-
 kleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg [etc.] : Vrijbouter [etc.]
169. Titel: Loetje met het hoedje / F. Ibañez ; met
 gekleurde ill. van de schrijver
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg [etc.] : Vrijbouter [etc.]
170. Titel: Op de Olympische spelen / tekst en ill.
 van F. Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
 Jaar: D/1976 [i.e. 1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
 Strombeek : De Schorpioen
 Tilburg : Betapress [distr.]
171. Titel: Het levenselixer / tekst en ill. van F.
 Ibañez ; [vert. uit het Spaans]
 Jaar: [1977]
 Auteur: Francisco Ibañez (1936-)
 Uitgever: Tilburg : De Vrijbouter
 Strombeek : De Schorpioen